Različita predavanja

za omladinska, djetićka, radnička i ina društva.

Priredio:

Stjepan Butura,

svećenik u bolnici sestara milosrdnica.

Cijena: K 2·—; poštom 30 fil. više.

Zagreb 1916.

Nadbiskupska tiskara.

Različita predavanja

za omladinska, djetićka, radnička i ina društva.

Priredio:

Stjepan Butura,
svećenik u bolnici sestara milosrdnica.

Cijena: K 2·—; poštom 30 fil. više.

Zagreb 1916.
Nadbiskupska tiskara.

Ordinariatus Archidioecesis Zagrabiensis.

Nrus 1243.

NIHIL OBSTAT.

Dr. Josephus Lončarić m. p.,
censor.

IMPRIMATUR.

Datum Zagrabiae, die 1. Martii 1916.

Dr. ***Dominicus Premuš*** *m p.,*
consecratus episcopus et vicarius generalis.

PRIPOMENAK.

Upravo nekako u pola štampanja ovog djela pozvao je Višnji k sebi marnoga priređivača i prevodioca više svezaka Zollnerovih: Ketehetičkih propovijedi, Spiragova: Katekizma, Krierove knjižice: O lijepom vladanju, Schneiderove: Sestre redovnice i pisca mnogih članaka u „Katol. listu“ i u „Kršćanskoj školi“. Bilo je to 24. listopada pr. g. Sva je naša javnost požalila taj gubitak.

Bilo je već otisnuto šest araka ovih predavanja, što ih je pok. dovršio po dr. Klemensu Wagereru. Da djelo ne sustane, a bila bi šteta, jer je vrlo praktično i korisno, Preuzvišeni Gospodin Nadbiskup, dr. Antun Bauer, veledušno je izvolio podmiriti sav ostali trošak oko ove knjige. Bit će mu za to harna sva naša katolička javnost.

Nadbiskupska tiskara.

SADRŽAJ:

Obrazovanje duha i značaja:

Državljanstvo:

Staleška pitanja:

Prvi dio.

Obrazovanje duha i značaja.

1. O unutrašnjoj samostalnosti.

Sadržaj: 1. Dijete je u unutrašnjosti ovisno. – 2. Mladić treba da je u unutrašnjosti svojoj samostalan.

Uvod:

Dijete, mladić, muž! Kakav čudesni razvitak sadrže ova tri pojma! Mi svi taj razvitak proživljujemo u sebi i na sebi, a ipak, kako malo znademo o njemu! Mnogo ih je, koji ne vide mnogo više, nego samo izvanjski razvoj: dijete leži u kolijevci i pije iz bočice; mladić šeće ponosno i oholo u nedjelju glavnom ulicom s crvenim rupčićem u gornjem džepu kaputa i s tankom palicom; a muž nosi dugu bradu i govori dubokim glasom.

Znademo mi ipak, koji više mislimo, da pravi razvitak mora bitno biti u unutarnjosti čovjeka, u dubini njegove duše. Onamo je razlika izmegju djeteta i mladića, mladića i muža. Sve drugo su pojave pratilice i spoljašnost; onaj unutarnji razvoj jest glavna stvar.

Rasprava:

Teže je odgovoriti na pitanje: S čega je u unutarnjosti čovjek dijete, mladić ili muž? Mislim, da je najbolji ovaj odgovor: „U čovjeku stanuju dvije naravi, dvije sile, dva svijeta, jedan prema gore, a drugi prema dolje, jedan prema razboritu i dobru, a drugi prema nerazboritu i zlu. U djeteta su te dvije sile jedna nuz drugu još slabe i nerazvijene; u mladića se probudile, dižu se i mjere svoju jakost; u muža je bitka svršena, pobjeda izvojevana i odlučena. Obrazovanjem značaja zovemo mi taj unutarnji razvitak. Ako je plemenito pobijedilo i sve nagone ukrotilo i pročistilo, onda je „muž“ potpun; je li opet

niže pobijedilo, a plemenito ugušeno, onda je čovjek iskvaren i „muž“ nije potpun.

Uz taj unutarnji razvoj do „značaja“, što sam ga nazvao glavnom stvari, imade jošte mnogih drugih razvoja u čovjeka, koji se takogjer zbivaju u unutrašnjosti, te su vrlo važni i u uskoj vezi s obrazovanjem značaja.

O jednom od takovih unutarnjih razvoja nešto ću spomenuti. Skupljam ga u riječi: ovisan, samostalan, biti vogj. Dijete je u unutarnjosti ovisno, mladić mora biti u unutarnjosti samostalan. Muž mora nastojati da bude mnogima vogj.

1. Dijete je u unutarnjosti ovisno.

1. Promatrajmo d i j e t e. Po Božjoj volji ono posve u spoljašnosti, ali i unutarnjosti ovisi o roditeljima. Kako je ono u početku nemoćno! Vikati i bacati se, gotovo je jedino, što može. Sve ostalo dobija od roditelja. Majka mu pruža mlijeko, stavlja ga na stolac i mučno ga uči prve koračaje. Bezbroj puta mu ponavlja najjednostavnije glasove govora, sretna, kad se napokon prvo razumijevanje pojavi u malenu duhu i kad proteče prva riječ iz malenih usta. Sada dijete napreduje orijaški. Budi se razum i neumornim svakidašnjim radom roditelji ga obogaćuju znanjem. Malena se volja giblje. Roditelji je vuku, njeguju i vabe, dok malo pomalo ne bude veća i ojača. Dijete sa svoje strane spremno razotkriva svoj razum roditeljima: vjeruje sve, što otac i majka kažu. Njegovo se htjenje uz volju roditelja privine: ono sluša sve lakše i sigurnije. Cijelim svojim životom nasljeduje primjere roditeljske.

Može se reći: u svemu dušu djetinju u njenoj unutarnjosti napunjaju i pokreću jedino roditelji. Dijete sve to dopušta; ono sámo čini jošte malo. Unutarnje posve ovisi od oca i majke. Škola popunjava taj rad roditeljski po nalogu njihovu. Ostala djeca i ljudi takogjer utječu na unutarnji život, mišljenje i htjenje djeteta, ali samo toliko, koliko to roditelji hoće i dopuštaju. Bog sâm htio je, da dijete unutarnje ovisi o roditeljskoj kući.

2. Mladić treba da je u unutarnjosti svojoj samostalan.

2. Tako ne može uvijek ostati! S 14. godinom u današnje doba događa se velika izvanjska promjena u životu većine mladića i djevojaka. Zaslužba ih sili da čitav dan izbivaju iz kuće roditeljske. Idu u tvornicu, u posao, ili inače dolaze megju „strane ljude“, a moguće i u tugje mjesto. Velika promjena u životu mlada čovjeka!

Na njegovu unutarnjost, na njegovu mladu dušu djeluju sada posve nove, bitno druge sile i utisci. Mnogi mladi ljudi pogriješe sada sudbonosno; nesvijesno onaj stari ovisni odnošaj, što su ga imali prema roditeljima, prenose na svoju novu okolinu. Oko njih su mladići i djevojke, iste dobi ili nešto stariji, moguće u velikom mnoštvu. Što oni kažu, što oni izreku, osobito ako je to novo, vjeruje mladić i djevojka; što oni žele prijeteći, smijući, rugajući se, laskajući, moleći, to oni slušaju. Što mnoštvo čini, to se oponaša. Kako je to sudbonosno! Kako malo prava imade okolina da uči i ravna pridošlicu! Kako je to mnoštvo još neuko i neiskusno! S kakovom unutarnjom borbom i konfliktom još se i sama bori. Koliko nezdravih ideja, koliko pogibeljnih nagona za zabavom, kićenjem, opijanjem, putenosti, drskosti, raspuštenosti i pohlepe za životom javlja se u tom mnoštvu. Kako ih megju njima moguće malo razboritih, prosvijetljenih, odraslih, koji sebe znadu nadvladati, ili kako se bojazljivo sakrivaju megju nemirnom, živahnom množinom! Jasno je, ako ta nova okolina na ovoga tek iz škole otpuštenoga djeluje, i ako joj se on vjerno i voljko podaje, kao nekoć roditeljima, onda nakaplje u njegovu dušu neizmjerno mnogo nerazborita, neplemenita. Njegov dosadanji, moguće dobri razvitak, naglo se razočara i u njegovoj nutarnjosti izbije pogibeljna katastrofa. Roditelji za ono kratko vrijeme, što ga mladić boravi kod kuće, ne mogu štete ispraviti; a moguće se unutarnjost mlada čovjeka buni protiv kuće roditeljske i ona više na nj ne utječe.

Ja držim, jer mnogi mladi ljudi stari odnos ovisnosti prama roditeljima bez sugjenja prenose na svoju novu okolinu, da za to gledamo često žalosnu pojavu, kako se djeca, u očinskoj kući dobro uzgojena, u tvorničkom životu, u tugjem gradu tako brzo iskvare. Jer je njihova unutrašnjost vezana o druge, psuju sada vjeru, u nedjelju ne polaze crkve, postaju drski, počnu se opijati, troše previše novaca, ne drže se kućnog reda i t. d. Sve to ne čine oni toliko od unutarnje naslade i radosti, koliko više od ovisnosti o drugima.

Zato kažem: u vrijeme tih velikih izvanjskih promjena, mora se u mladu čovjeku zbiti i velika unutarnja promjena — on mora u unutrašnjosti postati samostalan. Treba dakle da luči svoju okolinu. Tko je razborit? tko nije? tko dobar? a tko zao? tko je iste struje

s mojom dosadanjom odgojom, tko ne? One, za koje sam sebi zlo odgovori, mora isključiti od svakoga utjecaja na svoj razum, na svoju volju i na svoje djelovanje. Često puta ne može se kloniti druženja s njima. Prisiljen je s njima raditi, vraćati se kući i t. d. Tu mora snagu svoje volje napinjati protiv njihova zavagjanja, svom se odvažnosti služiti protiv njihova ruganja, dvojiti o njihovim tvrdnjama, nadvladavati svoj nagon da ih oponaša.

Ali i kod onih, za koje je mogao povoljno odgovoriti, morat će ostati oprezan i jak. Bili oni razboriti i dobri, ipak ih ne može izjednačiti sa svojim roditeljima. Njima nedostaje iskustvo života, dozrelost značaja, a napose u njih nema ljubavi ni čuvstva odgovornosti, koje oduševljava roditelje. Ne smije im se dakle odviše povjeravati, posve im se predavati, već ih mora kritički istraživati, prosugjivati njihove nazore, procjenjivati smjerove njihove volje. Sretan, nagje li prijatelja ili vogja, kojemu se može povjeriti. No, glavno je, neka sama sebe malo po malo tako uzgoji, da sam misli, sam hoće, sam radi. Naravski, u roditeljskoj kući treba da se priredi ta samostalnost. Ne naučiš je u jedan dan; ona opseže mnoga područja, kao: poznavanje ljudi, dar opažanja, sud, jakost volje, odvažnost. Mnogo će godina trebati, da mlad čovjek u unutrašnjosti svojoj postane posve samostalan. Dobra će mu pomoć biti, bude li u roditeljskoj kući slušao drage volje. Kad je bio dijete, slušati je morao. Kao mladić sluša dragovoljno, sa svrhom da pod vodstvom svojih roditelja postane unutarnje samostalan.

Zaključak:

Ako je mladić dosegao unutarnju samostalnost, onda mu još preostaje jedan viši stepen, da bude naime vogj drugima. To je njegova svrha! Poslije, kao muž i otac, žena će uz njega s potpunim pouzdanjem pristajati, da je u mnogim stvarima vodi, nedužne će oči njegove djece na nj gledati i nedužne dječje duše vjerno prisluškivati njegove riječi, njegove migove slijediti i njegov primjer posljedovati. Djeci su otac i majka skup svega istinitoga i dobroga. Za tu veliku službu možemo se mi već sada u malenom pripravljati, svjetujući mlagje, pomažući one, koji su u pogibli, vodeći mnoštvo, dajući drugima od onoga, što smo u unutrašnjosti stekli i izvojevali. U omladinskim društvima pruža rad uz predsjednika stostruku prigodu za to.

2. Kako se može mladić sačuvati protiv pogibli, što prijete vjeri i ćudoregju?

Sadržaj: 1. Koje su pogibli? — 2. Kako se mora mladež protiv njih štititi?

Uvod:

Preokret socijalnih odnošaja u posljednjim stoljećima (veleindustrija sa svojih 290.000 mladih radnika, promjene u obrtu, rasklimanost obiteljskoga života, sve veće nestajanje pučanstva u zemlji i t. d.) uvećao je pogibli za vjeru i ćudoregje kod mladeži.

Rasprava:

A. Koje su to pogibli?

1. Pogibli, što ih sa sobom donosi zvanični rad.

a) Sam rad može biti spojen s velikim ćudorednim pogiblima; n. pr. služba konobarska, koja se mora vršiti do u kasnu noć. Nedostaje nadalje konobarima kada da prisustvuju službi Božjoj i primaju sv. sakramente; konobar vidi mnoge zle primjere, sluša zle govore, možda je u neprestanom dodiru sa ženskim poslužnim osobljem; tko će ovamo zanijekati velike pogibli za vjeru i ćudoregje? Valja zatim spomenuti posao u tiskarama, knjigovežnicama, u skladištima, u slikarskim trgovinama, koje prireduju i prodaju religiji i ćudoregju protivne knjige, slike i t. d.

Take su pogibli, premda u manjoj mjeri, i kod svih poslova, kojima se bave mladi radnici preko 16 godina u noći i sa iznimnim dopuštenjem oblasti po nedjeljama.

b) U radionici mogu se naći mnoge ćudoredne pogibli. Ovdje i ondje još uvijek nijesu radionice razdijeljene za oba spola, premda bi to moglo biti, ili ako se to ne može, onda nema dovoljna nadzora. Jednako imade zajedničkih prostorija za presvlačenje ili se to presvlačenje obavlja na mjestu samoga rada, jer nema posebnih prostorija za to. Uredbe zajedničkog kupanja za muževe i dječake, na primjer u rudokopima, donose pogibli za ćudoregje; ako su za mladež samu zajednička kupališta, to ondje često manjka nužni nadzor. Isto tako od velike su štete nećudoredni govori radnika. Različit nered počinja se za prijepodnevnih i poslijepodnevnih odmora od rada, propisanih za mladež, ako spolovi nijesu razdijeljeni, a nema nikakova nadzora.

2. Pogibli u vrijeme, kad se ne radi.

a) Osobna raspuštenost: Ako tko nepotrebno napušta roditeljsku kuću, pa uzima hranu gdje drugdje; zatajuje zasluženu plaću i ako

troši velik dio od nje; ako silom iznuđuje od roditelja znatniju svotu novca i prosipa je na raskoš i užitak; s time u savezu mladenačka lakoumnost, neumjerenost u pilu, druženje s drugim spolom i t. d.

b) Pogibli u prostorijama za stanovanje i spavanje: Kad se dostatno ne rastavljaju spolovi poradi ograničena stana roditeljskog ili stanovanja u krčmi; kad zajednički spavaju osobe istoga spola u jednom krevetu ili u spavaonicama, gdje su kreveti blizu jedan uz drugi; kad borave preko dana za prosta vremena u zlim obiteljima, ćudoredno iskvarenim krčmama.

c) Pogibli u društvenom općenju: Kada drugovi bezvjerski i iskvareni različito zavagjaju; kad se čitaju spisi i novine protuvjerske, nećudoredne knjige, slike, opake kazališne zabave, društva lakoumna značaja (mnoga društva gombalačka, klubovi pušački i t. d.).

B. Kako će se mladež štititi od tih pogibli?

K 1. a. Ako se pogibli za rada ne mogu ukloniti, to će štititi samo vršenje religije; ako se sakramenti ne mogu primiti u nedjelju, može se izabrati koji drugi dan u tjednu. Prema prilikama može se posao izmijeniti. Mladić ispod 16 godina u ostalom ne smije raditi u noći ni u nedjelje. Odraslim radnicima pripada pravo da ili svaku drugu nedjelju od 6 u jutru do 6 na večer, ili svaku treću nedjelju imadu odmor potpunih 36 sati.

K 1. b. Očito zle prilike u radionicama, kojima su posljedica ćudoredne pogibli, mora mladić na pravom mjestu (roditeljima, dušobrižniku, predsjedniku) razborito prijaviti i u njih zamoliti pomoć; neka se oni zauzmu kod poslodavca ili kod nadzornika, ili kod redarstva, ili kod starješine društva i t. d. Eventualno može se obratiti na radnički odbor tvornice, na koncesiju za pritužbe radničkoga društva, obrtnoga zbora i t. d.

K 2. a. Valja vjerno vršiti četvrtu zapovijed; nastojati oko štednje, umjerenosti, čitati dobre knjige, a nada sve: biti članom omladinskih društava. To jača značaj.

K 2. b. Mladi ljudi neka se trse da po mogućnosti sami u sobi ili bar sami u krevetu spavaju. Kada traže prenoćište ili stupaju u posao, valja da na to paze, gdje će u kući poslodavčevoj stanovati; u nuždi moraju da izmijene rad. Napose se preporučuju domovi naučnički i radnička skloništa. U svakom događaju mora se mladež i njihovi roditelji i skrbnici obratiti na obavjesne zavode za stanove, što su ih u mnogim mjestima uredila omladinska društva.

K 2. c. Najbolje štiti protiv pogibli društvenoga općenja, ako se tko bavi ozbiljnim stvarima, čita dobre knjige, pohagja obrazovne škole, pribiva naučnim kursovima i stručnim odjeljenjima, a prije svega štite ga kongregacije i crkvena društva sa religijoznim pomoćnim sredstvima i onda plemeniti odmor. Gdje će se ta sredstva u mjestu naći?

Zaključak.

Nije po mladića prava i trajna sreća, mogu li mu se ispunjati sve želje srca njegova i mladenačkih njegovih sklonosti. Nju on nalazi samo, ako vjerno izvršuje dužnosti prema Bogu, prema roditeljima i sebi samom.

3. Duševno obrazovanje muške mladeži, koja je ostavila školu.

Sadržaj: 1. Duševno obrazovanje neophodno je nužno radi pedagoških, gospodarstvenih, političkih, socijalnih i vjerskih razloga. — 2. Mladež mora steći to obrazovanje u obrazovnim, stručnim školama, omladinskim društvima i privatnom naukom.

Uvod:

Da se traži duševno obrazovanje radnoga naroda, pošto je tko otpušten iz pučke škole, nije nipošto ništa novo; svojim današnjim obrazovnim školama nalazimo preteče u prošlosti. Sv. Karlo Boromejski počeo je u Milanu osnovavši nedjeljnu i svakidašnju školu za daljno obrazovanje mladića, koji su svršili pučke škole. Znalo se već prije za nedjeljne škole, ali one su samo naknagjivale nedostatnu pouku u pučkim školama. Škola za daljno obrazovanje, što ju osnovao sv. Karlo za mladež, koja je svršila pučku školu, vrlo se raširila u 18. stoljeću po južnoj Njemačkoj. Iz toga su se razvile današnje škole za daljno obrazovanje. Te škole nepobitno su potrebne.

Rasprava:

A. Neko duševno daljno obrazovanje za mladež, koja je otpuštena iz škole, neophodno je nužno.

Za to imade više vrlo važnih razloga.

I. Razlozi pedagoški:

Ne može nitko držati, da je dovršeno obrazovanje dječaka, pošto je otpušten iz pučke škole (u 14. godini); jer

a) poznato je, da mnogi ostavljaju pučku školu s premalo znanja; tome je krivo, što su slabo nadareni, često mijenjaju stanove, bolest i t. d.;

b) nadalje je iskustvom dokazana činjenica, da se jednom stečeno znanje lako opet izgubi bez daljne vježbe. Ta je pogibao to veća, što više mladića u vrijeme njegova naukovanja zabavljaju posve tjelesni poslovi. Treba li da se mladi ljudi poslije posluže plodovima školske pouke, na žalost prečesto se konstatuje žalosna činjenica, da oni u dobi od 19—20 godina jedva mogu najlakše zadaće riješiti u hrvatskom ili u računu;

c) duševno obrazovanje takogjer povoljno utječe na ćudoredni razvitak mladića, koji je upravo od 14.—18. godine izvrgnut najvećim pogiblima. Ono ga priučava, da vrijeme dobro upotrebljava na marljivost, na red, na ljubav k staležu, oštri mu pogled, da spozna, kako je nužna i korisna kršćanska nauka o ćudoregju, čini, da upozna prednosti krjeposti i tako ga odvraća od mnogog zla.

II. Gospodarstveni razlozi:

a) Obrtnički život sa svojom uvećanom konkurencijom, sa svojom razvijenom tehnikom, sa svojim brzim preokretom poradi novih izuma i t. d., sve to iziskuje od radnika, obrtnika i obrtničkih staleža s obzirom na njihove duševne sposobnosti ono, čemu pučka škola ne može nipošto zadovoljiti, već radi toga, što su te stvari jošte predaleko djetinjem duhu. A ipak danas ni radnik kod stroja, a kamo li obrtnik i trgovac, ne može da bude bez tog višeg znanja, ako želi svoje mjesto posve ispunjati, i da ga u njegovoj privredi ne zapostavljaju njemu jednakima. „Strojevi, koji su sve kompliciraniji, traže, da se s njima postupa donekle ljubazno, da radnik radi razumijevajući potpuno one misli, što ih je tehnika u njih ulila. Sama čudesna djela ljudskog duha, strojevi, djeluju ondje najbolje, gdje se radnik, koji na njima radi, izdigne sam do visine duševnog rada“ (prof. Dr. pl. Sulze-Galvernitz). Što je veće duševno obrazovanje, umanjuju se kod rada nesreće, ne gubi se tvar, vrijeme i radna sila.

Napose kod obrta životno je pitanje, kako je mnogo u koga tehničke i trgovačke sposobnosti.

b) Što koji narod nastoji više raditi „glavom“, to više nadoknagjuje on tjelesni rad mehaničkim silama. Time se diže tehnika, s tehnikom se umnožava produkcija, a prema iskustvu onda i blagostojanje naroda.

c) I razdjeljenje dobara (konsumpcija) bit će onda razmjernije, ako što veći dio pučanstva može duševnim radom sudjelovati kod narodnog blagostojanja.

Ono, što je rečeno pod II. a—c, ilustrira poregjenje naših prilika s onima ropskog gospodarstva. Ono baš radi toga, što nema, što se ne razvija duševni rad i nastojanje radnika, sprečava napredak i tehnički razvoj. Ako tko poredi istočnu i zapadnu Evropu, bit će mu povod za slično razmatranje.

III. Razlozi politički i socijalni:

a) Utjecaj, što ga pojedini stalež ili pojedini obrt u državi stječe, koliko će ga zastupati i na nj se obzirati zakonodavstvo, mjeri se po tome, koliko je u tog staleža inteligencije. Istinitost te tvrdnje pokazuje se, ako isporedimo radničke organizacije, zajednice, trgovačke komore, udruge velikih industrijalaca; organizacije pojedinih staleža to većma utječu na javni život kao i na oblast i na državno zakonodavstvo, što su inteligentnije. Dakako, nije ta okolnost jedino mjerilo, ali je svakako duševna sposobnost odlučan momenat.

b) Državi kao cjelini neka je garancija za njen opstanak i dobar razvitak, ako je što većma prošireno duševno obrazovanje. Nedostatna duševna obrazovanost ragja proletarijat, a u njemu je velika pogibao za državu. Duševno zaostali narodni slojevi bili su uvijek u prvom redu igračka revolucijonarnih nastojanja.

c) Čitav javni život — izbori, štampa, skupštine, socijalni zakoni i njihova upotreba, iziskuju danas od čovjeka iz naroda više obrazovanosti, nego nekoliko decenija unatrag. Pučka škola može samo vrlo neznatno podati znanja, koje tome odgovara.

IV. Vjerski razlozi:

Da sačuva vjeru, neophodno je nužno, da se mlad radnik nakon škole i nuz crkvu obrazuje jošte dalje u religijoznim istinama. Da se oruža protiv napadaja na vjeru sa strane socijaldemokratske, nužno mu je apologetsko znanje o dokazima za bivstvovanje Božje, za božanstvo Kristovo, za božansku misiju Crkve, za stvorenje, Božju providnost

i t. d. Da segne dublje u vjerske istine, nego je to mogao u školi, nužno mu je i radi prigovora, što će mu ih njegovi drugovi riječju i pismom iznositi, a ragja ih samo nevjera. U pučkoj školi ne može se o tome poučavati, a niti kod općenitog katekizovanja, gdje svećenik mora nastojati, da ga razumiju svi, mladi i stari, obrazovani i neobrazovani. N. pr. teorija Darvinova nije zgodan tema za katekizam, a ipak iz iskustva znademo, da naše industrijalne radnike valja poučiti i o tomu. „Drugovi sa stanovitom svrhom“ ponose se takovim produktima bezbožne znanosti; oni su danas megju radnicima često predmet zabave, dà, što je još gore, vrlo uspješan agitacijoni materijal protiv radništva, koje osjeća kršćanski.

B. Kako će mladež otpuštena iz škole steći to nužno duševno obrazovanje?

1. Treba polaziti općenite obrazovne škole.

U tim školama mora mladić učvršćivati i usavršavati ono znanje i vještinu, što je u pučkoj školi stekao u religiji, u hrvatskom, računanju, risanju. Sve te struke poučavaju se posve drugojačije nego u pučkoj školi; tako te se uče u svojoj praktičnoj primjeni za život: u dopisivanju, vogjenju knjiga, kalkulaciji, uzornom risanju i t. d. I sama se religija poučava više prema praktičnim potrebama, nego prema sistematski sastavljenom naučnom planu. Jer općenita škola za daljno obrazovanje zaseže tako u praktičan život, vrijedno je, da se mladić za nju što većma interesuje. Ovdje vrijedi riječ Senekina: *Non scholae sed vitae discimus*, više nego o pučkoj školi. Oni, koji se bave obrtom, starješine zadruga (cehova), trgovci i t. d., dužni su mladež slati u škole za daljnu obrazovanost; time promiču dobro svojega staleža, a rade takogjer prema propisima zakona.

II. Treba polaziti stručne škole.

Ove koriste jošte više od općenitih obrazovnih škola za praktični život; uregjene su više prama staležima i zvanjima, te moraju teoretski i praktički učiti ono, što pojedino zvanje traži, n. pr. znanje o izradbi sirovina, o procjeni njezine vrijednosti, o najboljim oblicima izradbe i t. d. Tim školama je svrha da izobraze predstojnike manjih ili srednjih radnja ili predstojnike odjeljenja i poslovogja u velikim radnjama, nadalje vlasnike većih obrtničkih radnja. Priprava za stručnu školu može biti nadarenim mladićima općenita obrazovna škola, drugi zgodno

nalaze pripravu i u obrtnim školama. Danas imade u svim velikim gradovima stručnih škola; ovdje ondje razdijeljene su prema zvanjima. Imade stručnih škola za kolare, lončare, urare, limare, tokare, bravare, kovače, mlinare, tkalce, postolare; najdotjeranije su stručne škole za graditeljstvo. Mlad čovjek, koji nastoji u svojoj struci izvesti nešto osobita, te se želi podići nad obični niveau, teško će to postići u naše dane, ako ne polazi stručnu školu.

III. Omladinska socijalna udruženja.

Uza škole za daljno obrazovanje i stručne škole, što ih osnivaju komunalne uprave, udružni odbori i t. d., i slobodna udruženja kao dječićska i naučnička društva, mladenačka, radnička društva i kongregacije nastoje takogjer oko duševne naobrazbe svojih članova. Tu svrhu postizavaju predavanjima, raspravljanjima, poučnim tečajevima, stručnim odjeljenjima, knjižnicama i čitaonicama. Te uredbe valja da naša društva pomno njeguju, a naša mladež neka se njima revno koristuje. U tome osobito je važno, da svatko pazi da odabere prikladan naučan predmet i lektiru.

IV. Privatna nauka.

Danas imade za to sve više i više pobuda i prigoda. Ovdje ondje može proširiti mladić svoje znanje u predmetima, koji su za praktičan život od najveće vrijednosti, n. pr. tečajem u stenografiji, krasopisu, u jezicima i t. d. Marljiv mladić mora takove prigode za obrazovanje upotrebljavati prema prilikama. Mnogo takogjer vrijedi, da se mladež zagrijava za ozbiljno štivo, da kupuje vrijedne spise, služi se knjižnicama, koliko su vrijedne preporuke, da stječe dobro vladanje, spretnost u javnom nastupu.

Zaključak:

Vrlo je znatna zadaća sadašnjeg doba, da se većma brine o duhovnu izobraženost radnog naroda. Engleski filozof (Bacon Verulanski) pravo je kazao: Znanje je moć. To mora naša mladost privezati o srce! Želi li mladić da poslije u životu nešto vrijedi, hoće li sačuvati svoju vjeru, biti valjan član svojega staleža, želi li i u javnom životu ispunjati svoje mjesto, ne može da bude bez duševne izobraženosti. Da izobrazi razum, dakako to nedostaje; da bude „potpun muž“, potrebno je da obrazuje i volju!

4. Radljivost.

Sadržaj: Na radljivost obvezuje čovjeka: 1. njegovo naravsko odregjenje, 2. zapovijed Božja, 3. ljudsko društvo, 4. samoljublje.

Uvod:

Zakon radljivosti gospoduje cijelim svijetom, nadnaravskim i naravskim (nadosjetnim i osjetnim). Boga, izvor svega života, sve radljivosti, ne možemo pomisliti u ukočenu, tromu miru; On od vijeka radi. Djelatnost, gibanje vlada u svijetu; u neživoj prirodi ne nalazimo nigdje mirovanja, lijenosti; kreću se zvijezde nebeske, neprestano se kreće i naša zemlja. A na zemlji! Svuda život, radljivost, rad! Svako biće na svoju! Divlja zvijer, koja se u guštari vere na plijen, riba, koja valovima plovi i za plijenom hrli, ptica, koja zrakom lebdi, sve radi. Zar da u svijetu, punom života i rada, jedini čovjek imade pravo da bude lijen, da ne radi?

Rasprava:

1. Na radljivost obvezuje čovjeka njegovo **naravno odregjenje.**

„Čovjek je rogjen za rad, a ptica za lijet" (Job, 5, 7.) veli Sv. Pismo; da radi, posluje, to je tako naravski za čovjeka, kako je ptici da leti. Zar može biti, da je remek-djelo ljudskog tijela, čudesnu uredbu pojedinih organa Stvoritelj odredio za što drugo, nego za radljivost? Krepka i tome još vitka gragja ljudskog tijela ne upućuje na lijeno mirovanje, nijesu za ljenjarenje mišice i žile ruku i nogu. Narav nas uči, da je čovjek odregjen za rad, jer organi, koji se ne upotrebljuju, zakršljave. Kao što zatvorena životinja ne radeći izgubi svoju ljepotu i snagu — kako je velika razlika izmegju lava u pustinji i onoga u kavezu! — tako zakršlja i čovjek, koji lijeno mirujući ne upotrebljava svoje sile. Naravske su posljedice lijenosti: tijelo se razmazi, oslabi mu otporna snaga, pristupačno je bolestima, prerano mu klonu sile. Zato su već prvi ljudi i u raju primili od Boga na put svog života zakon da rade. Sv. Pismo kaže, da je Bog prve ljude nastanio u raju, da ga obragjuju i čuvaju! Dakle rad!

No, kažu, čovjek može svoje tjelesne sile vježbati ugodnijom, zabavnijom djelatnosti, a ne da mora uzdisati pod teškim zvaničnim radom. Svakako, ugodan, radostan rad morao bi da nam bude svaki posao po volji Božjoj; i radostan i lahak, kako je nama šala i igra, bijaše rad prvih ljudi u raju. Ali, drugačije je to postalo radi pada u grijeh!

2. Na radljivost obvezuje čovjeka **zapovijed Božja.**

Rad je postao težak teret. „U znoju lica svojega jest ćeš kruh svoj! „Sada je rad postao stroga zapovijed, koja je snašla Adama i sve njegovo potomstvo; stroga dužnost, od koje se izuzeti ne može nitko. I ta dužnost tišti radnika u tvornici kao i gospodara njena, slugu kao i vladara; nijedan stalež, nijedno zvanje nije u tom izuzeto. Ili bogataš ili siromah, ili nadničar ili milijunaš: u znoju lica svojega jest ćeš kruh svoj! Tkogod želi vršiti volju Božju, dužan je redovito, naporno raditi i to tako dugo, dok izdrže njegove sile. Naravski, ne mora baš svaki raditi, da stječe novac; komu to nije nužno — a tih je malo — može izabrati sebi posao u službi za općenito dobro, za siromahe i t. d.; ali i on mora raditi i to naporno raditi. Dašto, čovjek se može i toj zapovijedi Božjoj kao i svakoj drugoj otimati. Ali, ludo bi bilo, da oni, koji moraju teškim radom kruh služiti, prisiljeni su dakle ispunjati zapovijed Božju, zavigjaju bogatu lijenčini. Zar inače zavidimo onima, koji prestupaju zapovijed Božju?

Prema prilikama može rad svakako biti takav teret, te potkapa zdravlje i oduzima svako veselje za rad (mjesto rada, predugo radno vrijeme i t. d.). To dakako nije Božja volja. Ti radnici imadu pravo da se slože, te takove zloporabe odstrane. Utješno je, što se i državno zakonodavstvo sve više brine za to, da zdravlje radnoga naroda ne trpi radi preduga i škodljiva rada.

3. Na radljivost obvezuje čovjeka **društvo.**

U prvim počecima ljudskog društva lijenost je u opće bila nemoguća! Tko nije sâm obradio zemlju, odijelo zgotovio, stan sagradio, morao je naravski propasti. Po vremenu rad se sve više dijelio; sad su neki obragjivali zemlju ne samo za sebe, već i za druge; toga radi drugi su obavljali obrtničke poslove. Drugi opet nijesu se bavili ručnim radom, već su djelovali kao voditelji rada, ili se zanimali znanošću, umjetnošću, poukom i t. d. Seljaci i obrtnici davali su, što im je bilo nužno za uzdržavanje, a toga radi morali su oni raditi u opće za sve, za općeniti napredak. Koliko je god danas raznolikih staleža, jedan radi za drugi. Čovjeka dakle, koji se ne bavi nikakovim korisnim radom, hrane drugi, drugi za nj rade, a on im to ne vraća ničim. Jer imati samo novaca, makar to bio i milijun, nije nikaki protuvrad. Zlato se ne može jesti, niti se njime odijevati. Takova čovjeka društvo ne treba; zato kaže već sv. Pavao: „Tko ne će raditi, ne treba ni da jede". (2. Tes. 3. 10.)

Mnogi ljudi ne tuže se toliko na posao, koliko više na vrstu posla. Zavidno upiru radnici rukom na radnike duhom, na vogje koje tvornice, na činovnike, a bezbožni radnici napose na duhovni stalež, kao da oni provode bezbrižan život. A ipak je duševni rad mnogo teži i troši više, nego tjelesni (dakako ne pretjerani). Radnik u tvornici, u radionici, na polju svrši svoj dnevni posao i onda može uživati zasluženi odmor i mir. A kakove brige taru upravitelje tvornice i t. d., koji shvataju ozbiljno svoju dužnost; poslije naporna rada u danu, nemaju mira ni u noći! Zar to u istinu nije muka, ako netko razmišlja, kako bi radnja neprestano napredovala, odakle namaći nova vrela za prodaju, čime se i radnicima podaje nova prigoda za rad? Zar je služba savjesna činovnika, odgovornost, koja ga svaki dan tišti, u istinu bez muke? Da li je rad svećenika, koji mora dan i noć biti pripravan na službu svojim bolesnicima, koji uopće nema nikad prosta vremena, u istinu samo ljenčarenje?

4. Na radljivost obvezuje čovjeka **samoljublje.**

Katolicima se predbacuje, da drže malo do marljivosti i radljivosti u zemaljskim stvarima. Ali, to je neosnovano! Dakako, na čelo svega kolikoga rada postavljamo mi svoj odnošaj prama Bogu, ali baš savjesno, marljivo ispunjavanje staleških dužnosti jest sredstvo, kojim treba da zaslužimo sebi nebo. Radljivost nam zapovijeda samoljublje; mi moramo misliti na svoje vječno, a time u vezi i na svoje zemaljsko dobro. *Simplices sicut columbae,* ali i *callidi sicut serpentes!* Nipošto nije nužno, da katolici dopuste, te ih u stjecanju dobara pretječu inovjerci i nevjernici; naprotiv, to bi bila šteta po religiju. U napredno doba na svim poljima, ne smije mirovati nitko, tko želi u svijetu napredovati. Samo onaj obrtnik, koji je marljiv i vješt, može danas računati na sigurnu egzistenciju. Jednako je s radnicima u tvornici; spretan i marljiv radnik uživa posve drugi ugled, mnogo mu je sigurniji položaj nego kakovu nevještu i pijanici. Takav radnik će mnogo manje biti bez zarade, a mnogo lakše će u društvu sa svojim suradnicima (organizacija!) polučiti to, da im se popravi život, da dobiju bolju zaslužbu!

5. Mladež već treba da je gospodarstvena.

Sadržaj: 1. Zašto se mora mladež učiti gospodarenju? — 2. Kako valja gospodariti? a) marljivo stjecati (produkcija), b) trošiti zaslužbu po nekoj osnovi (konsumpcija). — 3. Blagoslov gospodarenja.

Uvod:

„Bog ne daje ništa neposredno; On uvijek želi, da čovjek njegov blagoslov svojom snagom steče.“ (W. Humboldt.) Osigurana egzistencija ne pada nam sama od sebe u krilo, moramo je sebi pribaviti. Put do toga jest ono, što mi općenito nazivamo: „gospodarenje“. Gorljivo biti marljiv, dok stječeš, razborito se brinuti, da stečeno sačuvaš, trošiti stečeno prema osnovi, razborito uživati dobra, koja nam koriste, i to umjereno: sve to zajedno vršiti, znači „gospodarstveno živjeti“. „Gospodarstveno živjeti“ to je krjepost, koju mora vršiti i mladež.

Rasprava:

I. Zašto treba da se već mladež uči „gospodariti“?

Tä, kaže se: „u mladosti nema krjeposti“? Zar nije mladost vrijeme radosti, vrijeme uživanja, vrijeme slobode? To sve može u nekom smislu biti istina, ali uz to je nužno, da i mladost već nastoji oko gospodarenja.

1. Dobro gospodariti, bili marljivu, umjerenu, štedljivu nijesu čovjeku nipošto prirogjene vrline, nego su uistinu vještine, koje moramo naučiti. Naukom, odgojom, priukom treba da čovjek te vještine usvoji boreći se neprestano protiv svojih sklonosti. Gospodarstvenost je krjepost. Ona je plod razmišljanja, predomišljanja, iskustva i samo je ondje, gdje se čvrstom voljom i nepokolebivom odlukom postojano vrši jednom ustaljena norma gospodarstvenoga života. — Na koju dob životnu valja odgoditi to promišljanje, to učenje, tu priuku za gospodarenje? Zar na muževnu dob? Za mnoge bi to bilo prekasno! I tu vrijedi rečenica: „Čega Ivica nije naučio, ni Ivan ne će nikada“. Što se u mladosti nauči, u starosti se čini.

2. „Dobro gospodariti“ u mladosti je to nužnije, što ta vještina nije mladosti laka, nego se mladenačkoj naravi protivi. Mnogi se mladić može s veseljem i ljubavlju posvetiti nauci, glazbi i drugim stvarima; životna zbilja, briga, kako ćeš izlaziti i napredovati — općenito to je mladeži tugje. Odatle dolazi, da se baš u mladosti ponajviše stavlja temelj, da li će tko kasnije osiromašiti ili sve prosipati. Zato se valja za vremena brinuti. Mladenačka radost, pokoj, ne mora se nipošto toga radi isključiti.

3. Moderno vrijeme sve više iziskuje u gospodarstvenom životu. Konkurencija se umnožava od dana u dan; sve više rastu svote gotova novca, koje su nužne, da netko stvori sebi samostalnu egzistenciju; sve se dublje znanje traži u svim obrtima, ako tko hoće nešto postići,

da ne mora uvijek ostati neizučeni plaćeni radnik. Zato danas valja „rano ustajati“, stjecati, gospodariti, štedjeti već u mladosti, da ne budeš praznih ruku, kad nadogje vrijeme, da se osnuje obitelj, započne posao ili inače osigura egzistencija. Domaće ognjište vrijedi zlata; ali kod mnogih je ono samo uzajmljeno, jer se u mladosti nije naučio i vršio „gospodariti“.

II. Kako valja gospodariti u mladosti?

1. Stjecati marljivo (produkcija).

Duhovna, nadnaravska dobra dakako najviša su, za njima treba najprije težiti, ali za to ne smijemo prezirati zemaljska, materijalna dobra. I za njima smijemo i moramo težiti, osobito danas. Koliko će katolici utjecati u javnom životu, to stoji poglavito do njihove gospodarstvene snage. U mnogo dogagjaja nedostatak materijalnih dobara krivnja je i povod, što se zaostaje duševno i ćudoredno. Zato se neka mladost vježba da vješto „stječe“.

a) Mladu čovjeku valja da je prvo, kakav će sebi odabrati stalež. Većina čitalaca već je to pitanje u glavnom riješila. Spomenuti ipak valja, da se i u kasnijim godinama preporučuje, da tko prijegje iz jednog posla u drugi; n. pr. iz posla neukog u posao učeni, iz običnog obrta u obrt umjetni, iz općenite obrtne radnje u posebnu (specijalnu) radnju. Time se svakako postizava življa i jača radljivost. U zvanju, što ga je tko sebi jednom već izabrao, treba:

b) da upotrebljava prava sredstva i putove, da steče što veću sposobnost za rad i plaću. Naši mladi ljudi, osobito mladi obrtnici, valja da polaze škole za daljnu izobrazbu, škole stručne, uzorne radionice, valja da proučavaju stručnu literaturu. Moraju biti vrlo oprezni, kad traže mjesto, gdje će raditi; ne, da što brže i što više zasluže, nego da što više nauče za pozniji život. Uvijek naprijed, čeznuti sve za većom izobraženosti u odabranu staležu, to mora da im je lozinka. K tome obrazovanju pripada takogjer, da poznaju strojeve, uredbe radnja, sirovine, sredstva i putove, kako se roba prodaje, reklame i druge stvari, koje su u uskoj vezi s poslom. Ako mladić nakupi tako znanje, najbolje će se štititi, da ne bude nigda bez posla. Tim znanjem ubrajat će ga megju osobite radnike, on će tako krčiti sebi put do kasnije samostalnosti.

c) Mlad čovjek, ako želi nešto postići, uopće mora cijeniti rad. Rad mu ne smije biti teret, muka, ne, njemu se mora posvećivati s veseljem, s ljubavi; samo onda napredovat će i na koncu savršeno raditi. Strah od rada i sklonost na lijenost karakteristična je crta starog doba. Tacit kaže o starim Germanima: „Germani mrze na rad, a ljube nerad“. Kad bismo ih u tomu posljedovali, potkopali bismo blagostojanje pojedinaca i svega društva. Oboje počiva na tom, koliko cijenimo rad.

Veselje i ljubav za rad čuva od mnoge pogrješke za samog rada. Kad počivam, rgjam, kaže se s pravom; veselje i ljubav k radu potiče na marljivost i vodi do uspjeha.

Gospodarstvenost valja vršiti:

2. Trošiti zaradu prema osnovi (konsumpcija).

a) Za najnužnije potrebe valja najprije i najviše žrtvovati novca. Da se žrtvuje novac, to zaslužuju: stan, koji prudi zdravlju i ćudoregju, dobra hrana, čisto odijelo, zdrav odmor. Taj novac ulažemo dobro i poslije će nositi svoje kamate. Štedjeti u tome, bilo bi ludo.

b) Megju nužne potrebe ubrajamo i dobar odmor. Bit će on prama svrsi, bude li umjeren, plemenit, koristi li tijelu i duši. Pogrješno bi bilo, kad bi iza tako zvana „odmora“ morao slijediti novi odmor. Zadatak je odmora da sile tjelesne na novo oživi, a ne da ih oslabi, da duh pridigne i izobrazi ga. Iz odmora valja isključiti sve, što je nećudoredno, bučno, pusto; amo spada prije svega neumjereno uživanje alkohola i ćudoredna raspuštenost. To slabi tijelo i kvari duh. Posljedice su: zanemaruje se rad, gubi se prigoda za rad, troši se i zadužuje. Tako to vodi direkte i indirekte do gospodarstvene ruine. Svakidašnji život pruža o tom obilje primjera.

c) I mladež mora, e bi dobro gospodarila, učiti se da gleda u budućnost i stara se za buduća nevoljna vremena. Sva kultura i sav napredak temelji se na tom, da se sva dobra ne troše, nego da se jedan dio njihov produktivno ulaže. Naši pradjedovi, oni su u malo generacija prašume i puste močvare pretvorili u plodna polja i cvjetna sela. Oni su za budućnost svoju silu i svoj novac i dobro žrtvovali i na njihovoj brizi za budućnost osniva se naša sadanja kultura i naše bujno

gospodarstvo. Slično treba da svaki od nas radi prema talentima, što mu ih je dao Stvoritelj. Dakako, da se ta radljivost potpuno razvije tek u zreloj muževnoj dobi, kad se otac za svoju obitelj, za dijete i za djecu djece svoje skrbi, ali toj brizi mora se on već u mladosti naučiti. Zato je vrlo važno, da se već i mladež interesuje, da ozbiljno nastoji o svemu, što joj podiže stalež. Dobro pojedinca može se stalno podići samo na blagostojanju čitavog staleža. Toga radi u velike vrijedi, da se mladić rano osigura protiv bolesti i nesreće, da stupi u osiguravajuće društvo. Ako to učini tek poslije, kad se mora brinuti za svoju kuću, često ne će moći za to prinositi. Stoga mladić već mora štedjeti. Mnoga dobra svrha: pomoć za vrijeme vojništva, ženidbena oprema, sredstva za posjećivanje radionica i stručnih škola, prištednje za godine putovanja, prištednja glavnice, da može biti samostalan, sve te lijepe svrhe izravno ga potiču da štedi. To nije štednja, da se zgrće, niti je to sićušna škrtost, to nije drugo nego gospodarenje, to znači svoju glavnicu ulagati korisno. U tom smislu štednja obogaćuje. „Znati budućnost nije krjepost, ali se na nju pripraviti velika je krjepost.“ Svaki mladić neka štedi, makar s malim uloščima; većina će to moći, samo ako ushtjedne. Priliku pružaju štedionice u društvima. Što više one cvatu, to će biti bolja gospodarska budućnost naše mladeži.

III. Blagoslov te gospodarstvenosti naplaćuje svu muku i samozataju.

1. Gospodarenje kućno u mladosti donosi velike novčane koristi. Velika zasluga, sigurna zaposlenost, rana i veća samostalnost, u svemu dostojan životni položaj plaća su, ako je tko mudro gospodario u mladosti.

2. Tjelesno i duševno zdravlje i svježost rese muža, koji je u mladosti vršio ono „umijeće gospodarenja“.

3. Čvrstoća značaja i krjepost raste u onoj mjeri, kako je mladež marljiva, umjerena, štedljiva, jednom riječi, kako se uči „gospodariti“.

Prof. Spangenberg u Berlinu naslikao je sliku s napisom: „Na raskršću“. Na toj slici vidimo mlado, neiskvareno dijete prirode na putu u tugjinu. S lijeva stupa jednostavno odjevena djevica, čedna i vrijedna, kaputom i vretenom u ruci. S desna kroči odlična, u sjajno odjelo zaodjeta gospogja i pruža djetetu biserni ures.

Na takvu je raskršću i naša mladež: s jedne strane zove ju čedna, ćudoredna prilika krjeposti, gospodarstvenost; a na drugoj opet zavodljiva pojava, uživanje. Koga da slijedi naša mladež? Prema rečenome izbor nije težak. Rudolf Gottschall kaže lijepo: „Nad životom su ljudskim druge zvijezde nego uživanje“. Kršćanski mladiću, idi za tim zvijezdama! To su zvijezde gospodarstvene sposobnosti, duševna obrazovanja, zadovoljstva, mira savjesti.

6. Štednja ili vještina dobro gospodariti.

Sadržaj: 1. Nužno je štedjeti. — 2. Pravila za štednju.

Uvod:

Već je umjetnik u stjecanju, ako tko sa što manje sredstava postigne velikih uspjeha. Naziva se to prištednja troškova. Tko racijonalno ne producira, ništa ne zaslužuje i nazaduje. Producirana opet dobra postizavaju svoju svrhu tek s ljudskim upotrebljavanjem. A i to mora da je gospodarstveno, to jest mora se prema prilikama najveća sreća doseći sa što manjim troškom.

Ako tko vješto u brižnoj gospodarstvenosti upotrebljava dobra, to zovemo štedljivošću. Ta krjepost je stoga teška, što ne traži samo, da je čovjek razborit, nego da i svladava samoga sebe. Već se mladež mora učiti da sebe svladava. Uz pouku, da se priuči štedljivosti, za nju je stoga nužno, da bude član u kojoj štedionici. U brzo može mladež uživati plodove štednje. Kako godi mladiću, kad stupi u vojništvo, ako uzmogne svoju prištednju iz štedionice izvaditi za različite potrebe. Ili, kad želi osnovati svoju obitelj, biti svoj, samostalan, pa imade uštegjena novca i ne mora tek tražiti kredit i odmah počinjati s dugovima. Svakako prištednjom će poslije dobro moći služiti se, ili u vrijeme velike nužde — što više, gorko će ju trebati.

Izvogjenje:

I. Nužno je štedjeti.

Zemlja pruža malo plodova i ako je najbrižnije obragjuješ. Mnogo opet treba čovjek, osobito, koji se mora skrbiti za obitelj. Dobro gospodariti mora dakle veliko mnoštvo ljudi, a ne samo niži staleži. Rasipanje vodi do gorke bijede kod visokih i niskih. Što ti tvoj rad nosi, ne smiješ potrošiti samo za trenutačne potrebe. Zarada

tvoja neka ti bude za uzdržavanje svakidašnje, a neka te takogjer pomaže u vanrednim prigodama. Uza to neki jošte dio, ako je ikako moguće, makar i malen, sačuvaj za nuždu, da u dan nevolje ne paneš u nepriliku i drugima na teret.

Štedjeti je nužno, kad se osniva obitelj. Zato mnogi ženici griješe teško naručujući nerazborito, što nadmašuje njihove sile i odnošaj. Moguće te tako ludo nabavljaju mnogo pokućstva na otplaćivanje, pa svaki mjesec moraju obično skupo plaćeno pokućstvo uz kamate otplaćivati, a nasrne li bolest, nesreća ili nezaposlenost, plaćanjem zaostanu i izgube svoje pokućstvo zajedno s uplaćenim već novcem. Mjesto da štede, dok je obitelj još malena, taki kratkovidi ljudi padaju sve više u dugove, iz kojih se ne mogu izvući.

Štednja je nužna u gospodarstvu. Priznato je načelo: „100 kruna dohotka, 99 kruna 99 filira potroška — dobro je gospodarenje. Sto kruna dohotka, sto kruna i jedan filir potroška — zlo je gospodarenje". Tim je riječima dobar gospodar htio reći, da izdaci ne smiju niti za jedan filir prekoračiti dohodak, ako ne ćemo u gospodarstvu nazadovati. Koliko puta dogje napast, da čovjek nabavi nešto, što bi se „moglo dobro upotrijebiti", ali nije baš nužno; ili što malo ili ništa ne vrijedi; ili je zgodna prilika za kupnju; ili da pribiva kakovoj slavi, gdje bi po novčarku bila pogibao. Samosvijesno „ne" ubrzo će zaboraviti na užitak, što ga čovjek sebi uskrati.

Za mnoge se muževe kaže, da se u njih probudi lako sklonost, te za svoj odmor potroše nešto više. I radi toga, što su bolje raspoloženi, jer su uživali alkohol i radi toga, što im je veća samosvijest, sitnica im je, da bi pazili na filire, što više na grošiće i krune. I onda počnu trošiti, dok im novčarka ne klone i ne isprazni se.

Žene znadu često bolje cijeniti, koliko vrijedi uštegjen novac, i pravo imadu, kad kažu, da ne moraju onda u nepredvigjenim potrebama obraćati se na druge ljude. Novac opet, što ga prištedi žena, vrijedi koliko i onaj, što ga muž steče. A ako žena u gospodarenju ne zna štedjeti, ili što više dohodak mužev troši za različite užitke ili na nakit, to može najpošteniji, najmarljiviji i najštedljiviji muž u znoju svojega lica raditi, mučiti se koliko hoće, ne može naprijed, a ušteđjeti ne će ništa. Jer teži li žena samo za baršunom i svilom, to onda trne vatru na ognjištu; druga poslovica kaže: „Žena može u svojoj pregači iz kuće iznijeti više, nego muž na velikim kolima unijeti".

II. Pravila za štednju.

1. Manje izdavaj, nego zaslužiš. Uči ne samo stjecati, nego i gospodariti. Ako muževi jednako ljube društva, gdje se igra i pije, kao i svoju radionicu, a žene jednako društva s kavom i čajem kao i svoje kućanstvo i svoje pletenje, onda mnogo toga, što je stečeno, propada za isto vrijeme, u koje je i stečeno. Vi mislite: čaša vina ili piva, bolji zalogaj, nešto ljepše odijelo, ovdje i ondje posebna zabava, ne znači mnogo; ali pazite: nešto malo, ako se ponovi više puta, postaje veliko. Jesi li već kada na koncu godine te malene, često ponavljane, izdatke izbrojio?

2. Gotovim plaćaj sve, što kupuješ: ne zadužuj se. Kupuje li koja obitelj s gotovim, ravna se prema onomu, što imade. Ako je opet jednom počela uzajmljivati, obično su potrebe veće nego sredstva. Kosom ravni stupa se dalje: zaduživanje raste. Onda se čovjeku teško ograničiti, a niti ne će radi sramote i radi daljnoga kredita. Sve ga teže biju brige radi posugjivanja i konačno često izgubi dobar glas, a obitelj svu budućnost.

3. Ne kupuj, što ne trebaš. Trgovac čini svoje; svu svoju robu hvali i nije nužno da odmah platiš; nešto se „može dobro upotrijebiti"; ili kod kakve rasprodaje misliš, da će se stvari prodavati ispod cijene. Ali, ako vi te stvari ne trebate, svakako ćete ju preskupo platiti. Veli se: Ako kupuješ, što ne trebaš, doskora ćeš morati prodavati, što trebaš. Tko troši za nešto lijepo, ali nepotrebno, to budi u njeg težnju za deset drugih izdataka. Lakše se usprotiviti prvoj želji, nego svima kasnije.

4. Ne troši na račun dobitka, koji tek moraš steći. Može se dogoditi, da dohotka ne bude, a nesnosan dug te pritište. Tako su pripovijedali činovnici velikog nekog industrijalnog pothvata, da su oni računajući na dar o Božiću, dvostruku naime plaću u prosincu, naručili već i kupili božićne darove. Ali te godine gratifikacija je izostala, a posljedica je bila: — uza žalosna lica i veliko iznenagjenje obveze i dugovi kod trgovca. Radi kao razborit politik; prije odobrenja, prije troška najprije on uredi pitanje o pokriću.

5. Vodi knjigu o dohocima izdacima. Tko hoće da pravo gospodari, nužno je da unaprijed po prilici znade, koliko treba, ali i da znade i za sredstva, da izdaci ne prekorače dohotke. Dok s jedne strane radnik često kaže: ipak mi ništa ne koristi, ja uvijek jedva izlazim, misle opet drugi slojevi, da nijesu dužni voditi računa o

dohotku i izdatku. A to se često gorko osvećuje, kako to uči iskustvo. Da netko znade račun svoje kuće, ne koristi to samo gospodarstveno, već je to i od velikog ćudorednog utjecaja i uzgojne važnosti.

Žalosno je, mora li se tko, da dalje pokroči, zaduživati; a tko se lakoumno i za nepotrebne stvari zadužuje, to je luda. Pored ovih gospodarstvenih zlih posljedica, dolazi još i to, da onaj, koji je dužan, daje drugima pravo nad svojom slobodom. Ako ne možete u odregjeno vrijeme platiti, morate se poniziti, moliti i prositi. Čast trpi s mnogog teškog udarca, a moguće se morate poslužiti i nečasnim lažima, izgubite povjerenje i vjeru. Ako tko više ili manje svojom krivnjom osiromaši, to otima samosvijest. Zato, misao na vašu kasniju slobodu i samostalnost neka vas potiče da štedite. Moguće sada imadete zaslužbu i sredstva, da ovo ili ono sebi priuštite, svojem veselju za kupovanjem zadovoljite, ali spremite radije nešto za stare i crne dane; sjećajte se, da toplo i sjajno podnevno sunce ne sja čitav dan.

Zaključak:

Na koncu ne valja zaboraviti veoma potrebnu opomenu, da nas i religija odvraća te ne tražimo suviše prevelikih zemaljskih užitaka, što više, ona uči, da ih malo cijenimo; potiče nas, da se s obzirom na križ i svoje spasenje odričemo i dopuštenih zemaljskih radosti. Štednja osnovana na tom religijoznom razlogu (uz prije pomenute gospodarstvene razloge) bit će uvijek dosta bogata, pa će i za darove kršćanske ljubavi i milosrgja pridonositi koji darak. Tako je štedljivost neka uložena glavnica za vremenitost i vječnost.

7. Uljudnost.

Sadržaj: Uljudnost nam se zapovijeda: 1. da štujemo sami sebe, 2. da ljubimo bližnjega, 3. da smo ćudoredni, 4. jer to koristi nama samima.

Uvod:

Svatko je dužan da bude uljudan. Društveni život, zamjenični saobraćaj ljudi, sve je to vezano na odregjene spoljašnje forme, koje nazivamo pravila pristojnosti. Svatko, tko živi i djeluje u društvu, upravo je dužan da vrši ta pravila. Već u neobrazovanih naroda nalazimo neke forme općenja, a što se koji narod izdigao više u kulturi i ćudoregju, to više cijeni lijepe uslužne vanjske forme, uljudnost. Što je pojedinac čovjek više obrazovan duhom i srcem, to se otmenije vlada. I Sv. Pismo nalaže uljudnost svakome čovjeku. Zar možemo

božanskoga Spasitelja, koji nam je u svemu bio izgled, inače sebi predočiti u svem njegovu nastupanju i vladanju, nego da je uljudan, plemenit i odličan? – Na žalost, tu dužnost zanemaruju često osobito krugovi radnoga naroda, a napose mladež! Na čemu se dakle osniva ta dužnost?

Rasprava:

1. Štujmo sami sebe.

Svaki čovjek nastoji, a i mora, da u ljudi steče poštovanje. Nesnosno je za čovjeka, u kojega je jošte iskra osjećaja o časti, ako znade, da ga drugi preziru. Po pravu i pravici može tražiti svatko, tko kao član ljudskoga društva svoj posao vrši, da mu svi ostali članovi iskazuju štovanje, koje ga zapada. S pravom kažu radnički staleži, da njihov rad u tvornici, u radionici i na polju jednako treba ljudsko društvo, kao i onaj činovnika, učitelja, pothvatnika. S pravom traže i za svoj stalež štovanje, koje se iskazuje drugim staležima. Ali, onda se iziskuje takogjer, da i oni sami sebe štuju! Nipošto ne stoji nazor, da su pravila uljudnosti samo za gospodu. Misle li radnici, mladi ljudi, da oni mogu sve zahtjeve uljudnosti zapuštati, te u tom pače traže svoj ponos, onda sami sebe ponizuju ispod drugih staleža. To vrijedi ponajprije za svaki istup u javnosti, na ulici, u javnim lokalima i t. d. Vide dnevice, kako se izobraženi staleži ondje vladaju. Zašto se dakle ne prilagode njima? Čemu da se tako prosto vladaju na ulicama poslije svršena posla u tvornici, u školi? Kako se to podudara sa štovanjem samoga sebe? Zar to nije upravo sramota za radni svijet, ako je bilo vremena i mjesta, gdje se pristojni ljudi bojali prolaziti ulicom baš poslije raspusta iz tvornice? Dakako, nije to općenito, ali je dosta zlo, da se to ipak zbudne tu i tamo. A osobito kod mladeži! Ili zar je jošte samo i trag da netko štuje sebe, kad slika, što je naši gradovi osobito po nedjeljama često pružaju — mladi ljudi, više ili manje pjani, ulicama lutaju i derući se svoje ulične pjesme tule? S ogavnošću gleda svaki pristojan čovjek da im se makne. Prezir, a ne štovanje! Ako tko propušta općenito prihvaćena pravila uljudnosti (prosto buči na ulicama, javnim trgovima, ne pozdravlja i t. d.), to ragja prezirom. Činjenica je, da čovjek, kojemu su propisi uljudnosti prešli u krv, osjeća kao nešto neugodno, bolno, uvredljivo, ako tko te propise povregjuje; što više i onda, ako tko to čini i bez zle nakane. Hoćeš li, da te drugi poštuju, štuj ponajprije sam sebe! (To valja protegnuti na društva! Kako se vladaju članovi

prije i poslije sastanka, kod javnog nastupa, izleta i t. d. Kako se vladaju pojedini članovi, do toga stoji, koliko će ljudi štovati i samo društvo.)

Da opet netko uzmogne u javnosti udovoljavati propisima uljudnosti, mora i svagda i svagdje biti uljudan; dakle i u kući, u krugu obiteljskom. Kako se u velike razlikuje kućni život onih obitelji, koje paze na uredno, uljudno vladanje i onih, u kojima vlada neuljudnost. (Svakidašnje druženje s rogjacima, odijevanje, jelo, tjelesna čistoća i t. d.) Kakovu nelijepu sliku podaju često tvornice, radionice, osobito za odmora, radi prostih govora i prosta vladanja, što ga odaju baš mladići! Najprije mora čovjek štovati sama sebe, a onda može tražiti da ga štuju drugi!

2. Ljubimo bližnjega.

Kršćanska zapovijed da ljubimo bližnjega obvezuje nas, da smo obzirni prema bližnjemu. Pravila pristojnosti zapovijedaju taki obzir prama drugima, bili nam oni poznati ili posve strane osobe. Nepristojan, neuzgojen čovjek bezobziran je u svojem nastupu; on znade samo svoju probit, da li time drugima nanosi štetu, ogorčava ih, za to on nehaje. (Protegnuti treba na život društveni! Brbljati, bučiti, kašljati, šmrcati i t. d. — dok se raspravlja, propovijeda ili predstavlja! Ako tebe to ne interesuje, uvijek treba da si obziran prema drugima.) — Samoljublje ga vodi; on niti i ne misli na to, da išto malo žrtvuje, te time bližnjemu iskaže ljubav ili mu bude na pomoći. (Manje usluge, pomoći kod posla, na ulici, obzir na ukućane, ako tko boluje i t. d.) Baš od mladeži traži se susretljivost spremnu da pomaže, ljubaznu i uljudnu. „Mladost neka poštuje starost“, veli Sv. Pismo. Već u pogana snašla sramota (Sparta) mladića, koji je zanemario dužnu uljudnost prema starijima. Sada se čini, kao da mladež baš u protivnome traži svoj ponos. Dječak, upravo ga iz škole odpustili, ne pozdravlja više svojih učitelja! To drže za odvažnost, a nije drugo nego neuglagjenost i nedostatak uljudnosti. Ružna je to slika, kako se mnogi mladići vladaju prema starijim osobama! Uljudnost uči nešto posve drugo. Čednost resi mladića! Ako se vlada čedno, uljudno, a ipak slobodno i neprisiljeno, svi ga ljube.

3. Budimo ćudoredni.

Pravoj uljudnosti korijen je u tome, da čovjek uzgaja samoga sebe. Neuljudan čovjek ravna se po svojim hirima i samovolji; uljudan čovjek pazi na sebe; svaki dan pregne i s malenkostima da se vježba odgajajući samoga sebe. Uljudnost mu nalaže, da zauzdava svoje hirove. I upravo to, što svladava sebe samoga, korijen je ćudorednosti. Ako se čovjek naučio uzgajati samoga sebe, tim je udario svojoj ćudorednosti jaču osnovku.

Nadalje, prava uljudnost, koju ragja, u opreci s izvanjim, ispraznim udvornim formama, plemenit osjećaj, donekle zaštićuje, brani ćudoregje! Već sam osjećaj uljudnosti ne dopušta, da je tko nepristojan, nedopušteno slobodan u riječima i djelu; društvo prostih, neuglagjenih ljudi protivi se tome. S druge strane ne prima se tako lako prostota mladića, koji se odlikuje uljudnošću i dobrim vladanjem. Naprotiv, ako se tko vlada prosto riječju i činom (napose prema osobama ženskoga spola, n. pr. za odmora u tvornici, kad se povraća kući i t. d., kao i svako raspušteno druženje s osobama ženskim), često ga to obara u nećudoregje.

4. Uljudnost koristi nama samima.

Napokon, i sama naša korist mora nas poticati da ispunjamo dužnosti uljudnosti. Mlad radnik, naučnik, uljudan i čedan prema svojim pretpostavljenima, prema majstoru u tvornici i radionici samo se po sebi razumijeva, da ne smije licemjerno plaziti — stječe posve drugi položaj nego prost, prkošljiv dječko. S uljudnim, čednim čovjekom redovno i poglavari postupaju posve drugojačije, nego s prostim, neuglagjenim. S pravom se radništvo brani, da poglavari ne postupaju s njime nedolično, nepristojno; ali ta želja, da se s njima postupa uljudno, pretpostavlja, da će i radnici paziti na nužne forme uljudnosti i pristojnosti. Uljudan, čedan, obziran čovjek pravilno će lakše i bolje u životu napredovati, nego nenaobrazovan i surov. Napose to vrijedi za obrtnički stalež, naučnike, djetiće, majstore, koji rad svoga obrta dolaze u bliži doticaj s izobraženim staležima, n. pr. posao u tugjim stanovima. Da se tko uljudno vlada, neophodno je nužno u interesu njegova posla. Isto vrijedi za sve staleže ili ovako ili onako. Još uvijek vrijedi: Umiljato jagnje...

Ako je već u svako doba trebalo da svaki pojedinac vrši izvanjske forme uljudnosti i pristojnosti, a to danas napose, kad moderni gospodarstveni život ljude mnogo uže megju sobom spaja i izjednačuje razlike staleške, nego je to bilo prije. Danas ugovaraju organizovani radnici s pothvatnicima, s njima sklapaju kao ravno-

pravni cjenike i t. d. Danas sjede u okružnim blagajnama i obrtnici, u sudovima uz druge staleže radnici s istim pravima, ali i s istom dužnosti, da vrše vanjske forme društvenoga života. Danas sjede u sudnicama i radnici i inače „maleni" ljudi uz učene suce, da sude. Danas imade u sabornici, zastupničkim kućama i radnika kao zastupnika. Oni s najvišim državnim činovnicima i sa zastupnicima ostalih staleža raspravljaju i u zakonodavstvu sudjeluju. Da se taki radnici ni u čemu ne smiju razlikovati u druženju od ostalih staleža, samo se po sebi razumijeva. Pa u istinu niti se ne razlikuju. A ipak su prije bili isto, što ste vi sada: radnici, naučnici. Oni vam neka budu uzor za vaše vladanje, a ne oni prostaci, koji se svojim neuglagjenim vladanjem isključuju iz društva obrazovanog čovječanstva.

8. Smisao za općenitost.

Sadržaj: Svatko treba da se obzire na općenito dobro, i to: 1. Kao gragjanin za dobro općine, da je a) niti namjerice niti b) nepažnjom ne oštećuje. – 2. Kao radnik za dobro svojih suradnika. – 3. Kao član društva za dobro cijeloga društva.

Uvod:

Zapovijed o ljubavi k bližnjemu proteže se ne samo na bližnjega kao pojedinca, već i na bližnje u njihovoj zajednici. Riječ: — Sve, što hoćete, da čine ljudi vama, činite i vi njima (Mat. 7, 12.) — vrijedi i za vladanje prema ljudskom društvu. Okolina, društvo, u kojem živeš, obzirni su prema tebi, time promiču tvoje dobro; zato i ti moraš da si obziran prama općenitom dobru. Taj obzir na općenitost zovemo mi: smislom za općenitost (raditi za općenitost).

Rasprava:

1. Dužnost prema općini i državi.

a) Članovi jedne općine, gragjani jednoga grada sačinjavaju zajednicu. Ona nastoji da uredbama različite vrste unapregjuje dobro sviju. Dobre se ceste grade, pazi se na čistoću tih cesta, misli se na zdravlje stanovništva, otvoreni trgovi, nasadi, klupe i t. d. služe za odmor; spomenici, zdenci i slično imadu gradu biti ures; muzeji, čitaonice, kupališta i t. d. podižu se za javnu, općenitu upotrebu. To sve radi se iz zajedničkih sredstava, da opet koristi zajednici. Što je koji narod ćudoredniji, to će više cijeniti i častiti, što je zajednica stvorila, time on izrazitije pokazuje svoj smisao za općenitost. Gragjani take općine ponose se onim, što su zajedničkim silama izveli za općenito blagostojanje i za poljepšanje svoje općine. Već poštenje odvraćat će svakoga pojedinca, da ne oštećuje zajedničke uredbe. Obratno, što je koji narod divlji u svojim običajima i životu, što je niže u svojoj obrazovanosti, to će se teže moći take uredbe za općenito dobro izvesti. Jer, gdje se ne štuje vlasništvo zajedničko, ako se uredbe, koje koriste svima, zlorabe i oštećuju, onda je nemoguće da se nešto stvori za općenitost.

Znak je prema tome prostote i niske izobrazbe, ako tko namjerice oštećuje javne nasade, gragjevine, spomenike i slično; ako u javnim čitaonicama, knjižnicama zlobno nanosi štetu, dira pred gradom drveće, koje ima da bude za hlad i t. d. Novine su često pune vijesti, kako su zlobno uvinuta i uništena mlada drveta tek zasagjena. Mladi dečki, koji drže, da su tim izveli kakav junački čin, u istinu su pokazali prostotu i kukavštinu. Sud s pravom kazni taku prostotu.

Pripomena. Preporučuje se, da se mladeži koji puta pročitaju odredbe kaznenoga zakona. Ako tko ne zna zakona, to ga ne štiti od kazni, a na žalost mnogi upozna kazneni zakon, istom kad s njime dogje u konflikat. Moguće bi se ipak mnogi čuvao nepromišljena, lakoumna čina, kad bi poznavao često stroge zakonske kazni. (To vrijedi ne samo za pomenuti slučaj već i za druge slučajeve, n. pr. za kragju neznatne stvari, ako tko to ponovi, za prestupke protiv ćudorednosti i t. d.) U opće kazneni zakon morao bi biti jednom već predmet predavanja za omladinska udruženja i za radnička društva. Zar ne bi mogao koji puta učiniti to koji pravnik? To bi za cijelo osobito djelovalo.

Kršćanina mora od takih čina odvraćati već i to, što je oštećivanje zajedničkoga dobra jednako grijeh protiv 7. zapovijedi, kako je i posezanje u vlasništvo pojedinca. Na žalost, na to se često i ne misli!

b) Još češće nego zlobno, griješ se protiv zajednice zlim običajima i nepažnjom svake vrste. Svatko mora biti svijestan, da mora uvijek i svuda biti obziran prama drugima. Otrgne netko na kojem nasadu grančicu s drveta, da je opet domalo baci, ili otkine cvijet, da ga sa sobom ponese; drugi opet pogazi, da moguće za par koraka prikrati sebi put, tratinu, slog, ili polje i t. d. Kod toga ne misli ništa zlo i šteta je posve neznatna, jedva se opaža. Dakako! Ali kad bi svatko tako činio — ako je dopušteno jednomu i drugomu je — što bi onda bilo od nasada? Svaki savjestan čovjek dužan je savjesno paziti na vlasništvo bližnjega, dakle i na općinsko dobro. A ipak koliko se puta dogode taki prestupci od preuzetnosti, raspuštenosti (na izletu, šetnji). Zar tako zahvaljuješ za uživani užitak, da kod toga druge oštećuješ ili im njihov užitak ogorčuješ?

Nepažnje druge vrste, koje se takogjer opažaju često, zbivaju se na ulicama i trgovima. Kao što imade mjesta, koja se odlikuju čistoćom,

isto ih tako imade, iz kojih se može uvidjeti, kako su nisko obrazovani njihovi stanovnici, a to su one ulice i trgovi, koji su stovarište svega mogućeg smeća. Čudno je, što ljudi u svojoj kući, u prostorijama i hodnicima svoga stana paze na red i čistoću, a često ne misle na to, da su javni putovi za općinu isto, što su veže i hodnici za ukućane.

Već interes za narodno zdravlje traži, da su ulice i ceste čiste; nečistoća i smeće, osobito neka vrst „onečišćenja" ulica, kućnih stijena i t. d., što pristojan čovjek već od pristojnosti prepušta, može lako biti zametak i klica bolesti. Ako to zabranjuje već općenita pristojnost i obzir na bližnje, što bismo tek o tom kazali, kada dapače posvećene zidine kuće Božje često nekoji ne štede?! Kako može tko spojiti to s dužnim počitanjem prema kući Božjoj?

Ne može se dosta osuditi onečišćivanje pločnika (trottoira), poda u crkvi, društvene sobe, podova u željeznici i t. d., kada tko po njima pljuje. Liječnici su dokazali, da se baš time šire kužne bolesti, osobito sušica, i bez obzira na to, da se to ne slaže ni s najjednostavnijim pojmovima o pristojnosti. Mnogi ljudi čini se, kao da ne znadu, da su već dugo, bar u civilizovanim zemljama, uveli džepne rupce.

Kaka je ludost i bezobzirnost prema bližnjemu, ako tko jednostavno baca na cestu različite stvari! To takogjer dokazuju često izvještaji novinski o nesrećama na cesti, koje se dogodile, kad su se bezobzirno bacali ostaci voća, razbijena stakla i t. d. Sad ovdje, sad ondje čitamo, da se tko okliznuo na takovu ostatku voća i često se teško ozlijedio! Zar ne mora onoga, koji je svojom nepažnjom uzročio tu nesreću, njegova savjest koriti, da je on krivac toj nesreći svoga bližnjega?!

Na riječima Sv. Pisma: „Sve, što hoćete, da čine ljudi vama, činite i vi njima", treba da se osniva sav život mladića, koji želi da bude ćudoredan čovjek. Svako zlobno ili nepromišljeno oštećivanje općenitog dobra; svako smetanje bližnjega (noćna buka i vika, zlobno zvonjenje, osobito kod liječnika, ljekarnika i drugih osoba i zavoda, koji javnome dobru dan i noć služe; zlobno alarmovanje vatrogasaca i t. d.), s time se ne slaže i zabranjuje to zapovijed Božja.

2. Dužnosti prema članovima istoga staleža.

Kao što smo dužni u javnom gragjanskom životu obzirati se na općenitost, tako je i svuda, gdje neki broj ljudi obavlja zajedno neki posao, te se združuju, da postignu neki odregjeni cilj. To vrijedi iznajprije za radionice. Osim onog općenitog, prije pomenutog obzira prema svojim drugovima, tu si već u interesu zajednice dužan da savjesno izvršuješ svoje dužnosti. Sjetimo se samo, kako se često dogodi, te nastrada zdravlje, a što više i život, radnika-druga — a sve to radi nemarnosti pojedinca (kod stroja, kod gradnje skela, kad se zanemare neka propisana zaštitna pravila i t. d.), kako kod zajedničkih poslova, gdje ih radi više, lijenost, nepažnja pojedinca može biti kriva, da ostale prikrati u njihovoj zaslužbi.

Osobito se nemilo zapaža taj nedostatak smisla za zajednicu kod naših potpornih blagajna. Bolesničke se blagajne moraju često tužiti, da ih mnogi njihovi članovi sile na nepotrebne izdatke, da n. pr. lijekove, često skupe, izlijevaju, prosipavaju, da ih onda opet na štetu blagajne zamijene drugima. Zar to nije kragja? Imutak blagajne mogao bi se trošiti na to, da se što više poboljša njegovanje bolesnika, a on se tako umanjuje; zajednica, napose ovdje siromašni bolesnici, trpe štetu! Još su gori simulanti, nepošteni ljudi; pretvaraju se, da su bolesni, e bi na račun svojih drugova mogli provoditi život u ljenčarenju. Oni upravo kradu tako svoje drugove. A nanose jošte i veću štetu, što protivnicima državnih radničkih osiguravanja daju povod, da oni napadaju ta osiguranja.

3. Dužnosti prema društvenim drugovima.

Napokon, i društveni život zahtijeva, da u svakog pojedinca bude smisla za zajednicu. Samo ondje će se moći nešto različito urediti u korist članova, gdje se ističe taj smisao. Društveni imutak, kuća, dvorane, pokretnine i t. d., za općenito su dobro. Samo prost, nećudoredan čovjek zlobno će i namjerice to oštećivati, onečišćivati i t. d. Svaki uredan, pristojan čovjek treba da s vlasništvom svojega društva postupa jednako brižno i oprezno, kao da je pravo njegovo. U nekom smislu jest i tvoje; i ti za nj moraš da žrtvuješ. Valja dakle da je stvar poštenja za svakoga, da to zajedničko vlasništvo čuva i pazi, da ga ne ošteti. Kako bi mogla čitaonica, knjižnica i t. d. u društvu opstajati (zasnovati se), imade li megju članovima ljudi, koji ne vrše sedme zapovijedi Božje, da paze na tugje vlasništvo? — To vrijedi takogjer, o sebi se razumijeva, i o javnim čitaonicama, knjižnicama i t. d. — Kako bi se mogle sprave za gimnastičke vježbe ostavljati članovima, ako se prostaci ne ustručavaju, da namjerice ili neoprezno

oštećuju take često puta skupe stvari? — Kako bismo mogli od općine i t. d. tražiti, da nam dade dvorane za tjelovježbu, za sastanke, za predavanja, ako ih članovi oštećuju nečistoćom ili inače? — Ako ih je i malo, koji se tako ogrješuju, zajednica od toga štetuje. Poštenje dakle mora braniti svakome, da to ne počinja.

Zaključak:

Javni život kulturnog naroda osniva se na tome, koliko je smisla za zajednicu. Što je on više razvijen, to se može više zajedničkim silama poraditi za dobro cjeline. Tko se u svim svojim činima znade nadvladati i obziran je prema svojim bližnjima, pospješuje time sam i svoje dobro; napreduje li zajednica i njegova je probit.

9. Požrtvovnost.

Sadržaj: 1. Treba da smo požrtvovni. – 2. To je u ljudskoj naravi. – 3. Plemenitost i uzvišenost te krjeposti. – 4. Čim se očituje duh požrtvovnosti.

Uvod:

Nema gore grijeŝke u značaju, nema ništa pogibeljnije za dobro pojedinca kao i ljudskog društva, nego što je sebičnost. Tko sebično samo vreba na svoju korist, da se zadovolji njegovim željama, a ni najmanje se ne brine za dobro svojega bližnjega, neprijatelj je samome sebi i neprijatelj je ljudskome društvu. Sebi samome, jer prvu zapovijed kršćansku, zapovijed da ljubi Boga i bližnjega, prestupa, i tim se lišava svake prave vremenite i vječne sreće. Ljudskog društva, jer je od vajkada sebičnost bila izvor svake socijalne bijede. Sa sebičnosti tolikih vladara i mogućnika neizrečeno su narodi trpjeli u svijetu. Listovi povjesnice puni su nevolje, što ju je izvodila sebičnost. Sebičnost privilegovanih staleža rodila je time, da su tlačili ljude svoga naroda, nanosili nepravde narodnim masama. Sreća pojedinca i blagostojanje ljudskog društva (socijalno dobro) počiva na požrtvovnosti. Bez nje ne mogu se popraviti prilike ovog zemskog života. Samo će onaj koristiti sebi samome i ljudskom društvu, koji se u nekim slučajevima odreče neposredne koje lične koristi, koje udobnosti i slasti radi više svrhe, koji je pripravan doprinijeti za općenito dobro žrtvu.

Rasprava:

1. Treba da smo požrtvovni.

To je sam Gospod Bog odredio s nekim religijskim propisima. Zašto je On u starom zavjetu tražio žrtvene darove, žrtve paljenice i jestvene? Zašlo je tražio, da Izrajelci prvijence svojih stada, prve plodove svojih polja i druge darove prinose Njemu za žrtvu? Jamačno — uza to, da priznadu Njegovo vrhovno gospodstvo nad svim stvorovima — baš i zato, da se Izrajelac time osobito nauči požrtvovnosti, da odricanje osobne koristi cijeni kao krjepost i to vrši. Nužno je, da čovjek vrši tu krjepost u svem svom životu i djelovanju, a. ne samo u službi Božjoj. Zašto Crkva propisuje, da se odričemo hrane ili neke vrste hrane (zapovijed o postu i nemrsu)? Ne samo radi poslušnosti, već i zato, što se mi kršćani učimo time krjeposti požrtvovnosti. Zašto se u petak odričem mesa? Za cijelo za to, da iskazujem Crkvi poslušnost; ali sigurno i za to, da se time vježbam odricati se onog, što meni inače godi, da prinosim žrtvu, čim to zaište od mene koja viša, veća svrha.

A to vrijedi o svakoj žrtvi, što je sebi nalažemo u službi Božjoj i religiji. Vrijednost žrtve samo se onda ne umanjuje ništa, ako je ona osnovni zakon našega svega ćudorednoga djelovanja, osobito prema bližnjemu. Ili, zar ne bi bila čudna služba Bogu, čudna pobožnost, kad bi tko n. pr. oduševljeno uza sve moguće muke i samozataje mogao hodočastiti satove i dane na koje mjesto, a ne bi bio pripravan da za svoga nevoljnog bližnjega, svoje rogjake ili drugove, svoje društvo i t. d. jednoć samo žrtvuje malo svoju udobnost, da kuda pogje, neki posao preuzme ili što slično.

Tako već zapovijed Božja i crkvena upućuje, da smo dužni biti požrtvovni. To je temelj za ispunjanje prve i najveće zapovijedi kršćanske, ljubavi k Bogu i bližnjemu. Posve nam je jasno tu dužnost predočio Isus Krist riječju i primjerom. On uzima požrtvovnost, odricanje osobne koristi i udobnosti upravo za značajku svojih učenika. „Hoćeš li biti savršen, ostavi sve, što imadeš.“ „Dao sam vam primjer.“ A u čemu je bio taj primjer? Što je bio čitav život i djelovanje Bogačovjeka? Požrtvovnost. Bijaše žrtveni život u službi Boga i ljubavi k bližnjemu. Što ga sklonulo da provodi ovaj zemaljski život pun poniženja i odricanja? Što ga nagnalo da se preda mržnji, preziru i progonu ljudskom? Što ga potaklo da žrtvuje svoj život? Bez sumnje ljubav k Bogu i bližnjemu. On je živio za svoje bližnje. Služeći njima nije mu bila prevelika nijedna muka, nijedan put predalek, nijedna žrtva preteška, nijedna poruga pregorka. I On nam je dao primjer, koji nas obvezuje. Nema drugog puta, nego što je put ljubavi k Bogu i bližnjemu svome.

2. Ta dužnost požrtvovnosti osniva se na ljudskoj naravi, u njezinoj nemoći. Drugi su ljudi žrtve, velike žrtve prinijeli za tebe, i ti si dakle dužan da budeš prema njima požrtvovan. Sjeti se rada, brige i muke, nevolje i odricanja, što ih dobri roditelji žrtvuju za svoju djecu! Kako otac često godine i godine uskraćuje sebi odmor, koji užitak, da uzmogne svoju djecu izučiti što čestito. Sjeti se žrtve, što je mora zajednica doprinositi, da ti u školi stečeš znanje, koje ti treba kasnije za sretan život. Misli jošte natrag! Što ti živeš u čudorednoj, dobro uregjenoj državi, komu to zahvaljuješ? Bezbrojnim žrtvama onih ljudi, koji su živjeli prije tebe. Mukotrpan rad prvih vjesnika vjere, koji su našim poganskim pregjima donijeli svjetlo vjere i od pustoši stvorili kulturna mjesta, često za cijenu svojega života; neumorna djelatnost, požrtvovnost tisuća i tisuća, koji su za svih vijekova radili o razvitku i procvatu tvoje domovine, pospješivali trgovinu i obrt, kulturu i blagostojanje ili za njezinu slobodu, za njezinu zaštitu i obranu žrtvovali krv i imutak; mučan rad mnogih naučnjaka, koji su izumjeli i otkrili mnogo toga, te je njihov rad blagosovan po sve čovječanstvo, a oni su sami često u nevolji i bijedi živjeli i umirali! Sjeti se onih često puta strašnih žrtava, što su ih prinijeli muževi, koji su uzeli prvi raditi o tome, da se poprave prilike različitih staleža, koji su u vrijeme, kad se još neznanje, predrasude ili prosta sebičnost protivili svim socijalnim reformama, svu svoju snagu, svoju slobodu i svoj život neustrašivo žrtvovali za potlačene. Što su svi ti žrtvovali, to tebi sada koristi. Zar ti dakle ne moraš da se žrtvuješ za druge, prema svojim sposobnostima, svojim silama i svojem položaju u ljudskom društvu?

3. Ali da i nijesi tako strogo dužan biti požrtvovan, morala bi te privlačiti plemenitost i uzvišenost te krjeposti.

Koga ljudi časte i štuju? Onoga, koji misli samo na sebe, brine se za sebe, ili onoga, koji požrtvovno sebe i svoje sile posvećuje, da služi svome bližnjemu? Zašto Krista i oni, koji niječu Njegovo božanstvo, nazivaju ipak najplemenitijim i najboljim? Jer je On čitav svoj život odavao najplemenitiju požrtvovnost i nesebičnost. Listamo li povijest, što nas privlači? Sebično častohleplje kojega krvoločnog osvajača ili plemenita požrtvovnost tolikih siromaha i priprostih ljudi, koji su nesebično nastojali da u malenom krugu pomažu, suze otiru, bol blaže? A zašto se i srca najiskvarenijeg i najprostijeg čovjeka duboko doimlje nesebičan rad milosrdne sestre, nesebično djelovanje kojeg plemenitog čovjeka? Jer se mi ljudi moramo diviti i cijeniti požrtvovnost. Moćnom vojskovođu, velikom umjetniku, sjajnom govorniku divimo se — požrtvovna čovjeka ljubimo! Požrtvovnost osvaja srca. Zato i požrtvovan, nesebičan čovjek tako silno utječe na svoju okolinu. Govori se o apostolatu, što ga članovi naših kršćanskih društava vrše protiv nevjere i bezboštva. Ničim se taj apostolat ne može vršiti bolje, nego spremnom požrtvovnošću. Gdje svi znanstveni razlozi, gdje sve najbolje smišljene opomene ne vrijede, tu će primjer nesebične požrtvovnosti često jošte činiti i čudesa.

4. Ipak, u čemu se očituje taj duh požrtvovnosti?

Ne samo u velikom. Za cijelo, velika nas požrtvovna djela, žrtvovanje za bližnjega osobito privlače. Čovjek, koji dade svoj osobni život, da spase život bližnjemu iz vatre ili iz vode; kapetan, koji — a lagja mu propada — izdaje naredbe, da spase putnike, a ne brine se, hoće li lagja tonući i njega samoga povući u dubinu, velik je, dostojan ljubavi. U južnoj američkoj luci Buffalo nalazi se spomenik. Predočuje jednostavna mornara, a na podnožju imade napis: „Mornaru Ivanu Maynardu, mučeniku dužnosti". On je morao dovesti lagju s tovarom i putnicima od Detroita u Buffalo. Nekoliko milja pred lukom Buffalo nastala vatra u zadnjem dijelu lagje. Momčad nije vatru mogla ugasiti. Dok su se putnici i momčad na prednjem dijelu lagje, zaštićeni od dima i vatre, tiskali, ustrajao je Maynard uskos dima i žara na svojem mjestu kod kormila, pored vatre, koja ga malo pomalo proždirala. Uskos strašnih boli držao on kormilo u rukama, koje se već nà pô pretvorile u ugljen, dok nijesu ušli u luku. Putnici se spasli, a on mrtav kod kormila pao. — Godine 1907. u nekom gradu Sjedinjenih država vozio je teretni vlak uz ostalo i dvoja kola dinamita. Vlak se zapalio ulazeći u kolodvor. Više nije bilo moguće da se kola s praskavim tvarima rastave od vlaka, koji je gorio. Činilo se, da je eksplozija neizbježiva, a time razorit će se zgrade, koje su bile u blizini, uništiti mnogi ljudski životi. Na to skoči vlakovogja na svoj stroj, pusti paru i brzinom poput vjetra odleti upaljeni vlak iz grada u opasnosti i sretno prispije na prosti prostor, kad je na to nastupila katastrofa. Eksplozija je bila tolika, da se sav vlak rastepao u atome, a lešini vlakovogjinoj ne bijaše ni traga.

To su primjeri junačke požrtvovnosti. Ali, ipak manje se očituje prava krjepost požrtvovnosti u tako velikim herojičkim djelima, nego u malenim, manje očitim djelima svakidašnjega života. Nju treba da očituješ i moraš je očitovati općeći svaki dan sa svojim roditeljima i braćom, sa svojim prijateljima, suradnicima, udrugarima. Ona se ne smije samo ovdje ondje odavati u opojnom oduševljenju; ne, ona mora da utječe na čitav tvoj život i rad.

Iznajprije prama roditeljima. Tu imadeš često dosta prigode da uzradiš požrtvovno; da se odrečeš koje udobnosti, odmora, da bolesnom ocu bilo kako pomogneš; da savjesno pošilješ od svoje zaslužbe odričući se moguće veće svote novca za svoj potrošak, ako to zatraže prilike tvojih roditelja ili mlagje braće; da se odrečeš s istih razloga rane ženidbe, koju si kanio sklopiti. To su žrtve, za koje svijet ne znade ništa, ali ih Sveznajući gore to više cijeni. I vani u svakidašnjem druženju pruža ti se dosta prilika za požrtvovnost: da se odrečeš šetnje, da pohodiš bolesna druga i tim ga razveseliš; da se u čemu pobrineš ili iskažeš uslugu kojemu poznancu, koji inače nema kada ili je drugojačije zapriječen da se sam pobrine i t. d. Čast mladiću, koji se poslije dnevna rada vraća željeznicom ili tramvajem kući i svoje sjedalo ondje prepusti kojoj starici ili kojem od rada umornu starijem čovjeku, a oni bi inače morali stajati, koji sijedom suradniku, s kojim se vraća kući, prihvaća teret, da mu ga sam ponese. Malenkosti, ali hrane u tebi duh nesebične požrtvovnosti i stječu ti štovanje.

Jednako u radionici. Kako je tu česta prigoda za požrtvovnu, nesebičnu uslugu: neiskusna ili neizvježbana poučiti, biti mu na ruku; nekomu, koji se moguće od preboljele bolesti ili koje nesreće još nije posve oporavio, pomoći kod posla i mnoge druge malenkosti i usluge, koje su u sebi neznatne, ali su osnova pravog prijateljstva i bratskog zajedničkog rada.

Napose tu dužnost požrtvovnosti očituj u brizi za svoje staleške interese. Staleška organizacija, obrtna udruga ili staleški savez temelji se na požrtvovnoj zajednici svih pripadnika jednog te istog staleža. Tko se tu sebično isključuje, oštećuje svoj stalež i svoje staleške drugove. Tu prije svega dokaži, da je u tebi duh požrtvovnosti. I onda, kad kome za njegovu osobu ne bi bilo nužno da se priključi zvaničnoj zajednici, mora misliti na one tisuće, koji su u nepovoljnijim prilikama od njega i nužno trebaju jake organizacije; mora misliti

na to, ako tko u čemu oslabi organizaciju, to moguće za tisuće znači, da će im prilike krenuti na gore. — On se dakle mora priključiti organizaciji i nesebično služiti svojim drugovima, koji su u manje povoljnim prilikama. A ta se požrtvovnost mora pokazati u tom, da zastupa stvari svoje zvanične udruge plaćajući odregjen prinos; da se spremno podlaže zaključcima, koji su stvoreni za sve. Ništa nije neznačajnije, nego ako tko prekrši riječ, ako je izdajica svojih zvaničnih drugova.

Napokon je tvoje društvo (omladinsko i t. d.) mjesto, gdje možeš i moraš dokazati svoj duh požrtvovnosti i nesebičnosti. Te žrtve u istinu nijesu velike, ali su shodne, da ti očeliče značaj, da od tebe učine muža, pravog muža s čvrstom, odlučnom voljom. Svladaš li svoju udobnost, ili se usprotiviš starijim drugovima, koji te zavagjaju, da ne polaziš društvene sastanke; ako uza sve ruganje svojih zlih drugova ostaneš vjeran svojem društvu, ako uskos umornosti poslije svršena posla prisustvuješ pouci i t. d., sve su to žrtve, koje će ti u poznijem životu nositi najbogatije kamate, jer jednom ćeš sigurno od toga sa sobom ponijeti u svoj kasniji život: čvrst značaj, a to je već vrlo mnogo. Ali nije samo vama samima od koristi požrtvovnost pojedinaca nego i vašem društvu, zajednici. Društvo vaše treba požrtvovnosti, da rješava svoju zadaću. Naša se društva s pravom poregjuju vojsci. Ona se u istinu bore, ustaju protiv svega, što prijeti mladeži, njezinu blagostojanju, dižu se protiv nevjere, nehaja i ćudoredne iskvarenosti. A u toj se borbi često zbudne kao i u pravom ratu, da vogj mora povikati: Naprijed dobrovoljci! Dobrovoljci za odregjeni požrtvovni rad, za odregjene usluge! Tu je i vama prilika da dokažete svoju požrtvovnost u službi naše dobre stvari, svojega društva.

Tako je društvo za vas mladiće mjesto, gdje možete učiti i pokazivati požrtvovnost za općenito dobro, požrtvovnost u općenitom smislu. Društveni zajednički ljudski život osniva se na smislu za zajednicu i na požrtvovnosti. Ako toga nema, onda se socijalne prilike ne će poboljšati nikada. Nepravda bi bila toga radi kriviti Boga Gospoda, kad je tomu kriva samo ljudska sebičnost, pomanjkanje smisla za zajednicu i požrtvovnost.

Zaključak:

Bog je predao u ruke ljudima, neka razvijaju zemaljske prilike. Želite li, da budu bolje i savršenije, valja da ostanete svijesni, da se

taj cilj može postići samo s borbom protiv ljudske sebičnosti, protiv sebičnosti u nama samima, s nesebičnim, požrtvovnim djelovanjem. Učite i vršite to u malenom, kad zatreba, da uzmognete to ispunjati u velikom.

10. Odmor.

Sadržaj: 1. Odmor je potreban. — 2. Odmor je shodan. — 3. Kako se odmara.

Uvod:

Protivnici naše vjere tvrde često, da Crkva otima čovjeku svaku životnu radost, da zabave i odmor naziva djelom gjavlovim, da bi najradije čitav svijet pretvorila u jedan veliki samostan. Pobožnost i onu svakoj radosti i šali tmurnu protivnost drže za jedno te isto. Članovi naših društava znadu iz svoga iskustva, da to nije nipošto tako. Ipak i mnogi iz naših krugova misle, da svećenik, predsjednik, želi nepotrebno i bezrazložno njihovim zabavama stavljati granice, dok svjetovna društva daju u tome mnogo veću slobodu. Imade dosta katolika, koji slušajući propovijed o težnji za zabavama misle: „Svećenici nam ništa ne priušte". Što dakle u istinu Crkva drži o odmoru i zabavama?

Rasprava:

1. Odmor je potreban.

„Šest dana radi i sve svoje poslove vrši; a sedmi dan, dan je Gospoda, Boga tvojega; u taj dan moraš da otpočineš od svakoga djela", navijestio je Bog jednom narodu izrajelskom po Mojsiju. Makar se ovdje u prvom redu zapovijeda svetkovanje nedjelje, to je Bog ovdje mislio i na posve naravne ljudske potrebe. On je tom strogom zapovijedi jedamput zauvijek osigurao čovjeku nuždan odmor i zaštitio ga, da mu ne oslabe prije reda tjelesne i duševne sile. Ljudski organizam treba mira, da se ne istroši prije vremena. Ni tijelo ni duh čovječji ne mogu neprestano raditi. Zato se Crkva zauzimala uvijek, da radnik imade nužno vrijeme za mir i za odmor. Ona ne traži samo počinak u nedjelje i blagdane, nego da svaki dan poslije svršena rada bude dovoljno vremena za mir i odmor. Po njezinu su se duhu i zastupnici kršćanskih načela u saborima zauzimali uvijek, da se zakonom zabrani nedjeljni rad i da se razborito ograniči dnevno radno vrijeme. Zadaća je i naših katoličkih društava da njeguju odmor, koji olakoćuje dušu i tijelo i ujedno ih osvježuje.

2. Odmor je shodan.

Da taj mir postigne svoju svrhu, odmor mora da bude razuman. Upravo zato, što Crkva želi sačuvati ljudski organizam, da prerano ne klonu sile, što ona nastoji da promiče, koliko može, zemaljsko dobro čovječanstva, ona se odlučno protivi, da se zlorabi odmor. Ne, kao da ona ne bi čovjeku priuštila da se čovjek odmara pravo i pravo razveseljava. Ako se odmor zlorabi, svrha mu se uništava; umjesto da čovjeku koristi, škodi mu. Da nam dakle odmor u istinu bude izvor prave radosti, ne smije se

a) protiviti zapovijedima Božjim.

„Veselite se, ali se veselite u Gospodu" — veli Sv. Pismo. Grješne radosti i zabave mogu dakako čovjeka na koji sat omamiti, ali u srcu ostavljaju žalac. Kako je ugodna spomen na plemenitu, čistu zabavu! A okalja li odmor neumjerenost ili dapače nečistoća, poslije ga se spominjemo samo sa stidom. Odmor je onda promašio svoju svrhu. Mjesto da duh ljudski izdigne nad svakidašnje brige i muke, te ga napuni novom radosti za život, otereti savjest novim teškim teretom, novom brigom. Jednako je, ako tko radi zabave prestupi zapovijed crkvenu, službu Božju — što se na žalost dogagja često. Savjest onda ne dopušta da duh uživa pravu radost i da otpočine. Nekoliko sati zabave kupujemo preskupo za cijenu duševnog spasenja. — Odmor ne smije

b) škoditi zdravlju.

S pravom se danas u velike uvažuje njega zdravlja i tijela. Zdravlje je najdragocjenije zemaljsko blago; bez njega sva ostala zemaljska dobra ne vrijede. Ono je prvi zahtjev, što čovjeku pruža nužnu radost za rad i stvaranje, zahtjev, s kojega mu je snošljiv često teški radni teret. Zdravlje je napose za radničke staleže najveća glavnica, do koje stoji sva njihova egzistencija.

Katolički svećenik, župnik Kneipp, proširio je u najšire slojeve uvjerenje, da je samo čisto, otvrdnulo i umjereno tijelo krjepko i zdravo. Dok je prije bilo ljudi, koji se nijesu nikad kupali, sada, kad već u školi učimo djecu, što je čistoća i njega zdravlja, nema više nikoga, koji ne bi mislio da njeguje svoje zdravlje. Za to jevtina i za sirotinje takogjer javna kupališta. Dok u ostalim zemljama, n. pr. Italiji, imade krajeva i sela, koja u smradu baš propadaju, i u našoj bi se domovini morale državne i općinske vlasti pobrinuti za zdravlje našeg

naroda. Radnici se neka združuju u društva, da podižu dobre, zračne stanove; redarstvene mjere neka nastoje, da odstrane nezdrave stanove — sve to u interesu narodnog zdravlja! Sport, igra, tjelovježba i t. d. nastoje da se ojača tjelesna snaga, javni nasadi i vrtovi podaju gradskim ljudima prigodu da se odmaraju u svježem zraku. Stotine tisuća kruna potroši država i općina svake godine u interesu narodnog zdravlja.

Kako se s time podudara vladanje onih, koji prevršujući zabave u odmoru razaraju svoju tjelesnu snagu?

Zar nije ludo, ako tko s jedne strane čini sve moguće, da zdravlje sačuva, učvrsti, a s druge strane neumjereno, raspušteno oštećuje unutarnje organe i upravo ih uništuje? Liječnici nam dokazuju, kako neumjereno uživanje alkohola želudac, probavne organe i srce slabi i pomalo ih razara. Pokazati nam mogu, kako nepovoljno djeluje na pluća i disala, ako tko kroz satove boravi u zagušljivoj gostionici, kavani. Jasno je, kako mora živčevlje stradati za dugotrajne strastvene igre, n. pr. kartanja, radi one duševne uzbugjenosti!

Zar nedjelja, koju tko provede u takovim i sličnim zabavama ne škodi dvojako i trojako tijelu, koje je već s tjednog rada u prašnoj tvornici ili radionici gotovo iznemoglo? Kad se tako udara na najvažnije tjelesne organe, što će polučiti inače opravdana zdravstvena njega?

Stoga ne može nitko kazati, da Crkva ne priušti čovjeku zabave, kad ona svoj glas podiže protiv takove zlorabe odmora i brine se, da se odmor ne izrodi u protivno!

Odmor mora zdravlje pospješivati, a ne škoditi mu! Koju drugu glavnicu imade radnik, s kojom može raspolagati, nego svoje zdravlje i radnu snagu? Kako je kukavna i žalosna sudbina onog radnika, koji poradi raspuštenosti i neumjerenosti za svoje mladosti u najboljim godinama postane nesposoban za rad! Kolika nužda i nevolja u obiteljima, kojih je hranitelj potkopao svoje zdravlje neumjerenošću!

Čitamo o ljudima sportskim, o muževima znanosti i drugima, da na sve moguće načine sebe sustežu, vrlo su umjereni u hrani i pilu, alkohol napuštaju posve, samo da u svojem sportu, u svojoj struci izvedu što osobito! (Jahači, biciklisti, veslači, planinari treniraju se, uzdržavaju se od koječega, apstinenti su; mnoga sportska i gimnastička društva odvraćaju izrijekom od alkohola. Nansen nije na svoju sjevernu ekspediciju uzeo alkohola). Zar ne mora radnik, a kod njega se

radi o nešto više, o njegovu najvećem životnom dobru (o dobru njegove obitelji) stavljati razumnu granicu svojem odmoru? Zar ne mora mladež, a do toga stoji sreća njena života, u zabavama biti umjerena i sebe, u višem smislu nego čovjek sportski, za pozniji rad u životu nešto pripravljati, „trainirati“?

3. Kako se odmara.

Izbjegavaj spomenute rane! Time ti se po sebi pruža način, kako će ti odmor biti u istinu izvor radosti. Tijelo, u prahu i zadušljivosti tjednoga rada kao uspavano, treba da se osvježi, a to nalaziš najprije u slobodnoj Božjoj prirodi. Šetnja, izlet za ljude gradske prva je potreba. Samo ne idi velikim cestama, kojima prolaze stotine, a prije svega nemoj gledati, da što prije stigneš do koje gostionice, da ondje u prahu i buci piješ. — U istinu uživaj prirodu. Ne prolazi putom neprekidno brbljajući i sa zapaljenom cigarom; šeći mirno tihim šumskim ili poljskim putom, pusti, da ti dušu opaja daleko, širno, plavetno nebo, šumsko zelenilo i talasanje žita. Ne samo tijelo, već i duh, čuvstvo „hoće da prošeće“, da se okrijepi, uzbudi. Čista radost u prirodi oplemenjuje čovjeka.

Mladeži se preporučuju nadalje kao osobita sredstva tjelesnog i duševnog odmora: narodne i omladinske igre na slobodnim trgovima, livadama i t. d. Dakako i ovamo svaka prekomjernost, svaka strast škodi.

Ako u zimi ili za zla vremena ne možeš šetati ili slično, pokušaj da se zabaviš u čitaonici ili kod kuće dobrim novinama ili inače shodnim štivom. To bi ti bilo za tijelo i dušu mnogo bolje, nego da u kakovoj više ili manje dosadnoj zabavi, neduhovitim kartanjem i t. d. zatučeš vrijeme u gostionici ili se po ulicama dosagjuješ. U kući imade dosta toga, čime se može mladež ugodno odmoriti na nedjelje. Druži se s jednim znancem ili više njih, da gajite glazbu, da igrate koju igru, kao šah, da se zabavljate posebnim kojim drugim poslom, kao slikanjem, rezbom. Takovu je odmoru i ta prednost, što je jevtin; tako ćeš uštedjeti mnogu krunu, koja bi se inače potrošila na pilo. S tako prištegjenim novcem možeš poslije krenuti kuda malo na putovanje, proširiti svoje znanje i duh obogatiti novim utiscima, ili što sebi nabaviti, što će ti vrijediti trajno.

Za članove naših društava imade naše društvo biti shodan odmor. O, da to svi što više uvide! (Što pruža naše društvo? Šetnje, izlete, igre vani i u dvorani društvenoj, zabavne i poučne skupštine!) Često

se čuje tužba, da članovi društvo (društveni dom, dvoranu) polaze samo onda, ako je nešto izvanredno. Na žalost, tužba je opravdana. Obrazovani staleži rade drukčije. Oni imadu svoje kasine, u kojima se sastaju prijateljski, da se megju sobom pozabave. Posebnih priredbi, predstava i slično tamo nema! A članovi naših društava misle, da oni u društvu ne trebaju ništa drugo raditi, nego da će njih zabavljati predsjednik ili tko drugi. Zar se oni ne bi jednako mogli u nedjelju u večer (poslije podne) sastati u društvenoj dvorani, uz ugodan razgovor, uz cigaru ili čašu piva, uz igru i slično provesti koju uru, mjesto da borave gdje drugdje, na cesti ili u drugim gostionicama?

Zaključak:

Čujemo često, gdje se govori protiv nedjeljnog počinka, osobito za mlade radnike i namještenike, protiv ograničenja radnog vremena, da radnici ne znadu dobro upotrebiti svoje slobodno vrijeme; što je više počinka, to većma polaze gostionice. Što je mladež slobodnija, to je surovija. Mi taj prigovor odbijamo. Ali baš članovi naših katoličkih društava neka pokazuju svojim vladanjem, svojim odmorom, da je taj prigovor nepravedan; neka podaju dobar primjer, kako može počinak plemenitim odmorom koristiti.

11. Druževnost.

Sadržaj: 1. Druževnost u obitelji, 2. s prijateljima, 3. u društvima: zla i dobra društva.

Uvod:

Prirogjeno je čovjeku, da je sklon druževnosti. Bog je stvorio rod ljudski kao veliku obitelj. Mi dakle živimo družeći se s drugima, a stoga i jest naš život ugodan. Što bi koristilo čovjeku najveće bogatstvo, najveće blago, kad bi htio da ga uživa samoživ, bez drugih, kad ne bi bilo čovjeka, koji bi s njime dijelio njegovu radost? Velika i silna je stoga žrtva sv. pustinjaka, žrtva, što ju još danas prinose Bogu članovi nekih redova (Trapista, Kartuzijanaca), koji su se u vječnoj šutnji odrekli svakog ljudskog druženja. Žrtva je to, na koju ih je pozvano malo! Općenito govoreći, čovjek treba društva s drugima. Sv. Pismo kaže: „Vjeran prijatelj moćna je zaštita; tko ga je našao, našao je blago." Osobito je sasvim opravdano, što čovjek u mladosti naginje na druževnost, što teži, da se druži s vršnjacima, što čezne za prijateljstvom.

Rasprava:

1. Kako je čovjek u svakom opravdanom, naravskom svojem nastojanju izvrgnut zabludi, tako i u toj sklonosti na druževnost. Ona, umjesto da bi njegovoj sreći prijala, može mu biti na nesreću. Zato se i taj naravski zakon mora od mladosti svoditi na pravi put.

Najprije i najuže

treba da se družiš s članovima svoje obitelji, roditeljima i braćom.

Tu najsvetiju vezu megju ljudima ne smije nikada oslabiti koje drugo prijateljstvo. Nikada ne smije druženje s drugima ili društveni život ukidati ili slabiti obiteljski život, druženje članova obitelji megju sobom. Baš u naše vrijeme na žalost se to često zbiva. Mnogi s cijelim svijetom prijateljuje, ljubezan je uslužan prama svima, a za svoje rogjake nema kada, kod kuće je zlovoljan, tmuran. Strane susreta sa svom mogućom uljudnosti, a prama roditeljima i braći propušta najjednostavnije forme uglagjenosti, prve dužnosti kršćanske ljubavi. A ipak četvrta zapovijed na prvom je mjestu onih zapovijedi, koje se tiču bližnjega! Toga radi se i gaji druževnost u obitelji! Zajedničke šetnje, kućne zabave, igre i t. d.; ovdje ondje u osobitim prigodama, kao na imeni dan roditelja, jubilej i osobite koje spomen-dane, lijepe obiteljske svečanosti! Osuditi valja običaj, koji vlada na mnogim mjestima, da neki svečanosti, koje su samo obiteljske, protežu na najširu javnost (n. pr. zlatan pir i t. d.), ili n. pr. slave imeni dan u društvu, u gostionici, a ne u obiteljskom krugu. Zar ne mora tako sve više nestajati smisla za tihi, ali slatki obiteljski život?

Osim toga, tko njeguje srdačan obiteljski život, to ga čuva, da ne polazi suviše gostionice i da ne trpi onih posljedica. Ako je obitelj podijeljena, to se mora češće pohagjati. Time se čuvaju i podržavaju srdačni odnosi megju braćom, megju roditeljima i djecom. Tako ćeš se iznajprije družeći se sa svojim rogjacima naučiti, da gajiš pravu druževnost.

2. Kad se tako uvježbaš, to će ti koristiti za druženje s drugima, vršnjacima i t. d., ka kojima te nešto vuče. Ti se pridružuješ pojedinim drugovima, stupaš s njima u užu vezu, sklapaš prijateljstvo. To je naravski i nužno, a onda tim nužnije, ako tko s rogjacima ne može da druži (netko je u tugjini, izgubio je roditelje, nema braće). Mladić,

koji ne bi bio ni u kakovu saobraćaju s drugima, bio bi nekaki čudak; izobrazba njegova značaja stradala bi. Ako družimo s drugima, samo onda možemo steći one forme društvenoga života (uljudnost), koje su nam neophodno nužne, ako želimo napredovati, nešto postići.

Ali, kako je god druževnost, prijateljstvo nužno, isto tako može biti štetno i pogibeljno, ako se ne držiš strogo načela:

samo dobro prijateljstvo!

Reci mi, s kim se družiš, i kazat ću ti, kakav si! Ta rečenica posve je istinita. Zar se ne dogagja svaki dan, da mladići, koji su u početku bili puni dobre volje, puni prave gorljivosti, malo po malo gube svoju gorljivost, a često i vjeru i ćudoregje upravo radi svog lakomislenog druženja? Zar ne zagje vrlo lako na stramputicu mnogi, koji misli, da mu nije nužno društvo kršćanskih mladića i po tomu dobrih prijatelja, pa traži sebi druge prijatelje? Koliko je nadobudnih mladića porad zla društva ugrezlo za sav svoj život u nevolju i bijedu, u sramotu! Mogli bismo navesti bezbroj primjera iz života. Čovjek, napose mladić, ne može se opirati upravo utjecaju okoline, s kojom postojano druži. Zato valja prijateljevati samo s dobrim, pristojnim, značajnim drugovima. Nikoga ne puštaj u svoj prijateljski krug, koji onamo ne pripada!

Isusovac Roh iz Švicarske, jedan izmegju najglasovitijih propovjednika, običavao je često pripovijedati, kako je jednom otpravio nekog nepristojnog mladića. Dok je još bio svjetovnjak i gjak, šetao jednog dana sa svojim drugovima. Putom im se pridružio neki drugi mladić. Oni se veselili i bili razdragani. Kad tamo, pridošlica poče pjevati nekaku nepristojnu pjesmu. Čim je to O. Roh zamijetio, gurne novog druga u rebra. On pane u bližnju grabu i psujući odijeli se od veselog, ali ćudorednog prijateljskog društva. Kad bi O. Roh pripovijedao to poslije, uvijek bi u šali dodao: „Već me je trgalo čitavo tijelo, ali ruka, kojom sam onoga gurnuo u grabu, jošte nikada".

Činite i vi tako, odbijajte zle drugove, ako i ne fizički, ono moralno!

Ali čuvati se takogjer treba da

ne družite suviše.

Tko previše druži, duh mu postaje nestalan, površan. Čovjek se mora naučiti da i sam sa sobom druži. Dobra knjiga, koja te duševno izobrazuje i solidno zabavlja, mora te takogjer ovdje ondje zabaviti. Što družiš s vršnjacima, ne smije te to odvraćati posve od starijih zrelih osoba. Kako je dobro po mladića, ako druži sa svojim bivšim učiteljima, gospodarima i t. d.! To on dakako može u rijetkim dogagjajima, a krive su tome obično obje strane. Druženje s vršnjacima ne smije se izroditi u besposlicu, u pustu zabavu. Ako čitate zajedno dobre knjige, posmatrate na šetnjama prirodu i t. d., eto gragje, da izmjenjujete misli; zajednički poslovi (glazba, risanje i t. d.) pobugjuju: sve naprijed, sve dalje!

3. Uza saobraćaj s pojedinim drugovima traži se saobraćaj i druževnost

u životu društvenom.

Ovdje govorim samo o takovim društvima, koja njeguju druževnost. Društva, kojima je ozbiljna svrha, politička, gospodarstvena, stručna, obrtna i ostala staleška društva, blagajnice i t. d., koja su prema staležu već i obrtu nužna svakome, ovdje se ne razumijevaju. Njima je cilj samo ozbiljan rad, a ne odmor i druževnost. O sebi je nešto naravno i opravdano, da se združuju ljudi, koji jednako misle, da postignu što korisno ili ugodno: da njeguju pjesmu, glazbu, tjelovježbu i t. d., da se umjereno odmaraju. Ipak, ne može se tajiti, da društveni život krije u sebi i velikih pogibli. Ne treba ni spominjati, da o zlim društvima u mnogo većoj mjeri vrijedi ono, što smo rekli o druženju sa zlim drugovima. Ali, i društva na oko nedužna mnogog su već čovjeka lišila njegove životne sreće, ranila ga najteže duševno i tjelesno. To vrijedi o svim društvima, kojima nije druga svrha, nego samo zabava za zabavom. Ta

težnja za zabavom

odvraća duh malo pomalo i sigurno od svih ozbiljnih stvari; ona slabi obiteljski život i pomalo ga razara; pravog, zdravog religijoznog života nestaje tako sve više i više — u najboljem dogagjaju ostaje samo nešto izvanjsko. Mladić, koga je svega zaokupila težnja za zabavom, ne misli više na svoj napredak, na svoje duševno obrazovanje; nema više smisla za nauku, da proširi svoje znanje. Radniku oduzima veselje za rad, sposobnost i okretnost; obrtnika sprječava u njegovu poslu. Ogledajte se sami malo! Najbolji radnici, majstori, jesu li članovi takovih društava? Zar su obrtnici, koji imadu dobar posao, stalni

gostovi takovih zabavnih društava? Dvojako je zlo, ako se koje takovo društvo ne zadovolji time, da priregjuje zabave u nedjelje i blagdane, nego dapače i u druge dane u tjednu.

Takova su štetna društva i ona, koja se drugačije nazivaju, a u istinu gaje samo zabavu. U mnogim je pjevačkim, glazbenim, gimnastičkim društvima pjevanje, tjelovježba, glazba sporedna stvar, a glavno je, da se pije i zabavlja. Nadalje, ne zadovoljavaju ih zabave i priredbe samo njihova društva; oni pohagjaju i susjedna društva i pozivaju ih opet k sebi. Tu se natječu u svakoj vrsti pjevanja, tjelovježbe, sporta, kazališta i t. d., a poglavito je: natječu se u pilu. A komu jošte to nije dosta, ne ograničuje se na jedno društvo; on pripada kao član u tri, pače još i više društava. Kako je sažaljavanja vrijedan taki stvor! Ne ispunjavaju se samo sve nedjelje i blagdani, već se žrtvuje i mnogi drugi dan u tjednu, da se gorljivo i ozbiljno priprave različite zabave. Koliko se tako žrtvuje vremena, novaca i radne sile! Nije onda čudo, što takova čovjeka ne nalazimo nikada ili rijetko kod ozbiljnih stvari, skupština, društava i t. d., koja se bave religijoznim, javnim ili staleškim prilikama? Je li čudo, što on zapušta svoju obitelj, u svojem poslu, u svojem obrtu ne napreduje, u dugove pada, te je njegovo ime upisano često u dužničkim knjigama koje štedionice? Primjera imade dosta!

Pisale neke novine ovo: U nekom gradu stajalo pjevačko društvo na kolodvoru, da otputuje na svečanost. Pjevači svečano odjeveni u crno s cilindrom, uzbugjeni čekaju vlak. Kroz njihove redove gurao se neki malen, blijed, slab i bijedno odjeven dječak. Mali pošao do jednoga od glavnih; bio je taj upravo vrlo zaposlen i izdavao važno još neke odredbe. „Oče“, prišapnuo mu mališ jasno, da su mogli čuti i drugi, „majka te moli, da ostaviš ipak nekoliko groša za kruh, mi nemamo ništa za jelo“.

Izvan kuće zabave, veselice, a pod krovom dugovi, brige, nevolja! Kako se to često dogagja, a javno baš nije poznato. Jao mladiću, koji dopusti, da ga povuče taj vrtlog!

Nijesu ipak sva društva jednaka kao ona napomenuta. Imade takogjer dobrih pjevačkih, gombalačkih i drugih društava, koja doista i promiču ono, što im ime kaže, a zabavljaju se samo u granicama. Zabavna društva, koja znadu pravu mjeru, ne mogu se osuditi. Razborit čovjek neka prije pogleda i prouči društvo, u koje želi stupiti.

4. Katolički muž i mladić iznajprije će druževnost i odmor tražiti u društvima, koja mu koriste i drugojačije u njegovu religijoznom, javnom i poslovnom životu, u našim

katoličkim staleškim udruženjima.

Omladinska društva, djetićska, radnička i t. d., ponajviše nadomještaju sasvim društva druge vrste. Na njihovim društvenim večerima, svečanostima, izletima i t. d. na mjestu je druževnost, veselje, odmor. Tko rado predstavlja, pjeva, gomba, svira, u tim društvima imade za to prigode. Želi li tko pripadati jošte drugom društvu, to mu ipak staleško društvo mora da ostane glavna stvar; ono ne smije trpjeti radi drugih manje nužnih društava. Za mladiće do njihove 17. i 18. godine neka je omladinsko društvo jedino društvo, kojemu pripadaju. Dokazano je, da oni, sudjelujući u drugim društvima, trpe štetu, a ponajviše se omladinskom društvu, za njih najvažnijem, otugje — na svoj uštrb.

Kako to, da još toliki mladići (djetići, radnici) radije zalaze kamo drugamo, nego u svoja staleška društva, koja time zanemaruju? Glavni je tome razlog oholost, a često puta i neka kukavština. Oholost, neobuzdanost ih suzdržava, da ne pristupe u društvo, gdje bi morali vršiti odregjene vjerske propise, provoditi ćudoredan, pristojan život; u kojem ih duhovni vogj ovdje ondje koji puta opomene. Kukavština, strah, da im se ne rugaju raspušteni drugovi, koji su, a znademo i za što, daleko od svećenika i od društva, što ga on vodi, nastoje i sada da i druge sa sobom namame. A ipak! Što želi svećenik u omladinskom društvu (djetićskom, radničkom)? On od toga u istinu nema koristi. Društvu žrtvuje velik dio svojeg vremena, svoje sile, on radi za vas i vaše dobro. On dolazi u društvo kao vaš prijatelj, da se brine za vašu zabavu, za vašu duševnu izobrazbu, za vaše zemaljsko i vječno dobro.

Zaključak:

Kršćanski mladić treba društva. Za njega vrijedi samo jedno geslo: Stupi u omladinsko društvo. Tu ćeš naći pouku, odmor i veselje ujedno. Tu ćeš naći svećenika kao prijatelja, dobre prijatelje megju vršnjacima, megju drugovima istoga mišljenja i istoga staleža, kojima se napose možeš pridružiti. To druženje koristit će ti za cijeli život!

12. Koje pogrješke mora izbjegavati mladić kod štiva?

Sadržaj: 1. Pogrješke, kad bira štivo: a) pogibao za vjeru; b) ćudoregje. — 2. Pogrješke, kad čita.

Uvod:

„Dobra knjiga, dobar prijatelj," to vrijedi za svaku dob, a osobito za mladež. Naša mladež mora čitati, tim se može sačuvati od mnogog zla, izobraziti se duševno i ćudoredno i najkorisnije provoditi svoje slobodno vrijeme. Kakogod čitanje koristi našoj mladeži, to je ipak mladež izložena najvećim pogiblima, kad čita. Tome je razlog, što je ona neiskusna, zatim i strasti, što se u njoj bûdê. Zato je od najveće važnosti po mladež da znade, koje pogibli mora izbjegavati, kad čita.

Rasprava:

I. Pogrješke, kad bira štivo.

Te se počinjaju često zato, što naša mladež, jer ju zavode bezbožni drugovi, poseže za knjigama, koje su

1. štetne za vjeru.

a) Takove su knjige, koje su očito neprijateljice vjeri. Ovamo spadaju knjižice, što ih na milijune šire protestanti; gore su od njih knjižice, što ih izdaje nevjera. Sve, što je katoliku sveto, vjeru, Crkvu, sakramente, svete, svećenike i t. d. izvrgavaju ruglu i na sve moguće načine kleveću. Tisuće mladića izgubili su vjeru radi takovih spisa.

b) Bezbojna štampa otajan je otrov. Ona doduše ne napada vjeru otvoreno, već vodi do nehaja za vjeru, a osobito do toga, te čitalac zanemaruje da praktično vrši svoju vjeru. Tu su ne samo bezbojne novine. I imade naime bezbroj knjiga, osobito u novijoj književnosti, koje doduše ovdje ondje spominju riječ „Bog" i „kršćanstvo", ali propovijedaju religiju bez stalnih vjerskih načela. One zamjenjuju kršćansko ćudoregje sa suhim „humanizmom". Iz takovih spisa, knjiga ili novina ne smije naša mladež crpati svoju duševnu hranu, a gdje imade takova štiva u kućama, morala bi naša mladež nastojati, da se ukloni. Neka bude vjerna načelu, što ga je izrekao sam Krist: „Tko nije sa mnom, protiv mene je; tko sa mnom ne sabira, prosipa".

Pristupačniji su mladeži, nego spisi protiv vjere, oni, koji

2. prijete ćudoregju.

a) To čine mnoge knjige očito. Neka vrsta književnosti upravo potiče na putenost, traži tim putom progju, da takovim piscima nagrne novaca. Take knjige dolaze u ruke našoj mladeži. Ako koga njegova radoznalost ne goni, da pribavi taku knjigu, namaknut će ju iskvareni drugovi neiskvarenima. U pisarnama, radionicama i u tvornicama prolaze iz ruke u ruku takovi spisi. Mladić ih čita, upoznaje opačinu za opačinom i domalo se iskvari ćudoredno. Da izbjegne toj pogibli, ne može se zadosta preporučiti našoj mladeži, da takovih spisa u opće i ne čita, niti od radoznalosti.

b) Mnogi romani i plitke novele škode često ćudoregju mladeži; jer

α) mnogi romani obragjuju u sebi nećudoredne stvari, ili bar na njih upućuju;

β) mnogi su pisani tako, te podražuju putenost;

γ) osobe u većini romana misle, govore i rade tako, kako to nije običaj u obična naroda, dapače direktno za nj štetno, jer prikazuju jednostavnost života, radljivost, umjerenost, požrtvovnost podrugljivo, a njihovi „junaci" trate vrijeme ništetnim stvarima. Uzme li se jošte u obzir i ono pretjerano isticanje erotike, to se općenito mora odvraćati mladež da ne čita romane.

c) Obrazovanju značaja škode u opće oni spisi, koji načelno predočuju zlo, katkad u najgrubljoj formi. Takovi se spisi ne mogu preporučiti ni onda, kad se čini, da od zla odvraćaju. Ovamo pripadaju kriminalni romani i sudbene novosti, što ih besavjesni spekulanti izlažu i općinstvu prodaju. Takih stvari ne valja kupovati niti čitati. — Štivo spomenuto pod 2 b i 2 c vrlo često širi kolportaža. Kolportažu, kako ju tjeraju danas od bezobzirne želje za dobitkom, i to često osobe, koje baš nijesu moralne, ne smijemo podupirati. Od takovih kolportera ne smijemo ništa kupovati; obično dobivamo zlu robu, a plaćamo skupo. U novije vrijeme uveli su kolportažu na mnogim mjestima katolici, napose katolička radnička društva. Taj pothvat zaslužuje, da se za nj zauzimamo i preporučujemo ga.

Ali, nije dosta, da je knjiga u sebi i za sebe dobra, da se može preporučiti. Ište se takogjer:

3. knjiga neka odgovara prilikama i potrebama čitatelja.

Mladež neka čita samo one knjige, koje su prema njezinoj dobi i shvatanju. Mnoga je knjiga za odrasle, za posebne njihove životne prilike nužna; mladeži može biti na propast. U izboru štiva nipošto se ne smije zanemariti ozbiljno štivo, osobito u naše vrijeme. Danas ne može naša mladež biti bez valjane izobrazbe na vjerskom i gospodarskom polju. Tim zahtjevima današnjeg vremena mora zadovoljiti štivo mladeži. Zato ne mora manjkati ni zabavno štivo. Ono se može uvijek odabirati tako, te je pouka združena sa zabavom. Gdje imade omladinsko društvo lijepo uregjenu knjižnicu, ona će zadovoljavati potrebama mladeži. Nadalje će svaki predsjednik ili vjeroučitelj rado savjetovati mladićima, koje će i kakove knjige nabavljati. Da taki savjet traži u knjižari, makar i katoličkoj, ne preporučujem. U ostalom, mnogi spisi za mladež vrijedni preporuke navode se u popisima. — Takove popise neka imadu društvene knjižnice.

II. Pogrješke kod čitanja.

1. Upravo u mladeži pojavljuje se često ona pohlepa za čitanjem. Mladež čita često odviše; knjigu za knjigom upravo guta, čita bez prestanka i odmora sve u noć, bez izbora i svrhe. Knjiga mora biti samo „zanimljiva". To jedino traži mnogi čitač, koga je zahvatila ta bolest. Posljedice toga naopaka čitanja naravski ne će izostati: zanemaruje se posao, nauka, iskvaruje se ukus, kvari se zdravlje. Katkad i krivi duševni smjer žalosna je posljedica te pohlepe za čitanjem. Tu vrijedi: U početku se opri; pozniji lijek često je prepozan.

2. Vrlo je prošireno i ono zlo, da neki čitaju i čitaju, a ne crpu odatle trajne koristi. Čitaju, da čitaju, a ne da uče; čitaju, da se za čas zabave; da bi štivo koristilo trajno, na to ne paze. Španjolski filozof Balmes postavlja pravo načelo: Malo čitati, dobru knjigu izabrati, mnogo misliti, to je prava metoda. Na rečenicu starih: *Timeo lectorem unius libri,* nažalost premalo se misli. Da umakneš toj pogrješci:

a) Čitaj s nekim prekidom. Promišljaj, što si pročitao; razgovaraj o tom katkad; rezultat toga razmišljanja usvoji kao svoje vlasništvo. Jednom riječi: čitajući ujedno i uči. Koliko mi praktično vrijedi, što sam pročitao; u kojoj se prigodi mogu s ovim ili onim koristovati, što mogu i smijem od toga usvojiti? Čitajući treba da se to pitamo češće.

b) Marnim mladićima preporučujem, da zabilježe, što su pročitali, da označe osobito važna i zanimljiva mjesta, kako bi ih o danoj prigodi mogli upotrebiti. To vrijedi ponajprije za mladiće, koji se izobražavaju u kojoj posebnoj struci, ili će poslije u javni život ili u koju službu, za koju se traži viša duševna izobrazba. Taki ljudi ne moraju samo prema tomu odabirati štivo, ne, oni baš moraju sebi bilježiti, što su pročitali, bilješke svoje svrstavati prema odregjenom nacrtu.

Zaključak:

Francuz Rousseau i sâm je svojim zlim spisima doprinio svoje za francusku revoluciju. Priznao je u jednom od svojih djela: „Kamo sreće, da većina naših pisaca nije radila ništa! Bilo bi bolje za odgoju i valjano ćudoregje, bolje za mir i društveni poredak." U istinu, tako jest. U Evropi izlazi od prilike 25.000 novina; od tih najviše ih je 500 na kršćanskom temelju. Najgore knjige najbolje se prodaju, izdavači zlih romana u malo godina postaju milijunaši. Valja u istinu našu mladež odvraćati od zla štiva! Dã, naša mladež mora čitati, ali svaki, koji želi čitati, mora biti na čistu: što i kako želi čitati, da mu čitanje bude i na spasenje.

13. Čitanje.

Sadržaj: 1. Knjiga, prijatelj i neprijatelj. — 2. Zašto moram čitati? — 3. Što mi valja čitati? — 4. Kako moram čitati?

Uvod:

Dobar je prijatelj ugodan, uvijek mio drug, u radosti i žalosti vjeran pratilac. Blago onome, koji imade dobra prijatelja; kažem i naglašujem, u istinu prava prijatelja. Mnogi se izdaju za prijatelje, ali pravi, kao zlato čisti prijatelji, rijetki su. S pravim prijateljem čovjek je jedno srce i jedna duša; s njime dijeli jednako dobre sklonosti; dobri se prijatelji zamjenito podupiru u napretku, u religijoznim vježbama, u dopuštenim zabavama i t. d. Dva prijatelja jedna su duša u dva tijela, jedan se u drugom ogleda kao u ogledalu. Nagjemo li takova dobra prijatelja, čuvajmo ga, sačuvajmo sebi njegovu naklonost. Kako ti može čovjek biti taki prijatelj, u nekoj mjeri mogu ti biti i mnoge stvari, n. pr. tvoj posao, divna priroda pod vedrim nebom ili što drugo; sjeti se samo cvijeća, što ga njeguje otac, majka ili ti sâm.

S takovim jednim prijateljem upravo moram da te dobro upoznam za tvojih mladih godina. Mislim: knjige, novine, spise, uopće sve, što se čita.

Rasprava:

1. Dobre i zle knjige i spisi mogu biti prijatelji.

Svi ste već vidjeli, kako može mladić ljubiti knjigu. Predstavite sebi njega, kako čita zanimljivu pripovijest. Posve se u knjigu zadubao, sve oko sebe zaboravio, ništa više ne čuje, ništa ne vidi, svu svoju pozornost prelio je u knjigu, sva mu duša prisluškuje, što to knjiga priča. Utisak te sadržine traje satove i tjedne. Neprestano na to misli, dapače u noći o tom sanja. Ali još više!

1. Ako je knjiga, što je čita, dobra, to će ga poticati na dobro. On će misliti: Ne bi li i ti mogao što takovo izvesti, kako to knjiga piše! Osobito, ako knjiga opisuje život i rad, ukratko povijest kojeg mladića, valjana muža ili dapače sveca, ne može da odatle ne crpe dobre misli i odluke, da ga to ne potiče na sličan rad i nastojanje. Koliko li može koristiti takova knjiga! Iz drugih opet knjiga možeš mnogo korisna pribirati za svoj zvanični rad ili stalež. I one knjige, koje sadrže samo zabavne pripovijesti ili opise, mogu ti prema tome biti dobri i ugodni prijatelji. U slobodno vrijeme zabavljaju te. Uvijek dakako mislim, da te knjige ne sadrže ništa zlo.

2. Ali jao, ako ti dopane ruku mjesto dobre knjige zla, a ti je odmah ne odložiš, čim opaziš, da je zla. Dà, onda može ta zla knjiga, kao i iskvaren prijatelj i drug tolikim zlom uroditi, tolikim, te mladića jedna jedina takova knjiga zavede na put iskvarenosti. Koliko su to puta takovi jadnici priznali na sudu. Duhovnici i učitelji — što više — mnogi roditelji mogu posvjedočiti, iskusili su sami, koliko su dobrih i valjano uzgojenih mladića iskvarile baš zle knjige. A to je shvatljivo. Zao drug ulaska ti se, nastoji te zavesti s lijepim riječima i slatkim obećanjima. I uspije, ako se u dobar čas ne riješiš njega i njegova druženja. Upravo je tako i s onim zlim drugom, koji ti se pridruži kao knjiga ili novina. On je to pogibeljniji, što ti uvijek govori, čim samo svrneš pogled svoj na nj. A to možeš dan i noć, čim prihvatiš knjigu ili novinu. To su zli prijatelji. Odmah, čim ih upoznamo, moramo da im otkažemo svako prijateljstvo, moramo da ih otpravimo, prije nego uzmognu uzročiti zlo. Uza to, krcat je svijet takovim zlim spisima. Broj onih raste, kojim nam ih nude, da ih kupimo ili posudimo. Ako smo se doselе sačuvali, treba da zahvalimo svojim roditeljima, učiteljima, majstorima. Svaki nas postaje stariji, ne mogu nas svaki dan nadzirati. Moramo s toga nastojati, da se snagjemo sami uz tako mnoge zle prijatelje u obliku zlih knjiga, novina, spisova, letaka, koji nam dolaze u ruke. Zato sada za nas vrijedi kao kod vojnika u ratu: — Oprez, neprijatelj dolazi!

II. Moram li u opće čitati?

Možda, te će ovaj ili onaj tako misliti, kad čuje, da imade toliko pogibeljnih knjiga i spisa. Na to ću pitanje brzo odgovoriti. Odgovor glasi: „Svakako, trebaš i moraš da čitaš“. A što treba da čitaš, što opet ne smiješ, kazat ću ti poslije. Iznajprije ću navesti razloge, za što morate čitati.

1. Nužno je da čitate,
da biste se u svom zvanju bolje obrazovali.

Ako ne čitate i tako se ne poučavate, ne ćete nikada biti valjani obrtnici, poljodjelci, trgovci, činovnici, radnici. Što sve ne mora danas svatko znati u svojem poslu, ako hoće raditi, da se pridigne njegov stalež i da se brine za svoj vlastiti napredak! Dapače, može trpjeti veliku štetu, ako n. pr. ne pozna zakona, koji su stvoreni njemu u korist. To i slično može naučiti, ako se od mladosti obrazuje dalje marljivo čitajući i proučavajući poučne knjige i djela. Spominjem samo za primjer mnoge socijalne zakone u zaštitu radnika, obrtnika, gospodara, trgovaca, uredbe kao kršćanska radnička društva, socijalna demokratska radnička društva, bolesničke blagajne, obrtni sud, seljačke zadruge, gospodarska društva, cehove, vrlo razgranjena društva za osiguranje i t. d., onda izume novih strojeva, novih poslovnih načina, što nam ih gotovo donosi svaka godina. Tko nije o tim stvarima čitao često, ne će moći o tome govoriti niti raditi, a još manje one zakone upotrebljavati u svoju korist.

Dalje, mladi radnici i obrtnici morate se izobražavati marljivo čitajući, da uzmognete odvraćati socijalnim demokratima na njihove prigovore i obećanja. Luda, koji nikada ništa ne čita i za to ništa ne zna, ne će to moći. Najviše, on će se čuditi, što koji socijalni demokrat toliko toga znade i toliko može govoriti i taj će ga uhvatiti; svašta je čitao u svojim socijaldemokratskim spisima. Lako ćeš mu temeljito

dogovoriti, ako si dostatno čitao katoličke knjige o vjerskim istinama, o različitim socijalnim pitanjima i t. d.

To vrijedi osobito u izborno vrijeme za sabor, općinsko vijeće, okružnu blagajnu i t. d. Tu može pravo suditi i pravo upotrebiti svoje izborno pravo samo onaj, koji se već godine i godine bavio time, čitajući i proučavajući pitanja, o kojima se sada radi. Tijekom vremena naučio je to igrajući. Samo takav može zastupati prava i zahtjeve svojega staleža protiv zastupnika drugih staleža. Samo takove muževe mogu birati u mjesni izborni odbor ili u ravnateljstvo bolesničke blagajne, radničkog društva, seljačke zadruge, ceha. Samo takav je sposoban da preuzme počasnu službu kao član općinskog vijeća, crkvenog ili školskog vijeća, radničkog ili djetićskog odbora. U kratko, u svijetu može napredovati samo onaj, koji je čitajući i studirajući naučio više iz knjiga i spisa, nego što mu je škola mogla podati. Nije dosta da znadeš samo rukovati svojim zvanjem. Ne samo rukom, ne, poglavito se glavom mora danas raditi.

2. Valja takogjer čitati,

da čovjek uveća svoju općenitu obrazovanost,

da se znade snaći u prirodi i megju ljudima, da bude dionik onog blaga, što ga je čovječanstvo kroz vijekove steklo obrazujući um i srce i čime se sada ponosi. Naravski, vi ne možete tako lako i u tolikom stupnju doseći onakovu izobrazbu, kao n. pr. gjaci na višim školama. Ali, mnogo toga možete jošte naknadno steći sada, kad više ne sjedite na školskim klupama. To opet ne možete naći u pripovijestima o Indijancima, razbojnicima i t. d., nego ako čitate takove stvari, koje su napisane u tu svrhu. Iznajprije proširite svoje vjersko znanje, učvrstite ga čitajući dobre knjige. Tko bi mogao poželjeti da u današnje doba govori s obrazovanim ljudima, a nije čitajući marljivo naučio najnužnije iz povjesti, zemljopisa, prirodoslovlja i t. d.! Kazao je jedan veliki muž: „Svaki dan možeš naučiti nešto novo". Svi oni muževi, koji megju gospodarima, koji u krugovima obrtničkim i radničkim rade za svoje drugove, koji su znameniti kao vogji ili vijećnici, ili se dapače biraju u sabor, stekli su veći dio svojeg znanja čitajući ponedjeljama i u slobodno vrijeme; oni takogjer nijesu polazili visokih škola. Mogli bismo tako navesti jošte mnogo razloga, za što se mora mnogo i dobro čitati za lično daljno obrazovanje.

3. Dodajmo jošte:

čitanje takogjer razveseljava.

Sami iz svoga iskustva znadete, da u čitanju imade i duševnog užitka i radosti. To vi i tražite, dok iz knjižnice posugjujete zanimljive knjige, da ih kod kuće čitate. Znanje ragja radost; a to znanje umnožava dan na dan, tko čita. Zato možete i radi toga hvale vrijednog razloga, za svoju radost naime, čitati. Oni izmegju vas — a to biste za pravo morali svi — koji čitaju za svoju daljnu izobrazbu, domalo će osjećati tu čistu radost; jer se kaže: Jedi i dobit ćeš tek. Tako je i kod čitanja.

Može netko čitati takogjer samo za to, da se raduje, ili pače samo da se zabavlja. To čine mnogi od vas, kad čitaju lijepe pripovijesti o Indijancima, razbojnicima; pretpostavivši naravski, da sve te knjige ne sadrže ništa zlo. Kako uživaju mnogi ljudi čitajući novine, osobito, ako se gdje vodi rat, ili se inače u zemlji dogagja što važno.

Kada tko čita samo za zabavu i veselje, čini to takogjer često toga radi, da protjera dosadu. A zar je vama dosadno? Tà, vi morate čitav dan raditi, u nedjelju prije podne idete u crkvu, a poslije podne u omladinsko društvo. A ipak vam je mnogo puta na nedjelju i na večer u radni dan dosadno. Onda možete lijepo i udobno čitati, da se razveseljavate, razvedravate, da se dalje obrazujete, pa i za to, da ubijate dosadu. Baš to potonje i važno je; kad naime čitamo, duh zabavljamo, zaokupljamo. Onda u večer ostajete rado kod kuće i ne želite okolo hodati i — tko bi znao — štošta počinjati. Imade li čovjek prijatelja — dobru knjigu, spis, novinu — kod sebe u kući, nije nužno da za slobodno vrijeme traži druge, možda i lažne prijatelje.

4. Napokon, dok čitamo,

ragjaju se nove misli,

pogled se naš širi. U danu mislite često na ono, što ste čitali, osobito, ako vas je to razveselilo. A to je napose dobro, morate li obavljati poslove, koji su jednolični, koji ne umaraju duh i ne iziskuju da razmišljate. Nešto moramo da mislimo. Ako ne mislimo pametno i dobro, onda se misli svraćaju na gluposti, dapače na zlo i nećudoredno. A to sprječavamo, ako duh često zabavljamo čitanjem.

III. Što mi valja čitati?

Odmah ćete tako upitati, ako ste se — iz onog, što smo rekli, — uvjerili, kako je: ugodno, važno i potrebno da čitamo. Na to pitanje ne da se odgovoriti tako lako.

1. Najbolje će biti, ako vam iznajprije kažem,

što ne smijete čitati.

Znadete, da imade vrlo mnogo i različitih knjiga, spisa, novina. Kako sam vam već razložio, štampa služi jednako i da se širi zlo i dobro.

a) Naša lozinka glasi: „Ne čitajte ništa zlo". A što je zlo? Mnogo toga mogli biste i vi sami odmah navesti kao zlo. To je sve nečisto. Upravo knjigu, spis, novinu, upotrebljavaju, da zavode na nečistoću, da otrov nečistoće uštrcavaju u vaša srca. Može li već zao prijatelj zlo na vas utjecati, to još više zla knjiga ili spis, jer nam čitajući tako zanese misli. Koliki su već mladi ljudi prokleli, što su nekoć u zlim knjigama, novinama i t. d. tražili pouzdana, odana prijatelja. Pazi dakle: svaku nečistu knjigu baci, kamo spada. Odmah je osudi na lomaču. Kod prvih redaka, koji su zli, u kraj s otrovom i bit ćeš pobjedonosni junak. Uzradiš li protivno, to ćeš domalo strastveno težiti za daljnim zlim štivom; progonit će te razne predodžbe i podleći ćeš napastima. Kako se onda teško osloboditi zamkama zla štiva. U naprijed se dakle zaštitite! Svakom će izmegju vas već jednom u ruke doći taka pogibeljna knjiga. Još je gore, ako su take knjige ili časopisi sa slikama. Nešto je kod njih dobro: po bestidnim slikama možeš razaznati odmah i zlu sadržinu same knjige. I kod novina valja dobro paziti, i kod takovih, koje ne donose uvijek, ali ovda onda, što god zlo. I ovamo vrijedi: Pazi, takovo što ne čitaj!

b) Nadalje, ne smijete čitati, što napada vašu vjeru, sv. Crkvu, ruga se, pogrgjuje, ili može u vama poroditi vjersku dvojbu. Toga imade u mnogim knjigama i u pripovijestima. Već zato ne smijete čitati bez probira sve knjige, do kojih dogjete. Mnoge je knjige pače Crkva zabranila pod strogu kazan. Za njih se kaže, da su „na indeksu". Indeksom se naime razumijeva popis onih knjiga, što ih je Crkva zabranila. Takove direkte napadaju kršćansku vjeru i kršćansko ćudoregje. Imade takogjer knjiga, časopisa, novina, koje uvijek doduše ne napadaju vjeru i Crkvu, ali sad ovdje, sad ondje zadiru i udaraju. Često to čine tako prikriveno, te se odmah ne opaža. Zato su ljudi,

koji običavaju čitati take spise ili novine, često posve krivih nazora o vjeri i Crkvi, pa jedva i sami znadu, da su taj otrov pomalo usisavali čitajući. Paziti dakle moramo na listove svojih protivnika, osobito socijalnih demokrata. I sami njihovi stručni listovi, koji bi morali donositi stvari samo stručne, iznose pred čitaoce napadaje na vjeru i Crkvu. Mjesto tih držite kršćanske radničke i stručne listove. Kad poodrastete, morate ih marljivo čitati i studirati. U opće, slušajte ovaj savjet: Ne vjerujte sve, što je štampano. Papir i crnilo ustrpljivi su. Neki štampaju neistinu nahvalice, drugi opet nehotice, jer bolje ne znaju. Zato u svojoj mladosti imajte savjesne savjetnike u svojim roditeljima, učiteljima, duhovnicima. Oni vam dobre spise preporučuju, a od zlih vas odvraćaju. I poslije ne možete biti bez takova savjeta. Najbolje će biti, ako posugjujete knjige kod katoličkih knjižnica.

c) Jošte na nešto moram da vas podsjetim: Ne čitajte takovih knjiga, koje uzbugjuju odviše vašu fantaziju, t. j. maštu. Odatle ne niče ništa dobra, nema dakle prave svrhe; a većinom umjesto koristi, donosi štetu. Takovi su običajno kriminalni romani i pustolovne pripovijetke. Mnogoj mladoj mašti rodi se misao, da i ona okuša svoju sreću na otajnoj, neobičnoj stazi, mjesto na putu, koji dašto uzbugjuje manje maštu, a to je: da ispunjava svoje svakidašnje dužnosti. A baš je to za mladost, u kojoj se valja oboružati za životnu zbilju, dvojako pogibeljnije.

2. S pravom vi tražite, da vam sada kažem:

što morate čitati.

Važno je, da čitate take stvari, koje će vas dalje izobražavati.

a) Ovamo je iznajprije to, da svaki katolik, makar i odrastao, mora nastojati, kako će se obrazovati dalje u poznavanju vjerskih istina. To ćete najlakše i najprije steći, ako slušate propovijedi i kršćanski nauk, a i predavanja Marijinih kongregacija i omladinskih društava. Ali, treba da čitate i religijozne knjige, da ovdje ondje uzmete u ruke bibliju i katekizam. Valja katkad čitati i apologetske knjige, to jest knjige, koje brane religiju od protivničkih napadaja, a društvo vam preporučuje da ih kupite ili u knjižnici uzajmite. Onda ste oružani, ako tko u tvornici ili radionici ili inače u društvu napane vaše vjerske istine. Ne propustite takogjer, da ne biste čitali životopise svetih, osobito mladih svetaca. Treba da ih imade društvena knjižnica. I religijozni članci u omladinskim novinama koristit će vam.

b) Već sam govorio prije o općenitoj obrazovanosti, koju morate steći. Što ćete dakle čitati u tu svrhu? Preporučuju: zemljopis, svjetsku povijest, prirodoslovlje i t. d. Što se tiče zemljopisa, to mnogi izmegju vas čitaju rado dobre putopise. Imade ih, koji uzimaju onda u ruke atlas iz omladinskog društva. U velike ćete se radovati, ako pratite duhom istraživaoce na njihovu putovanju, n. pr. na sjeverni stožer, u unutrašnjost nepoznatih zemalja. Zemljopis je vrlo zanimljiv i za one, koji čitaju rado novine. Više nas veseli, ako već iz zemljopisa poznajemo gradove i zemlje, o kojima izvješćuju novine.

Vrlo je važno za općenitu izobrazbu da čitate svjetsku povjest. Tu doznajete, kako je u svijetu bilo već prije, kako su stari i novi narodi živjeli, kako su radili i t. d., kako su ratovali. To se čita ugodno, gotovo tako lako kao pripovijesti, a i vrlo je poučno; i poslije o tim stvarima možemo bolje razgovarati sa starijima. Zato treba da takove knjige često iz knjižnice posugjujete i čitate.

Važno je takogjer, da čovjek razumije nešto i naravoslovlja. Svaki želi da govori o zemlji, o prirodnim silama — sjetite se samo parne sile, elektricitete, što sada toliko vrijedi. A to može samo onaj, koji je marljivim čitanjem i u tome stekao neko znanje. Milo je takogjer, ako u Božjoj slobodnoj prirodi znademo nešto više o bilju, cvijeću, zvijezdama, mjesecu i suncu, nego što nam oko kaže. Sve nas to općenito izobrazuje i to znanje može nam uljepšavati jednoličnost rada i života.

Isto tako svaki vas može obogatiti svoje znanje, postati umniji i u mnogim drugim predmetima dobrim štivom. Novine, dakako dobre novine, mogu takogjer proširiti našu općenitu izobrazbu. Tko čita dobre novine pažljivo i redovno, mnogo će naučiti iz njih. Zato morate i vi čitati svoje omladinske listove, kao: „Mladost“ iz Dalmacije, „Luč“ iz Zagreba i druge. Pojedine brojeve treba da spremate i da ih katkad ponovno čitate.

c) Za vas je takogjer veoma važno, da čitate takove knjige, časopise i novine, koje vas izobrazuju u vašoj struci. To su t. zv. stručna djela. Megju njima imade takovih, koja su samo za neku odregjenu struku, n. pr. za stolara, postolara, željezničara, tkalca, gospodara, trgovca, inžinira i t. d. Ona izvješćuju člancima i slikama o novim izumima, o uzorcima na izložbama. Već sada treba da čitate, što je za vas. Poslije će trebati da posežete za onim djelima, bile to knjige, časopisi ili novine, koja n. pr. kao ona pojedinih kršćanskih tvornica

ili zanatlijskih ili obrtnih komora, seljačkih udruga, poučavaju o staleškim nastojanjima radnika, obrtnika, gospodara i t. d. Naravski, take knjige nije tako ugodno i lako čitati kao kakovu zanimljivu pripovijest. Ovdje valja mnogo razmišljati. Ali, ako odmah sve i ne razumijete, to ćete ipak malo po malo odanle mnogo naučiti. Tu vrijedi: „Prvi udarac ne obara drvo“. Čitati takove stvari, dobro ih proučavati i za vas je vrlo važno, želite li biti ne samo muževi, da svoj posao razumijete, nego takogjer muževi, koji u životu znadu razgovarati i sudjelovati, gdje se rješavaju važna radnička, obrtnička, gospodarska pitanja. Radnici, obrtnici, gospodari, trgovci, koji nijesu marljivo čitali, ne mogu biti za to. Oni nemaju svog suda i moraju jednostavno prihvaćati sve, što im drugi predlažu. Kako bi vam zakoni mogli koristiti, ako ih ne poznajete? Niti ćete razumjeti povijest, niti način svog obrta i zvanja, niti sastav svog orugja u tvornici, rudniku, radionici, na polju i šumi, ako nijeste o tom čitali. Upitajte one drugove, koji zauzimaju prva mjesta u radničkom i obrtničkom staležu: — Odakle vi to znadete? — Odgovorit će vam svaki: — Ja sam mnogo čitao i učio, ali nikad nekorisne ili zle knjige ili spise; za to nijesam imao ni kada ni volje.

d) Napokon čitajte i ono, što vas zabavlja i odmara. To spominjem na koncu, jer nije tako važno kao ono prije. No, jer mnogi izmegju vas čitaju rado za odmor, od dosade ili za zabavu, rado bih vam i o tome nešto kazao, što naime možete čitati. Ne mogu reći ništa protiv toga, ako čitate i takove knjige. To su ponajviše pripovijesti, putopisi, romani. Imade ih raznih vrsta: pripovijesti o razbojnicima, vitezovima, ratovima i t. d., pripovijesti iz narodnog života, iz života kojeg dječaka ili mladića, zatim pjesme. Ali, pazite, da vrlo oprezno takove knjige uzajmljujete ili kupujete. Poznato je, da je u takim knjigama mnogo pljeve; neke su upravo i zle. U vašim omladinskim knjižnicama nalaze se samo takove knjige, koje možete bez štete i korisno čitati. Iz drugih knjižnica, iz kojih se mogu uzajmljivati knjige za 5 ili 10 filira, ozbiljno vam svjetujem, da ne posugjujete, jer je u njima baš mnogo zlih knjiga. Nadalje, budite vrlo oprezni, ako vam u poslu ili drugdje gdje žele posuditi knjiga mladi ili stariji drugovi; ako vam nude knjige ili u sveskama ili na otplaćivanje kolporteri, t. j. ljudi, koji raznašaju knjige, pa ih uzajmljuju ili prodaju. Izuzeti su dakako katolički kolporteri, koji mogu iskazati pismenu preporuku župnika ili predsjednika.

IV. Kako moram čitati?

Do sada smo već spomenuli nešto, kako treba čitati i kako se ne smije čitati. O tome jošte nešto!

„Čitaj pomnjivo!" Kad čitaš, ne smiješ da sadržaj samo gutaš, očima prelijećeš. Čitaj mirno i pažljivo svaku pojedinu rečenicu. Samo onda će ti čitanje, bile to i pripovijesti, koristiti. Tako je upravo, kao kad jedeš. Ako tko pohlepno proguta hranu, ne će to dobro biti za želudac. I kod čitanja je tako. Ako čitaš pohlepno i nerazborito brzo, malo će biti probitka. Drugo pravilo, koje sam već dovoljno naglasio, jest:

„Biraj štivo!" To jest, ne čitaj sve, do česa dopreš. Samo se po sebi razumijeva ništa zlo. Ali, ne čitaj samo za to, da progje vrijeme. Valja naći vremena i za ozbiljnu, poučnu, religijoznu knjigu ili stručnu ili koje djelo za opću izobrazbu. Kad nagješ takovu dobru knjigu i svidi ti se, čitaj ju opet po drugi puta. Ako tko ponovno čita poučnu knjigu ili novinski članak, onda će mu pravo koristiti. S toga treba početi s knjigama lakšeg sadržaja, da onda malo pomalo uzmognemo razumjeti teže. Odatle svi razabirate, da vam je potreban savjetnik, n. pr. predsjednik, ako hoćete izabrati nešto dobro.

„Čitaj i nadvlagjuj se" takogjer je pravilo. Kad čitaš, moraš znati da se nadvlagjuješ, to jest, moraš moći da odložiš knjigu i na lijepu mjestu, dapače gdje se pripovijeda vrlo zanimljivo. To treba činiti, da se učimo sebe nadvlagjivati, za tim da možemo odmah knjigu pustiti, zovne li nas koja dužnost. Često su upravo knjige krive, što neki zanemaruju svakidašnju zvaničnu dužnost od pohlepe za čitanjem. Uza to naučite se, da bacite knjigu odmah, zamjetite li, da nije dobra, da je zla. Posljednje je pravilo:

„Ne čitaj odviše!" U večer ne smijete predugo, kasno u noć čitati, inače se lišavate nužna sna. Makar je knjiga i dobra, nikad se ne preporučuje, da tko dugo čita noću. Zato čine pravo vaši roditelji i gospodari, što vam konačno knjigu uzmu i svjetlo utrnu. Prema tomu ne smijete odviše i prerazličito čitati. Mnogi se ne mogu nikada za dosta načitati; sve slobodno vrijeme u nedjelju i djelatne dane čitaju. Taki su mladići bolesni; njihova bolest zove se: pohlepa za čitanjem. Zdravlje, vjerno izvršivanje zvaničnih dužnosti, gorljivost da se nauči nešto dobro, sve to trpi radi one pohlepe, da se zadovolji radoznalosti i da se mašta podražuje.

Zaključak:

U početku sam vam kazao, da dobre knjige, časopisi, novine mogu biti dobri prijatelji. Iz rečenog ste jamačno uvidjeli, kako vas ti prijatelji pomažu u daljnom obrazovanju, kako su vam za odmor i na veselje. Upotrebljavajte stoga knjižnicu omladinsku, ali umjereno i razborito, onda ćete za čitav svoj budući život crpsti mnogo korisna. Jednako se čuvajte najgorih mladenačkih neprijatelja: zlih knjiga; radite kako pčela. Ona se kloni otrovna cvijeta, a marljivo sakuplja med s dobra cvijeća.

14. Mladež i njezino zdravlje.

Sadržaj: 1. Čistoća. — 2. Umjerenost. — 3. Odmor. — 4. Otvrdnuće.

Uvod:

Budući da je liječnička znanost napredovala, budući da država, gradovi, općine i različita društva posvećuju veću pažnju javnim zdravstvenim prilikama, to je pomor ljudi zadnjih godina manji, nego je bio prije. Sigurno je, da svim tim udruženjima ne će nikada uspjeti, da proženu smrt od ljudi, jer protiv smrti nema lijeka. Čovjeku je odregjeno da jednom umre. Ipak može ljudsko nastojanje uspjeti i uspjelo je već da od mnogih ljudi ukloni preranu smrt.

Nitko ne umire rado, niti samoubica; on bira smrt samo kao manje zlo. I kod samih svetaca protivi se narav protiv rastave duše od tijela. Osobito mladež ne umire rado. Za nju imade život još tisuću dražesti. Za čudo, baš mladež svake dobi najmanje se brine da uzdrži svoju životnu snagu. „Umjetnost živjeti" njoj je nepoznata. Zato mora nastojati da se nauči toj umjetnosti.

Rasprava:

Što mora činiti mladež za svoje zdravlje?

Tu valja prije svega napomenuti četiri stvari, što ih može naučiti i vršiti svatko.

1. Njeguj čistoću.

To se odnosi na samo mjesto, u kojem se krećemo (stan i radionica) i na zrak ondje, nadalje na hranu, odijelo i vanjštinu našega tijela. Prema podacima liječničkog istraživanja širi se većina bolesti

prenašanjem bacila, klica raznih bolesti, od jednog čovjeka na drugog. Poznata su pravila opreznosti, što ih radi toga za vrlo lako prenošljive bolesti kao koleru, tifus, škrlet, difteriju izdaju liječnici, školske, redarstvene, državne oblasti. Epidemija kolere prenosi se često vodom kao i tifus. Drži se, da se mlijekom sušičavih krava prenosi sušica. Radi toga razborita njega zdravlja traži, da se živinsko mlijeko sterilizuje, t. j. do 100 stupnjeva ugrije, prije nego ga čovjek uzima. Zato i sve moderne mljekarne imadu sterilizatore. Vrlo mnogo vrijedi sterilizator u novo sagragjenim bolnicama, a još više kod operacija. Liječnici iskuhavaju kirurške instrumente prije i poslije operacije, isto tako i povoje. Oni dugo peru ruke sapunom, četkom i sublimatom prije operacije. Za same operacije stavljaju sebi pred nos i usta zastorčić, da tako zaštite svježu ranu od svojeg daha; nose bijelo, desinfikovano odijelo; isto tako i sve osobe, koje pomažu kod operacije; paze na to, da se u sobi za operacije ne prevezuju stare rane, jer bi one možda već bile gnojne. Iz tih pravila možemo naučiti, kako se moramo vladati, ako uzimademo rana na svojem tijelu, kako ćemo družiti s bolesnicima i t. d.

K čistoći u stanu i odijelu spada, da ne otiremo samo prah, ne uklanjamo nečistoću, nego da često zračimo. Staro odijelo i ostaci hrane nemaju mjesta u stanu, već drugdje. U čistu stanu takogjer je red. — Na čistoću valja da pazimo i u svojim sjetilima: u ušima, očima, nosu, ustima (četka za zube), na koži.

Koža ljudskog tijela nalik je na fin pleter od žice, kroz koji se kemičke tvari izlučuju i upijaju. Što ostane od ishlapljena znoja, što se oljušti s tijela, prah izvana, što se odruni s odijela kad ga čistimo, sve to prevuče kožu malo pomalo debelom korom. Voda i sapun neka to odstranjuju i priječe, da se ne stvore naslage i to ne samo na rukama i na licu, nego na cijelom tijelu. Ni u gradovima nije voda za to preskupa. Ni jedan radnik ni obrtnik ne bi smio propustiti, da poslije svršena posla ne opere recimo barem najnužnije, i ne izmjeni barem gornje odijelo. Poželjno je, da se i rublje za noć mijenja. Krevet i spavaonicu valja svaki dan dovoljno prozračiti. „Glava hladna, noge tople, znak je zdravlja“.

2. Umjerenost.

Tjelesnom zdravlju mnogo koristi i krjepost umjerenosti. Mjera mora biti u svim stvarima, kod posla, u odmoru, u hrani. Neumjerenost je grijeh, jer ona krši red, što ga traži ljudski razum i što ga hoće Bog.

Neumjeren je čovjek najčešće i to je najštetnije, kad uživa alkohol. Alkohol ne hrani. Ako ga tko uživa neumjereno, to, osobito u mladeži, kvari sokove, zakršlja i slabi najvažnije unutarnje organe. Traje li dulje, slabi tijelo i nekud ga pripremа za svaku vrstu bolesti. Te posljedice javljaju se i onda već više ili manje, makar od alkohola i nema jošte pijanstva. Tko je neumjeren u piću, griješi tako protiv samoga sebe, makar i nije izgubio svijesti. A kakova ga nesreća može snaći s obzirom na njegovu budućnost, na njegov društveni položaj, njegovu obitelj! Liječnici se u tom slažu, da mladež u opće ne uživa nikakovih opojnih pića, a nipošto rakije; moralo bi je posve nestati iz radničkih staleža. Isto tako neka mladež strogo pazi, da ne privikne vinu ili pivu. Ako netko uživa alkohol redovno od običaja i umjereno, to je štetnije po zdravlje, nego ako se tko opija ovda onda.

3. Nuždan odmor.

Poznata je legenda o sv. Ivanu apostolu. Neki ga naime lovac smetao i korio u njegovu nedužnu odmoru s učenicima, što se on već kao starac podaje mladenačkim igrama. Poznat je takogjer odgovor sveca Nimroda ili bolje, što je Nimrod sam sebi odgovorio radi luka, koji se napne samo onda, kad se odapinje strjelica, da ne izgubi svoje sile. Nama je odmor potreban, da na novo sakupimo potrošene sile. Češće se moramo odmarati na svježem zraku.

Odmor mora biti ćudoredan, a ne prost i raspušten. Ne smije biti pogibeljan životu i zdravlju (sklizanje na pogibeljnim mjestima, preveliko ugrijavanje kod igre i tjelovježbe). Odmor je to bolji, što više pomaže, da se osvježe i ojačaju tjelesne i duševne sile; šetnja u lijepoj prirodi ili sklizanje, tjelovježba, plivanje i mnoge igre. Čitaš li, to ti je odmor, ali nipošto pohlepno čitanje. Mnogima je već izmjena posla dobar odmor. I za samog odmora neka bude razborita promjena. Mladež mora cijeniti zajednički odmor, a ne da se tugji svakom druženju. No, birajući drugove za igru i šetnju, neka je što opreznija. Zle igre kvare dobro ćudoregje. Reci mi, s kim se družiš i reći ću ti, tko si.

Odmor je nuždan radi rada. On nije svrha ljudskom životu. Raditi, to je prvo odregjenje čovjeku. Sve ostalo vrijeme, koje mu je

nužno za odmor, mora upotrijebiti za to, da upozna spoljašnji svijet. To će mu olakšavati njegov rad. Tako kaže jedan pjesnik.

4. Tjelesno otvrdnuće.

Odijevamo se ne samo za to, da prikrivamo svoju golotinju, nego da grijemo svoje tijelo. Svaki animalni život toplokrvnih stvorova ragja toplinu i treba topline. U našem podneblju, gdje se vrijeme mijenja brzo, možemo dvojako štititi tijelo protiv prebrza i prevelika gubitka topline na zraku, koji nas okružuje: ako uvećavamo zračnu temperaturu oko sebe (toplim odijelom, grijući prostor, u kojem boravimo) ili tako, da redovitim vježbama, čestim hladnim pranjem, ribanjem i t. d. postignemo to, da tijelo samo od sebe nadoknagjuje onu toplinu, što je mora gubiti u hladnijoj okolini, da ono, kako obično kažemo, bude jače i opornije. Tko otvrdne, taj će se lakše i brže prilagoditi hladnijoj temperaturi. Otvrdnuće ne može polučiti, da se čovjek u svim prilikama štiti od zime, da neprestano u zimi hoda s modrim ušima i rukama. Svako tijelo otvrdne drugojačije, a koliko će otvrdnuti, to se ravna prema tjelesnim svojstvima pojedinog tijela. Slabići će manje. I za jače imade mjera. Ako prekomjerno, škodi. Uzroči nahlade, što bi baš trebalo sprečavati. Tko hoće da otvrdne, neka se hladno pere, mokro riba tijelo u toploj sobi, vrat neka ne zamata, neka pazi, da bude svjež zrak u radionici, u stanu, spavaonici, neka šeta.

Što više mora tko da mirno radi u zatvorenu prostoru, to je nužnije da otvrdne tjelesno. Što se više ljudi razvojem našega gospodarstvenog života približuju do takova rada, to općenitije treba nastojati da tijelo otvrdne; neka se čovječanstvo ne raznježi još više.

Zaključak:

Što smo spomenuli, to ne uzdržava samo i ne jača naše tjelesno zdravlje, ne oživljava i ne podiže samo naše duševne sile. To je i od ćudoredne koristi. Naše je zdravlje dobro, s kojim se ne smijemo lakoumno titrati, talenat, s kojim moramo raditi. Sve, što radimo da ga uzdržavamo i povećavamo, od ćudoredne je vrijednosti. Mnoga spomenuta zdravstvena sredstva traže samozataju. Stvaraju i čeliče značaj. Naprotiv, raznježenost ragja grijeh i opačinu, razara sve, što higijena želi podići.

15. Budi zdrav!

Sadržaj: Od mladosti treba njegovati zdravlje. — Za zdravlje je neophodno nužno: 1. svjetlo i zrak; 2. voda; 3. hrana; 4. uživaj razumno; 5. umjereno radi; 6. izbjegavaj nećudorednost.

Uvod:

Kad vam savjetujem: budite zdravi, to vam se pričinja kao nešto čudno. Zdrav biti, to bi rado svatko. Svatko znade, da je od svih zemaljskih dobara najdragocjenije zdravlje. A ipak, kako je danas malo ljudi posve zdravih, uvijek svježih, koji se raduju životu! A kako je mnogo prerazličitih kroničkih i akutnih bolesti. Pošast, koja najviše hara, jest sušica. Od onih, koji umiru u dobi izmegju 15. i 60. godine, svaki je treći žrtva te strašne boljetice.

Zar smo posve nemoćni prema toj nevolji? Zar ne možemo ništa učiniti, da je od sebe odstranimo? Bolesti i nesreće ne mogu se nipošto posve ukloniti. Ali, ipak možemo mnogo, vrlo mnogo učiniti, da se zaštitimo od bolesti i produljimo svoj zemski život. U istinu, ponajviše na samom je čovjeku da očuva svoje zdravlje; u većini slučajeva čovjek može ostati zdrav, ako hoće. Svakako mora on to htjeti od mladosti. Jer, tko u mladosti, u godinama svog razvitka nerazborito i lakoumno slabi svoje tijelo, svome zdravlju udi, posve naravski, on će uz posljedice te lakoumnosti morati da trpi. S čovjekom je upravo kao s mladim drvcem. Ošteti li se njegova životna jezgra, ne će se nikada razviti u jako stablo. U mladosti se počni brinuti za zdravlje; to je najvažnije. Osobito u vrijeme od 13. do 22. godine zbivaju se u tijelu važne promjene. Tu se dijete razvija u mladića, mladić u muža; tu se tijelo usavršava u svojem porastu, i napokon se u tim godinama upotpunjuje glavni porast najvažnijih organa srca i pluća. Povećaju se od prilike za dvojako. Hoće li mladić da dozri do jakog i zdravog muža, mora pospješavati taj razvoj svojega tijela, a sve izbjegavati, što mu može naškoditi.

Rasprava:

1. Tijelo treba za svoj zdrav razvitak isto, što i biljka:

Svjetlo i zrak.

Kao što biljka tako zakršlja i čovjek, ako nema dovoljno svjetla i zraka. Za svjetlom teže svi ljudi. Kako su ljudi neraspoloženi za tmurnih, kišnih dana, a kako se osjećaju snažni, kad se milo s neba sunce osmijeva. U jasnu prostoru obavljamo svoj posao svježi, veseliji,

nego u slabo rasvijetljenoj sobi. Bolesniku godi, kad mu prinesu krevet k prozoru, da se razveseljava o svjetlu. Sunčane zrake utječu povoljno na ljudski organizam, na sastav krvi, na izmjenu tvari, a i na râst. Dokazano je, da djeca u tamnim podrumskim stanovima postaju malokrvna i zaostaju u razvitku. Sunčano svjetlo ubija nadalje mnoge začetnike bolesti, bakterije, ona mala živa bića, što ih imade u prahu naših stanova na milijarde i prijete ljudskom zdravlju. U sobi, koju nikad ne ogrijeva sunce, nije zdravo stanovati ni spavati. A vrlo je nerazborito, kako se to često dogagja kod gragjana i radnika, ako tko ostavlja najzračniju i najsvjetliju sobu za „prvu, najljepšu" i ne upotrebljava ju, a u tamnijim, stražnjim sobama stanuje i spava redovito. Stan, u kojem boravimo, radionica, u kojoj radimo, treba da su svijetli i zračni, da ne naškode našem zdravlju.

Drugo je važno za život i zdravlje čovjekovo — zrak. Zrak, što ga čovjek i životinja treba za disanje, obuhvata zemaljsku kuglu kao atmosfera u naslazi od 75 do 90 km. On je mješavina više plinova; glavne su sastavine dušik, kisik i ugljik. Kisik je najvredniji za ljudsko zdravlje i ljudsko tijelo. Samo je onaj zrak dobar i koristi ljudskom zdravlju, koji imade odregjenu količinu kisika. Dušik ne utječe na promjene u tijelu. Ugljična je kiselina opet otrov za čovjeka. U čistom vazduhu vrlo je neznatno ugljične kiseline i za to ne škodi. Što je u zraku više ugljične kiseline, to je po zdravlje štetniji.

Kad god dahnemo, napunjamo pluća zrakom. Kisik, što je u njemu, spaja se s nečistim sastojinama naše krvi i pretvara ih u ugljičnu kiselinu; to opet s izdisanjem izlučujemo iz tijela. S disanjem dakle uzimamo zraku neprestano kisik, a mjesto njega napunja se zrak otrovnom ugljičnom kiselinom. U slobodnoj prirodi zrak se time ne kvari, jer biljine udišu ugljičnu kiselinu iz zraka i vraćaju mu izgubljeni kisik. Drugačije je u zatvorenu prostoru. Ako je tu sakupljeno više ljudi, to se kisik sve više i više udiše, a mjesto njega zrak se – radi disanja – napunja otrovnom ugljičnom kiselinom. I svjetiljke, dok gore, takogjer troše kisik iz zraka. Uzmemo li nadalje u obzir isparivanje tijela, dizanje praha, onečišćivanje zraka duhanskim dimom, možemo lako prosuditi, kako je nečist, a po tome i nezdrav taki zrak i kako škodi, ako tko boravi u njem dugo, n. pr. u krčmi. Osobito štetno djeluje iskvareni zrak na živčevlje. Opazili su: ako tko boravi dulje u takovu zraku, boljet će ga glava, izgubit će tek, zahvatit će ga potpun umor.

Svakako je stoga nužno za zdravlje da se brinemo za dobar zrak u sobi, gdje stanujemo, radimo i boravimo. Državno zakonodavstvo i gragjevna oblast skrbe za to, da se kod nacrta za tvornice, radionice, stanove i t. d. računa sa zdravstvenim zahtjevima o zraku i svijetlu. Radnici i drugi staleži združuju se u udruženja, da grade dobre i zdrave stanove. Na žalost često nerazborit pojedinac omete najbolje nakane. Osobito u našim stanovima. Tko želi uzdržati svoje zdravlje, mora dobro zračiti svoj stan i spavaonicu, osobito u zimi. (Gdjekad neka su prozori otvoreni i noću, danju valja često, kratko, temeljito prozračivati sobe otvorivši vrata i prozor. Dašto valja paziti, da se čovjek sam ne izvrgne toj promaji. Pazi, koliko možeš, da se u sobi ne sakupi prašina.) Zrak u sobi s drugih razloga ne smije biti pretopao; dostaje 17 do 19° C. Inače tijelo omlitavi i vrlo se lako nahladi.

Na žalost ne može se učiniti, da se posve ukloni nečist zrak u našim stanovima, u radionicama i tvornicama, na ulicama naših gradova. Pomislimo na ovdje ondje uzvitlanu prašinu, na dimnjake, koji se puše i t. d. Zato se valja najprije tako čuvati, da dišemo samo na nos; sluznica u njem hvata prašinu i drugu nečist iz zraka, a usta nam neka budu zatvorena. Treba nastojati i o tome, da u nedjelju osvježimo organizam, koji se u tjednu za rada uvijek ponešto kvari, jer nema dosta svježeg zraka. Treba da svoja pluća opet jedamput temeljito išmrkamo, i u tijelo udišemo zrak čist i pun kisika. A taki zrak pun kisika podaje nam grmlje, šuma i otvoreno polje. Ali nije dosta da tudijer udobno šetamo. Pluća neka jače djeluju napose u onih ljudi, koji rade sjedeći, te su isključivo u zatvorenu prostoru. Zato je nužno da hodaju više sati ili živahno igraju na čistu igralištu. Pluća onda rade energičnije i pune se do krajnih vršaka svježim zrakom. Na to potonje valja paziti dobro. Sjedeći raditi, n. pr. u pisarni, u krojačkom poslu i mnogih drugih obrta, to iziskuje, da je tijelo skučeno; onda — dišeš li pravo – dopire zrak jedva u krajne vrške pluća. Posljedica je, da kisik ne izlučuje pomenute one nečiste sastavine naše krvi, nego se one ustale. Odatle onda često slabe prsi, neduha, katar plućnih vršaka, što se lako razvije u sušicu u onih, koji na nju naginju. Osobita je pogibao u godinama, kad se pluća razvijaju. Zato preporučuju, napose u šetnji, gimnastiku pluća: popostati, ruke baciti na legja i zrak više puta polagano i, koliko možemo, duboko u pluća udisavati i opet polagano izdisavati. Onda može kisik

posvuda u plućima djelovati. Kako lakoumno rade, koji svoja pluća onečišćena od tjednog rada kvare jošte jače, boraveći nedjelju za nedjeljom po više sati u iskvarenu zraku koje krčme! To može svatko i sam prosuditi.

2. Poput zraka pripada i

voda

megju naše neophodne životne potrebe. Trebamo je za pilo, za priregjivanje jela i za čišćenje svojeg tijela. Samo se po sebi razumijeva, da voda za pilo mora biti čista i bistra, jer nečista voda može unijeti u tijelo najpogibeljnije začetnike bolesti. Zato mora svatko da tačno vrši radi svojeg zdravlja one propise, što ih izdaju državne oblasti o uživanju vode, kad zaprijeti pogibao koje pošasne bolesti. Voda kao sredstvo za čišćenje takogjer je potrebna za naše zdravlje. S nečistoće nastaju često teške bolesti. Jer u nečisti, što se sakupi na površini kože, uvriježe se uzročnici bolesti, koji onda kroz pore prijegju u naše tijelo. Nadalje suše se na koži po svem tijelu loj i znoj i kožne ljuske. Ako se ta kožna nečist vodom i sapunom redovito ne opere, to se pore začepe i radi toga, što nema isparivanja, tijelo se izvrgava različitim bolestima. Tko svaki dan opere ubrzo cijelo tijelo i često kupa, tijelo će mu moći da istraje promjenu temperature i otvrdnut će protiv nahlade. Važno je i potrebno za zdravlje da čistimo i vlasi, a nada sve i zube. Ostaci hrane, što ostaju za zubima, rastvaraju se; s njih zubi trunu i pored neugodne zubne boli ragjaju se jošte različite bolesti želučane i crijevne. Zli zubi priječe da temeljito ne žvačemo hranu, a toga radi trpe probavni organi. Nadalje su nečisti i natruli zubi mnogim uzročnicima bolesti (bakterijima) kao neko zaklonište, gdje se onda udobno smjeste i množe. Tisuće tih bakterija dopire dnevice s hranom u želudac, a posljedice su često želučane bolesti, upale pluća, sušica. Brižno liječničko istraživanje uglavilo je činjenicu, da je zamet tim bolestima baš to, što ljudi ne njeguju usta i zube. Zato upotrebljavaj često četkicu za zube. Japanski je vojnici nose sa sobom i u rat, njome se služe dapače izmegju bitki, a bezbroj Evropejaca za te četkice ne zna ništa, ili bar drži, da nijesu potrebne. — Usta treba i ispirati, najbolje poslije svakog jela; to je za zdravlje upravo nužno.

3. Čovjek ne može nipošto živjeti jedino o stvarima, što smo ih doslije naveli: o svijetlu, zraku i vodi, makar su toliko potrebne. On za to treba i hrane.

Hrana

podaje tijelu tvari, koje su nužne da se ono uzdržava i razvija. Ona se u tijelu uz kisik iz zraka pretvara u hranljivu tvar i toplinu. Ta pretvorba, probava obavlja se u želucu i crijevima. Hrana dakle, a i vrsta hrane najvažnija je za uzdržavanje i za ljudsko zdravlje. Tko se hrani krivo, kvari želudac, crijeva, a prema tome i čitav organizam. To uzroči mnoge želučane i crijevne bolesti. Uvigjamo lako, da iznajprije neumjerenost u jelu oterećuje želudac suviše, previše ga umara i zato prije reda troši. Ali, ako tko i pohlepno jede, premalo prožvače, oslabljuje vrlo želudac. Radi toga treba da svaki zalogaj iznajprije dobro sažvačemo i slinom izmiješamo; onda je želucu lagan posao. Onda može takogjer tako pripravljenu hranu bolje pretvarati u hranljivu tvar, krv i t. d., nego one krupne komade, što ih tko proguta pohlepno; oni se djelomično bez koristi opet posve izlučuju. I tko mnogo pije za jela, škodi probavi, jer to razregjuje odviše želučane sokove. Prevruća hrana škodi sluznicama i uzroči želučane bolesti, a pohlepno uživanje hladna pića može roditi teškim i grozničavim bolestima želučanim i crijevnim. Nije zatim svejedno, kakovom se hranom hranimo. Za zdravlje je najshodnija u našim krajevima ona hrana, koja sadrži $^1/_3$ iz carstva životinjskoga (meso, jaja, mlijeko), a $^2/_3$ iz carstva biljnoga (kruh, varivo, krumpir). Kad bi mnogi ljudi onaj novac, što ga uludo izdaju za opojna pića, trošili za dobru i zdravu hranu, bilo bi njihovo zdravlje čestitije.

4. Uz prava živežna sredstva imade još i t. zv.

sredstava za uživanje.

U ta se ubrajaju opojna, alkoholna pića, nadalje kava, čaj, čokolada i duhan.

Alkohol, kao vino, pivo i rakija, ne hrani, ne može prema tome tijela jačati niti uvećavati njegovu radnu snagu. Tko ga uživa u manjoj mjeri, samo ga časovito uzbugjuje. Tko opet u obilnijoj mjeri ili od običaja, uvijek škodi — ovako ili onako. Duševni rad trpi od alkohola na prvom mjestu, a onda ona tromost od alkohola u želucu i crijevima umanjuje tjelesne sile. Tko dakle želi napredovati u tjelovježbi i sportu, smije samo malo uživati alkohola. Osim toga, tko obilnije uživa alkohol uz naporan sport, lako mu se proširi srce. Ako se kroz dulje vremena uživa obilno alkohol, obično se razviju ozbiljne bolesti probavnih organa, kao jetara, bubrega i živčevlja. Pijanice od

običaja, osobito rakijaši, padaju često u duševne bolesti, rano umiru ili u dugotrajnu bolest, a teške, grozničave bolesti mogu svladavati teže, nego trijezni i umjereni ljudi. Dokazano je, da od muških umobolnika, kojima ludost nije prirogjena niti vlada u obitelji, više nego trećina luduju za to, što su neumjereno uživali alkohol. Što se opet tiče ćudorednog života, od 100 zločinaca 41 odan je pijanstvu.

Najpogibeljnija forma, u kojoj se uživa alkohol, jest rakija. Poznato je, da ona u velikoj mjeri na jedamput potrošena može uzročiti naglu smrt. Mladiću, koji cijeni svoje zdravlje, mora biti prvo načelo, da ne će nikada piti rakije, likera i t. d. Za godine razvoja, dakle do 16. godine, škodi svaki alkohol, dakle pivo i vino. Najgore sprječava razvitak ljudskog tijela, o čemu smo prije govorili. Ali i poslije, ako tko neumjereno ili običajno dnevice uživa alkohol, prijete najveće pogibli za zdravlje. Kad bi mladež uživala manje alkohola, imali bismo kud i kamo više zdravih, jakih, a time i sretnih muževa i obitelji, nego je to sada na žalost.

I drugo sredstvo uživanja vrlo je rašireno, a to je duhan. Ljudskom organizmu, napose dok se razvija, može najteže škoditi radi otrova, nikotina, što ga sadrži, a svako ga tijelo ne podnosi. Što ne škodi odraslu čovjeku, za mladenački organizam može biti od zlih posljedica. Osobito škodi, ako tko prekomjerno puši cigarete. One se naime prave od duhana, u kojem je obilno nikotina, pak uz dim od duhana u pluća se uvlači još i dim od papira. Ako mladi ljudi puše neumjereno, oboli im srce. Isto je tako dokazano, da pušenje cigareta djeluje zlo na râst. Tijelo se sprječava u svom rastu. Jer se nikotin sabira na kraju cigarete, to valja i umjereno pušeći pušiti samo $^2/_3$ cigarete. Tako se barem nešto smanjuje ono zlo. Dokazano je takogjer, da većma škodi, ako tko puši brzo nego polagano, jer više otrova udiše u svoje tijelo. A ipak opstoje pušački klubovi i natjecanje u pušenju!

5. U potrebe ljudskog života ubraja se i

umjeren rad.

Rad nam zapovijeda briga, kako ćemo uzdržavati život. Samo od rada i djelatnosti tijelo je postojano zdravo i pruža čovjeku mir i zdravlje. Čovjek je rogjen za rad kao ptica za lijet. Samo prekomjerno naprezanje sila škodi. Zato zapovijeda Bog i odregjuje nedjeljni počinak, zato državno zakonodavstvo zaštićuje radnu silu, zakonom na-

regjuje radno vrijeme za mlade osobe. Toga radi takogjer opravdano nastoje radnička udruženja i druge zvanične udruge, da se ograniči radno vrijeme. Tjelesne sile ne smiju se naprezati previše; inače se istroše prerano. Zato i tjelovježba, sport, vožnja na kotaču i t. d., makar je sve to u sebi dobro i nužno za zdravlje, ipak škodi, ako je prekomjerno; osobito onima, koji već po svojem zvanju moraju da obavljaju teške tjelesne poslove.

Tijelo i duh traže umjeren odmor i mir poslije rada i najvažnije je po zdravlje, da vrijeme odmora provodimo razborito i odmaramo se shodno i korisno. Prije svega odmor, da u istinu to bude, ne smijemo tražiti na račun noćnog počinka. Potreban je čovjeku neprekidan san od sedam do osam sati; satovi prije ponoći vrijede više. Tko to vrijeme zabave radi prikrati, tjelesne svoje sile ne okrijepi, nego im naudi. Satove dokone, osobito u nedjelju i blagdane, treba da proboravljamo šećući u svježem zraku, uživajući u prirodi, sa shodnim tjelesnim vježbama, sportom i igrom, s duhovnom zabavom, štivom i veselim društvom. Boravak u društvu s drugovima — kako je to u našim društvima — zamjenita izmjena misli, zajednička zabava koja — duh bodri i razveseljava ga. Ako se opet na takovu društvenom sastanku neumjereno pije, ako se uzbugjuju strasti, n. pr. igrom za novac ili se tijelu, kako smo kazali, zakraćuje potreban san, to onda djeluje jednako pogibeljno kao i prenapetost. To čovjeku otima veselje za rad, slabi radnu snagu, navlači bolesti i prerano troši tijelo i duh. Onda mu je počinak i vrijeme odmora, što bi moralo biti blagoslov, upravo prokletstvo i nesreća.

6. Moram da upozorim jošte na nešto, što škodi mladenačkom zdravlju i što je u svojim posljedicama moguće najgore — najpogibeljnije; ako naime kvari čije zdravlje

nećudorednost.

Pogjite sa mnom u vrt i pogledajte mlado drvce u prvom naponu. Puno snage i soka teži u vis — slika mlada, krepka mladića. Zarežite nožem u drvce i to u jezgru njegova života, to će životni sok isteći, lišće uvenuti, glatka će kora ohrapaviti i ispucati. A pritisne li zima sa svojim mrazom, sa svojom burom, drvce mora podleći. Propada, prije nego je moglo donijeti cvijet i plod. Tako može biti i kod vas. Bog je i vama mladićima dao životni sok, koji se izlučuje iz najfinijih krvnih sastojina. Taj životni sok prima tijelo; njime

dobija svoju potpunu snažnost; njime postaje vaš glas dubok, potpun i muževan. Taj životni sok uvećava vam radost k životu i životnu snagu; ulijeva vam svježu veselu mladenačku odvažnost i stvara vas muževe tijelom i duhom. Ako ti opet proigraš taj životni sok, izazivlješ li ga potajnom igrom, nečistim maštanjem i nedopuštenim općenjem sa ženskim spolom, to proigraš ujedno svoju jezgru životnu, svoju životnu snagu i radost i svoju životnu sreću. Tvoje lice izblijedi, tvoja usta izgube svježu rumen, tvoje oko potamni. Zlovoljan si i rastresen, nemiran i neveseo za plemenit duševan rad. Tvoja zanosna mladenačka odvažnost slomi se, tvoje duševne sile klonu, tvoj živčani sustav postane razdražljiv, pamćenje tvoje oslabi. Mnogi nadobudan mladić već je tako posve zahirio, ili ga pače svladala duševna nemoć. Uz pijanice na prvom su mjestu u našim ludnicama te nesretne žrtve, koje same sebe kaljaju i počinjaju druga nečista djela. Kad biste vi mogli vidjeti strašne posljedice nečistoće na bolesnicima, kako ih liječnik i svećenik tako često vide, zgrozili biste se s tih zamamnih nečistih djela. Može se, istina, dogoditi, da se koje tijelo opire dulje razornim posljedicama nečistoće. Ali drvo, koje gubi životni sok, uginut će, ako mu se rana u horu ne zamaže i poveže. A katkad je i onda već prekasno.

Zaključak:

Činio tko, što mu drago, za svoje zdravlje, sve mu ne vrijedi ništa, ako nečistoćom razara jezgru svojega života, ako ne drži strogo šestu zapovijed Božju.

16. Nešto o ženidbenom staležu.

Sadržaj: I. Svrha ženidbe. II. Bez kršćanstva se ne postizava potpuna svrha ženidbe. III. Na što treba paziti, kad se sklapa ženidba? 1. da djeca uspijevaju tjelesno, 2. gospodarstveno, 3. ćudoredno. IV. Kako moram sada živjeti?

Uvod:

Ženidba izvodi u ljudskom životu važnu promjenu.

Za mlada čovjeka zbiva se sa ženidbom najvažnija promjena, što ju znade ljudski život. Božanski je Spasitelj tu važnu promjenu označio time, što je taj ulaz u novi život posvetio posebnim sakramentom. On je držao za nužno, da kršćanin za taj nov i važan odsjek svojega života primi i posebne milosti, da bi se mogao snalaziti u tom svojem posve promijenjenom položaju. Stoga je posve pravo, da mladi

ljudi, koji se pomalo približavaju času, da ugju u taj stalež, o tome takogjer razmišljaju: da li oni ispunjaju preduvjete za tako važan i nov stalež.

Rasprava:

Ispunjajmo dakle nužne preduvjete za stalež ženidbeni.

I. Što je bit (svrha) ženidbenog staleža?

Prvo je posve naravsko pitanje: Što je zapravo ženidbeni stalež? Što znamenuje i što je njegova bit? Odgovorit će nam najbolje njegov cilj, svrha ženidbe.

U prvi čas mogli bismo biti nesigurni o tome. Da li je to glavna svrha ženidbe, da se muž i žena združuju za zajednički život u zamjenitoj ljubavi i odanosti? Ili opet: Je li glavna svrha ženidbe u tom, da ženidbeni drugovi neprekidnim, zajedničkim radom djecu, koju im Bog daruje, odgajaju za zdrave, valjane ljude i prave kršćane? Pogledamo li, kako se sklapa većina ženidbi, morali bismo pristati uz prvi odgovor: megjusobna sreća muža i žene glavna je stvar u ženidbi. Jer većina zaručnika misli samo na sebe, samo na to, kako će se megju sobom usrećivati.

A uistinu najveća je svrha ženidbe u djeci, u njihovu obrazovanju i u njihovu odgajanju. Dašto i ženidbeni se drugovi moraju megju sobom pomagati, popunjavati i svoju sreću usavršavati. Ali, njihovo ujedinjenje u ženidbi najzad samo je sredstvo za još veću svrhu, za dobro djece. Može se dakle u ženidbi govoriti o dvije svrhe: prva je i najbliža zamjenita ljubav i odanost muža i žene; a druga je i najveća život u ljubavi za djecu.

II. Bez kršćanstva se ne postizava potpuna svrha ženidbe.

Odatle uvigjamo, kakovu nesebičnu ljubav traži Bog od ženidbenih drugova i roditelja. U ženidbi je po neki način najviši stepen kršćanstva i njegove glavne zapovijedi o ljubavi k bližnjemu. Mlad čovjek počinje sa samoljubljem. On misli na sebe, na svoj râst, na svoj napredak, na svoje dozrijevanje. Prije nego stupi u ženidbeni stalež, mora dovršiti izobrazbu svoje ličnosti. Sad se začinje drugi rad: život i briga za druge, vršenje ljubavi prama bližnjemu. Ona se vrši praktično i zvanično u staležu ženidbenom već u prvoj svrsi. Muž se ne brine i ne misli više o sebi nego samo za ženu; a

ona opet zaboravlja sebe, živi samo mužu, ljubi samo njega. Oni izmjenjuju svoje uloge.

Već ovdje treba da se zaustavimo koji čas i da se zamislimo, kako je velika i teška dužnost te uzajmične ljubavi. U svakog je čovjeka njegova glava i njegovo mišljenje. Da se dva čovjeka uzajmično trajno priljubljuju, svoje pogrješke snose, svoj posao nesebično najuže vežu, to čovjek ne može samo o svojoj snazi. Baš uski zajednički boravak, svakidašnji običaj, zajednički rad u najmanjim sitnicama otešćava toliko život bračni. Zato moraju ženidbeni drugovi biti dobri kršćani, koji znadu dobro najtežu od sviju zapovijedi: „Ljubi bližnjega svoga kao samoga sebe"! Mladi ljudi, koji žele u ženidbeni stalež, morali bi se za vremena vježbati u petoj zapovijedi, u megjusobnoj slozi. Tko se za mlada ponosi, da bude što više drzak, grub, tvrd, da vrijegja, da bude bezobziran, i nepravedan, u braku će doživljavati teških časova. Na ženidbu pripravlja: ustrpljivost, obzirnost, opraštanje, velikodušje, pomirenje i ljubav. Već je prva svrha tako teška.

Ali, to je samo početak. Ženidbeni drugovi, združeni ljubavlju, valja da živu u višu svrhu: zajednički živjeti, brinuti se, raditi, mučiti se godine i godine za djecu, sladak to je, ali mučan rad. Sitno oni primaju dijete; od prvine razvijaju ga, dok odraste. Sve, što dijete imade, od njih imade. Napokon prinose najveću žrtvu: Kad su završili svoj posao, otpuštaju svoje dijete iz svoje obitelji bez nagrade, bez plaće, da ono osnuje novu obitelj. To je ono najveće u ljubavi k bližnjemu.

III. Na što valja paziti, kad se sklapa ženidba?

Ako je pravo sve, što smo kazali dosele, ako je napose pravo, da je švrha ženidbi u djeci, onda možemo ustvrditi mirno, da se danas griješi mnogo, dok se sklapaju ženidbe.

Govore rado, da se ženidbe sklapaju sa srcem. To je vrlo opravdano. Ali valja pitati i razum. On mora prosuditi, ne će li štetovati svrha ženidbe, djeca.

1. Obzir na tjelesni napredak djece.

Krivo je dakle, ako mladić, koji se želi oženiti, bira od egoizma, t. j. misli samo na sebe, na svoju nasladu, svoju udobnost, svoju strast. Sebe mora zaboraviti, za druge mora sada da žive. Ni to nije dosta, ako zaručnici misle samo na to, da se uzajmično usreće, da u ženidbi svoju nasladu i svoju zajedničku sreću nagju. Ta svrha nije dosta velika ni plemenita.

Kad bi naši mladi ljudi pravo poimali, što je ženidba, više bi pažnje posvećivali ovim pitanjima: U kojoj dobi smijem da se ženim? Jesmo li oboje zdravi ili moramo istom čekati, dok ozdravimo? Što je uopće njega zdravlja? Koliko imade danas roditelja, koji neprestano sebe kore, čim glednu u oči svojoj djeci: Naša nepromišljenost je kriva, što su nam djeca bolesna i kršljava.

2. Obzir na gospodarstveno dobro djece.

Važno je pitanje za mlade ljude, koji žele u ženidbeni stalež, i ovo: Za mladića: Da li sam se ja toliko gospodarstveno izobrazio, tako ispeo u svojem zvanju, da ne će djeca poslije imati razloga tužiti se na mene i siromaštvo, u koje sam ih rinuo? Ili za mlade djevojke: Jesam li ja sve naučila o štedljivosti, kućanstvu, čistoći, da uzmognem svojoj djeci pružati udoban dom?

3. Obzir na ćudoredno uspijevanje djece.

Najvažnije pitanje o tome još sam minuo. A ipak ga ne smije ni jedan mladić ni djevojka pregledati! Što je to uzgojna umjetnost? Poslije kao roditelje tišti nas teška dužnost, zaglédati u dušu svog djeteta, otkrivati njegove sklonosti i zapreke k dobru, proučavati, kako ćemo malo pomalo iz svega toga stvarati dobar značaj, bistar razum, čvrstu, zrelu volju, sklonost na dobro. Jasno je, da djeca moraju postati posve nešto drugo prema tomu, da li roditelji više ili manje to umijeće razumiju i kako ga izvagjaju. Domalo želim uzgajati djecu, a jesam li ja sâm uzgojen? Da li sam napose obrazovan u katoličkoj religiji, da li poznam nju i njenu praksu, da mogu kod djece na toj osnovi graditi odgoju?

Sva ta pitanja nameću se mladiću, koji je upoznao bit ženidbe, njezinu glavnu svrhu i tako sada predvigja budućnost. Poslije će Bog naložiti djeci zapovijed: „Oca svoga i majku svoju štuj, ljubi i slušaj". Zato treba da se svaki mladić pita: „Jesam li ja već takav, da će za mene biti opravdana takova zapovijed? Ili: „Da li sam bar na putu, da postanem takav muž?"

Djeca običavaju u roditeljima gledati sve dobro i plemenito; kako li je strašno, osjete li jednog dana: mi smo se prevarili.

IV. Kako moram sada živjeti?

Kad bi mladi ljudi mislili više na svrhu ženidbe, bili bi i ćudoredniji. Zašto je Bog dao šestu i devetu zapovijed? Zašto traži od nas čistoću, uzdržljivost? Zašto je zakone o ženidbi ograničio tako strogo i jasno? Samo radi djece, na njihovu zaštitu... Da se djeci ne škodi, da se štiti njihov rast, njihovo zdravlje. To je razlog, radi kojega ne smijemo prije vremena zlorabiti svoje tijelo, njegove sile slabiti; to je razlog, s kojega moramo prije ženidbe obuzdavati svoje misli, svoje želje, svoje riječi. Sve su te sile samo za ženidbu, a potom i za dobro djece. Kad u svijetu ne bi bilo bluda, mnogo bi se, neizmjerno mnogo, uštedjelo bijede, bolesti, oskudice, nevolje, nesreće djeci i rodu ljudskom. Tko dakle ne ostaje čist, tko svoju neukroćenu putenost ne suspreže, radi kao egoist, traži svoj užitak, makar i drugima teško naudio. Od zrele mladeži očekuje dragi Bog, da ona već toliko razumije zajednicu ljudsku i njezin udes i da je u nje toliko jake volje, te će ona dobivene sile čedno štedjeti i čuvati.

Z a k l j u č a k:

V a ž n o s t ž e n i d b e.

Vidite dakle, da ženidba ne sadrži u sebi nešta nečisto ili neznatno. Samo zloporaba tijela, sve uopće, što je protiv ženidbe, nečisto je i grješno. Ženidbu stvorio je sam Bog, ona je nešto veliko, dà, u novom zavjetu pače nešto sveto. Ona je ujedno dom mnogih naravskih i kršćanskih kreposti. Još više! Uskom vezom izmegju roditelja i djece na potomstvo se prenosi i baštini sva kultura i svaki napredak čovječanstva. Tek po ženidbi može čovječanstvo napredovati od koljena u koljeno, od stoljeća u stoljeće, jer uspjehe, što ih je stekla napredna kultura, predaju roditelji djeci, a to je početak za veći napredak.

17. Vrijednost religije za zemaljsko blagostojanje.

S a d r ž a j: Nevjernici prigovaraju: Religija: 1. umaljuje vrijednost rada; 2. propovijeda siromaštvo; 3. traži bezuvjetno predanje u volju Božju; 4. naviješta samo zadovoljstvo.

U v o d:

Na zemlji smo da Bogu služimo i tako u nebo dogjemo. To je načelo, na kojem se osniva život kršćanski, a baš tim načelom služi se nevjera našeg vremena osobito rado, da napada kršćanstvo i religiju.

Svećenici tješe, protivnici vele, radni narod dobrima nebeskim, da bogataši i svećenici sami mogu mirno uživati dobra zemaljska. Time nastoje omraziti narodu religiju, jer „ona dopušta, da bogataši živu u obilju, a siromasi, da stradaju.“ Na žalost, nevjera je već time uspjela i velikom dijelu naroda ulila upravo stanovitu mržnju na religiju i njezine službenike. Na žalost takogjer, nevjera je već postigla, da širi krugovi radnog naroda gledaju u svećenstvu neprijatelja svog zemaljskog blagostojanja i da se, pa i ondje, gdje još nije potpuna nevjera obuzela srca, počinje buditi neko odregjeno nepouzdanje prama svećeniku, a ono lako dovodi do odbojnosti i potpunog sloma.

A da li je opravdana ta tvrdnja, da je religija zapreka zemaljskom blagostojanju?

R a s p r a v a:

1. Na zemlji smo da u nebo dogjemo. Vječno blaženstvo zadnja je i najviša svrha ljudskog života. To je stalno. A kako ćemo postići tu konačnu svrhu? Zar možda time, da nehajno puštamo, neka sve bude kako mu drago, da se odričemo svega, što je Bog u svojem stvorenju dobro i lijepo dao, da se posve isključujemo iz života i rada s ljudima? Ili samo trapnjama, pokorničkim djelima, beskrajnim molitvama i drugim vjerskim vježbama, kako to tvrde naši protivnici? Ne, sve to ne! Dakako, bilo je velikih muževa, osobitim milostima od Boga nadarenih ljudi, koji su se mogli odreći svega zemaljskoga, no oni su ipak izuzetak. Religija traži od kršćanina da on zasluži nebo dobrim djelima. A koje dobro djelo nameće ona na prvom mjestu svakomu čovjeku bez izuzetka za najstrožu dužnost? To je

rad,

zvanični rad, i zajednički rad o dobru, o usavršavanju ljudskoga društva. Tom zemaljskom radu, toj ljudskoj djelatnosti podaju onda naše molitve, naše vjerske vježbe nadnaravsku krjepost, božansku posvetu. To je religija! A što slijedi odatle, kad religija traži rad kao prvu dužnost čovjekovu? Tvoje zemaljsko blagostojanje!

Kada ti religija nalaže, da u mlade svoje dane obrazuješ svoje umne sile, svoje znanje, svoju sposobnost, kome će to koristiti, nego tebi samome, ako poslije radi svojega znanja i sposobnosti stečeš u životu dobar položaj, dobar dohodak?

Kad bi mnogi mladić, mnogi odrastao čovjek tu religijoznu dužnost ispunjao ozbiljnije, savjesnije, još bi se kud i kamo većma isticalo, da religija nije zapreka zemaljskom blagostojanju. Naprotiv!

A zar religija obvezuje samo siromahe na rad? Nipošto! Zapovijed da radimo u znoju lica svojega vrijedi za svakoga bez izuzetka, bio bogataš ili siromah, ugledan ili jednostavan, duhovnik ili svjetovnjak. Tko dakle ne mora da se uzdržava stalnim nekim zvaničnim radom, njemu religija nalaže da svoju djelatnost razvija u službi za općenito dobro, da radi o blagostojanju sviju. Eto i opet: religija pospješuje blagostojanje zemaljsko.

2. A zar nije

siromaštvo ideal kršćanski?

Razumijeva li se siromaštvom teška nevolja, ružna bijeda, u koju je čovjek pao vlastitom krivnjom ili zlobom svojega bližnjega i nepravednošću društvenih prilika, to onda nije nikada bio ideal kršćanski. Razumijeva li se siromaštvom čednost i umjerenost u uživanju zemaljskih dobara, osobito onih posve osjetnih (jelo, pilo i t. d.), ali s čime je spojena težnja za višim, duhovnim užicima, onda su svakako Sin Božji, a sve mu je blago svijeta bilo na krilu, onda su mnogi sveci, a u sjajnim su zemaljskim prilikama izabrali siromašno redovničko odijelo, podali primjer za tu vrstu siromaštva. Nije zemaljsko blagostojanje da se prezasićuje tijelo materijalnim užicima; nasuprot! Stotine bogataša mogli bi nam to dokazati iz svojega života. Ali u tom jest, da ta materijalna dobra, koja čuvaju život od nevolje i bijede, daju čovjeku sredstva i priliku, da se usavrši duhovno. Tako je Spasitelj mislio, kad je rekao: „Blago siromašnima duhom“, t. j. onima, koji ne dadu da im zemaljska dobra povuku duh u prah zemaljske prolaznosti. „Posjedujte zemlju!“ reče Stvoritelj čovjeku, kad ga stvorio; neka vam služi, služite se silama prirodnim, služite se njezinim bogatim blagom, da svoje zemaljsko usavršavate i tako se malo po malo uzdignete do savršenosti nadzemaljske.

3. A kako je s onim, što religija traži:

odanost u volju Božju?

Mora li kršćanin sve ono, što se dogagja na zemlji, držati za odregjeno od Boga, „kao Božji red u svijetu“, kako se ruga nevjera, onda se ne smije dizati protiv volje Božje, te nastojati, da mu život bude bolji i sretniji.

Baš radi te odanosti u volju Božju, koja je s vjerom u božansku upravu svijeta svakako nužno spojena, gotovo dan u dan napadaju nevjerne novine na religiju uopće. Ali samo namjerno ili nesvijesno nepoznavanje onoga, što mi kršćani time razumijevamo, razlog je napadanju.

Što naime znači odanost u volju Božju? Zar da dopuštamo, te nas svako zlo snagje bez protivljenja, ili ako nas snagje, da ga snosimo bez protivljenja? Bog je svojim stvorovima i radi toga dao razum, da se brane protiv pogibli i šteta, što su po prirodnim silama nužno spojene i ragjaju se nužno iz zajedničkoga života s ljudima, a oni po svojoj slobodnoj volji mogu raditi dobro ili zlo.

Zato, kad obolimo, tražimo liječnika, zato se čuvamo od groma i nevremena munjovodom i osiguravanjem protiv vatre, tuče i drugih šteta, protiv kuge i drugih kužnih bolesti čistoćom i drugim zdravstvenim sredstvima i t. d. Religija dakle ne traži nipošto, da mi te i slične udarce sudbine snosimo bez protivljenja kao nepromjenljivu volju Božju. Što više, volja je Božja, da mi ljudi svoje duševne i tjelesne sile upotrebljavamo, e bismo se zaštitili protiv takovih šteta.

Baš isto vrijedi o nevoljama, što mogu snaći pojedince ili čitave narodne vrste radi nepravde pojedinih ljudi ili nesavršenosti društvenih prilika.

Kao što se čovjek ne mora predavati prirodnim silama, da im se ne bi opirao, isto tako ne mora ni na takvu nepravdu šutjeti i snositi je.

Imadete razum, da stvarajući dobre zakone, koji će slabe štititi protiv jakih, da združujući one, koji su sami o sebi nemoćni, stvorite jaku cjelinu, kojom možete onda ustajati protiv nepravde. To je Božja volja!

Uza sve to ostaje još uvijek u životu dosta nevolje tjelesne, a osobito duševne, gdje može čovjek dokazati ustrpljivu odanost u nedokučivu volju Božju. A u tom se upravo ponovno odsijeva, da religija pospješuje zemaljsko blagostojanje. Ako nas pored sve ljudske muke i brige snagju udarci sudbine, ako prirodnim silama, protiv kojih se čovjek ne će moći nikad posve osigurati (potresi, bure, nesreće svake vrste), plodovi gorka znoja panu žrtvom, ako nas stignu bolesti, kojih ni najsavršenija njega zdravlja i vještina liječnička ne će moći nikada posve odstraniti, ako smrt grubom rukom posegne u krug dragih rogjaka i prijatelja, što će više koristiti ljudskoj sreći: nevjera,

koja se zdvojna inati sa sudbinom ili religija, koja nas upućuje na nadzemaljskoga vogja naše sudbine, koji konačno znade sve obratiti na dobro svojih stvorova? Što uzdržava čovjeku bolje životnu odvažnost i snagu za novo stvaranje, za novi rad, nevjera, koja nemoćna proklinje sudbinu ili vjerno pouzdanje, koje govori s Jobom: Gospodin je dao, Gospodin je uzeo; ime Gospodnje neka bude blagosloveno? Što čovjeku povraća lakše radost za život, ako ju je nepravda i nasilje razorilo: nevjera, koja se u bijesnoj mržnji troši protiv silnika, ili religija, koja upućuje na vječnoga Placa nad zvijezdama? Svježa dakle radost za život, poticaj da upotrebljavamo sve svoje sile, to su učinci odanosti u volju Božju, a nipošto da se lijeno predajemo i kukavno podnosimo svako zlo.

4. Slično, kako tu odanost u sv. volju Božju, upotrebljava nevjera i

zadovoljstvo,

što ga preporučuje religija, da napada nju samu. Mora li siromah, kaže nevjera, sa svojom bijedom, radnik sa svojim potištenim položajem zadovoljan biti, onda mu je zabranjeno da nastoji, kako bi poboljšao svoj položaj i uklonio svoju nevolju.

I ovdje je, kao i kod prije pomenutoga prigovora, nepoznavanje kršćanskih načela. Zadovoljstvo i nastojanje oko svestranog usavršavanja nipošto se uzajmično ne isključuju. Zadovoljan biti ne znači nipošto da se zadovoljavaš s onim, što si jednom stekao. U tom smislu nema „zadovoljstva“ u duhovnom ćudorednom usavršavanju čovjeka, i u spoljašnjim životnim prilikama, koje odgovaraju tomu usavršavanju. Čovječanstvo napreduje, a i pojedinac zajedno. Misijonar, koji traži duše za nebo, nikad se ne će zadovoljiti sa svojim uspjehom; sve dalje ga tjera njegova gorljivost za spasavanje duša; neprestano snuje državnik, kako bi se država uredila savršenije; postojano misli trgovac, pothvatnik na to, da podigne svoj posao i razgrani ga dalje. A da li je to možda nezadovoljstvo, što ga zabranjuje religija? Ako dakle i radnik teži da poboljša svoj život — kada je to religija označila kao nezadovoljstvo? Zadovoljstvo, što ga traži religija, znači nešto drugo. Znači: sačuvaj unutarnji duševni mir uza sve svoje nastojanje da uznapreduješ; znači: zadovoljavaj se s onim, što si stekao danas, da sutra opet novim silama uznastojiš dalje; znači: odriči se samo onoga, što razum i mirno razmišljanje pronagje, da se za sada ili uopće ne može postići. Znači prije svega: odriči se svega, što je

na štetu pravoj sreći ljudskoj i stoga ti zabranjuje to zapovijed Božja. Za to isključuje ono zdvojnost, unutarnju razjarenost, kad se nade izjalove, nadalje zavist i mržnju na bližnjega, za kojega ti se čini, da mu je bolje. A nipošto nije zadovoljstvo zapreka zemaljskom blagostojanju, već ono što više udara osnov svakoj ljudskoj sreći: duševni mir, duševni pokoj.

Zaključak:

Tako religija ne tješi samo dalekim onim kraljevstvom nebeskim, dobrima, koja nas čekaju u drugom životu. Ona stvara sreću, koliko je uopće na zemlji moguće, već na zemlji. Upravo pogled na blaženu vječnost, podaje toj zemaljskoj sreći svoju čvrstu osnovku. Kršćanin znade, da njegov rad, makar odmah ili uopće onako očekivano ne uspijeva, ne će ipak nikad biti uzaludan. On radi o svojem vlastitom usavršavanju, radi za dobro ljudskog društva stalno osvjedočen, da će taj rad, ako ne ovdje, a ono jamačno u vječnosti ponijeti potpunim plodom.

Nevjernik nasuprot stvara, radi, da se pod kraj žića pita: čemu si se čitav život kinio? Ti sam padaš u ništa, a oni, za koje si radio, za tobom će prije ili kasnije.

Čemu čovječanstvo nastoji za sve većim ušavrsavanjem, a ipak će doći dan, u koji će nestati roda ljudskoga, a ne će ostati traga od svega njegova djelovanja, od svih njegovih muka i borbi? Poslije milijuna godina naša će zemlja kao izumrli planet kružiti oko sunca — koja je dakle uopće bila svrha, što je nekoliko stoljeća rod ljudski na njoj živio, radio i trpio? Ta neutješna misao oslabljuje svu djelatnost nevjerničku, dok mi veselo snujemo svoju sreću na zemlji, uvjereni čvrsto, da ćemo u vječnosti sigurno postići svoje usavršenje.

18. Zapovijedi naše religije i zemaljsko blagostojanje.

Sadržaj: Religija svojim zapovijedima pospješuje neposredno zemaljsko blagostojanje.

Uvod:

I pravo zemaljsko blagostojanje čovjekovo htio je Bog, kad ga je stvorio. To smo jednom prije dokazali protiv nevjere. Nipošto dakle vjera u jednoga Boga, njegovu sveopću providnost, u vječnost ne

smeta zemaljskom dobru, nego dapače, što više pospješuje ga. Ali, zapovijedi Božje i crkvene? Zar one čovjeka ne vežu, zar mu ne otešćavaju da postigne zemaljsko blagostojanje ili pače onemogućuju ga? Priječe li zapovijedi Božje i crkvene čovječanstvo da slobodno „razvija svoje sile“, a po tomu svoj napredak?

Rasprava:

Ne, i zapovijedi Božje i crkvene izdane su radi tvojega pravog dobra, radi tvoje zemaljske i vječne sreće.

1. Prva zapovijed Božja do treće.

Prve tri zapovijedi Božje zapovijedaju, da Boga štujemo, da se klanjamo i štujemo najviše biće, da svetimo njegovo sveto ime i dane posvećene njegovu posebnom štovanju, t. j. da religiju vršimo praktično. Tim zapovijedima priključuju se zapovijedi crkvene. Da je vjera osnov i za zemaljsko blagostojanje, vidjeli smo. Ova opet vjera srca može opstajati samo ondje, gdje ju postojano podržavaju vjerske vježbe (molitva, služba Božja). Što je naša vjera srdačnija, življa, to će se više njezini plodovi ovdje očitovati i u našem zemskom životu, za naše dobro. Što ona savršenije prožima čitav život naš, što je nama u samosvijesti ne samo ovda onda, već uvijek i svagda, to većma utječe na zemno blagostojanje. U prve tri svoje zapovijedi daje nam Bog, a crkvenim zapovijedima Crkva, u ruke sredstva, da tu vjeru sve življe razvijamo: i redovita molitva, prikazivanje svakidašnjeg rada, otvoreno ispovijedanje vjere u prerazličitim prigodama, djela samozataje, svetkovanje nedjelje, primanje sakramenata i t. d. Pospješujući tvoj unutarnji vjerski život te zapovijedi promiču ujedno i tvoje dobro na zemlji. Treća zapovijed čini to i neposredno, jer ona podižući i potičući dušu unapregjuje i tjelesni mir i odmor. Zapovijed Božja nalaže potpuni nedjeljni počinak, koliko se to samo može, ljudskom društvu za jednu izmegju njegovih najsvetijih dužnosti. Zašto? Za zemaljsko dobro čovjekovo!

2. Četvrta zapovijed Božja.

U svojoj četvrtoj zapovijedi osigurava Bog osnove svega ljudskog zajedničkog života na zemlji: obitelj, društvo, državu. Ovo su osnovne pogodbe za svako ljudsko blagostojanje. Ali, ako se mi ne-

podlažemo, ako svoju volju ne priklanjamo dobru cjeline, ne može se ni pomisliti život u obitelji, u društvu, u državi.

Ili, zar će tko zanijekati, da nije prva pogodba za zemaljsko blagostojanje dobro uregjen porodični život?

Čovjeku se ne može na put u život, u borbu ništa vrednije, ništa dragocjenije za opstanak dati, nego što je dobra odgoja.

Bez nje bi u čovjeka iskvarenost njegove naravi sve dobro i plemenito brzo uništila; čovjek bi podivljao. Kada dakle obvezuje Bog roditelje i uzgojitelje da savjesno vrše svoju službu, to koristi tebi samome. Jer opet i najbolja odgoja ne bi imala ploda, kad bi joj se dijete po svojoj volji moglo otimati. To je ponovno samo tvoja lična korist, traži li Bog od tebe da svoje roditelje i njihove zamjenike slušaš, štuješ i ljubiš. Nije Bog uzalud baš toj zapovijedi obećao i zemaljsku sreću: da dugo živiš i da ti bude dobro na zemlji.

Neophodno je nadalje nužno za tvoje blagostojanje, da budeš općenito i zvanično obrazovan. A kako bi to bilo moguće, kad ne bismo morali učitelju, gospodaru, majstoru iskazivati poslušnost i poštovanje? I tom je zapovijedi dakle konačno mislio Bog samo tvoje dobro.

Uregjen društveni i državni život uza to ne može se ni zamisliti bez općenite dužnosti, da su svi podložni, kako Bog nalaže. Anarkizam, bezakonje nerazumno je; to bi bacilo čovječanstvo na stepen divljaštva ili još niže. Voditi obrt, tvornicu ne bi mogao nitko, kad se ne bi pojedinac podvrgavao sveukupnom vodstvu, kad se ne bi podlagao radnom redu, što je jednom utvrgjen, a on ga je preuzeo od svoje volje; državni život ne bi bio moguć, kad se ne bi svaki pojedinac pokoravao zakonu i onima, koji su pozvani da budu poglavari.

A zar nema nevjera pravo, kad se ruga, da su tom zapovijedi obvezani vjernici na ropsku poslušnost prema svojim „poglavarima“ i „vlasti“, da se toga radi moraju dati bez protivljenja tiranizovati.

Nipošto! Pravu poglavara granica je na pravu pojedinca i zakon prestaje biti zakon onda, ako se spotiče o volju Božju. Raditi protiv samovolje i nepravde, nastojati da se odstrane zli zakoni, ali na osnovu reda i prema zakonu, to nije samo pravo kršćanina, nego što više i njegova dužnost. Ne, četvrta zapovijed ne obvezuje da snosimo nepravdu i tlačenje; ona želi stalan, po pravu i zakonu uregjen zajednički život megju ljudima. Samo tako dugo, dok se odredbe gla-

varske ne ogrješuju o pravo i pravednost, nazire kršćanin u njima volju Božju.

3. Peta, sedma i osma zapovijed.

Peta, sedma i osma zapovijed sadrže velike dužnosti o općenitoj ljubavi k bližnjemu i samome sebi. Da se one izvršuju, do toga stoji neizmjerno mnogo zemaljsko dobro čovjekovo. Dakako, Bog tu stavlja pojedincu različite granice, dok traži, da nam osoba, pravo, vlasništvo, dobar glas bližnjega mora biti sveto. A je li to možda samo dužnost? Zar nije to ujedno i zaštita i za tebe, za svakog pojedinca? Bog tu štiti tebe i tvoja prava (peta zapovijed), tvoje dobro i imutak, tvoju zaslugu stečenu radom (sedma zapovijed), tvoje dobro ime i glas (osma zapovijed). On štiti slabe od jačih, nemoćne od moćnih! On brani ljudsko društvo od svagje i prepirke, od tlačenja i nasilja, od borbe sviju protiv sviju, od njihova vlastitog uništenja. Kad on zabranjuje mržnju i zavist, grubost i nasilje, kragju i prijevaru, laž i klevetu, to onda koristi svjema. Traži li on od države, da se brine za sve, da pravo štiti, da slaba brani, to mu time osigurava opstanak; jer pravednost samo može biti osnov države, bez nje se ona mora raspasti. Kad on imućnicima zabranjuje da nevolju ubogara izrabljuju u svoju korist; kad im zabranjuje da ih preteškim radnim uvjetima, zlim postupkom, nedostatnim odmorom i t. d. oštećuju; kad on od njih traži, da od svoga preobilja po mogućnosti pomažu siromasima, to on želi ljudsko društvo sačuvati od onog pogibeljnog razdora, od one duboke ogorčenosti, koja se na žalost u naše doba javlja izmegju onih, koji posjeduju i onih, koji ne posjeduju; razdor je to, koji mora da upropasti svako ljudsko društvo, potraje li dulje.

Megjutim, ako Bog od radničkih staleža traži da savjesno ispunjaju staleške dužnosti, da su vjerni obvezama prama poslodavcu, da rade brižno na mjestima, što ih zauzimaju, kome drugomu to koristi, ako ne tebi, tvojem zemaljskom dobru? Traži li on da si složan i sporazuman sa svojim drugovima, da s njima mirno živeš, zar to nije tvoja sreća već i ovdje? Još više! Općeniti zakon u te tri zapovijedi: Ljubi bližnjega svoga kao samoga sebe osnov je svih onih nastojanja radnoga naroda oko poboljšanja njegove zemaljske sudbine.

Udruženja, zvanična i radnička društva, cehovi, zavodi zajednički i blagajnice i t. d. sve je to moguće samo ondje, gdje vlada sloga i ljubav bližnjega. Kada dakle Bog ište tu slogu i ljubav k bližnjemu,

kad on ne će, da čovjek ne brineći se za dobro ili zlo svojega bližnjega, skrbi samo za sebe samoga, kada traži, da svatko prema svojim silama, ne samo milostinjom, nego savjetom i djelom i sudjelovanjem pomaže svojem bližnjemu, to on time jamačno najjače potiče na sva gospodarstvena nastojanja, kojima je svrha, da udruženjem i ujedinjenjem u veliku cjelinu zaštićuju pojedinca, zajednicu unapregjuju. Jedinstvo, koje jača, neposredni je plod zapovijedi Božje o ljubavi k bližnjemu.

Kako ljubav bližnjega, tako takogjer i ono samoljublje, što ga zapovijeda Bog u tim zapovijedima, sačinjava samo osnovku za tvoje dobro. Bog ti zabranjuje neumjerenost svake vrste, neumjerenost u uživanju; zabranjuje ti hotimice izvrgavati zdravlje i život pogibli — zašto? Jer to najbolje osigurava i tvoje zemaljsko blagostojanje. Zdravlje jest i ostaje najdragocjenije blago. Ako ga razori raspuštenost i neumjerenost, onda ti ne mogu koristiti niti sva zemaljska dobra.

4. Šesta zapovijed Božja.

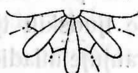
Napokon šesta zapovijed Božja! Takogjer kamen smutnje za nevjeru. A ipak Bog tom zapovijedi ne želi ništa drugo, nego da se uzdržava duševno i tjelesno zdrav ljudski rod. Kako on već u petoj zapovijedi nameće dužnost da podržavamo zdravlje, tako pokazuje ovdje na najstrašnije kvarenje ljudskih tjelesnih i duševnih sila: nećudorednost. Kad on dakle zabranjuje mladiću svaku vrstu nećudorednosti, to mu time zabranjuje da kvari svoje tjelesne i duševne sile, koje se sada razvijaju, zabranjuje mu da se čini nesposobna za temeljitu obrazovanost u svojem životnom zvanju. Kad zabranjuje mužu kršiti ženidbu, to mu time zabranjuje da uništava svoj obiteljski život i obiteljsku sreću, da škodi svojem potomstvu. Ukratko, šesta zapovijed zabranjuje, da čovjek sama sebe unesreći. Sama sebe i druge. Liječnici naime dokazuju, da se raskalašena mladost osvećuje na potomcima. Kako strašno mora da optužuje sama sebe otac, koji slabu i boležljivu djecu naziva svojom, a mora priznati, da je on tomu glavni krivac sa svojom raskalašenosti u mladosti! Kako grozna mora da je grižnja savjesti u muža, koji preljubom unese bolest u svoju obitelj, otruje time svoju ženu i djecu! Strašna slika; nažalost, nije rijetka u našim gradovima.

Bog hoće, da ti kreneš tjelesno i duševno zdrav u život, u borbu za opstanak; za to ti i zabranjuje za tvoje dobro nećudorednost i sve

što k tome vodi. Tako će pod svaku cijenu razborit mladić morati da mnogo toga sebi uskrati, u čemu lakoumni drugovi misle, da smiju uživati, hoće li ostati zdrav na tijelu i duši. Svakako mora u mislima i riječima, u svojem štivu, u svojim zabavama izbjegavati sve, što bi moglo potpirivati vatru putenosti. A kome to koristi? Tebi samomu. Jednako će otac, koji želi svojima dobro, morati da izvojuje mnogu borbu protiv sama sebe, ali na dobro svoje i svoje porodice.

Zaključak:

Da Bog dakle želi i zemaljsko dobro svojim stvorovima, pokazuju jasno i točno njegove zapovijedi. Tko ispunjava savjesno te zapovijedi, već mu je to na posve naravsku vrutak zemaljskoga blagostojanja. A mimo to mi se kršćani uzdamo sigurno, da će i nadnaravna božanska pomoć i blagoslov rositi naš zemaljski rad i nastojanje kao plaća za vjerno izvršivanje dužnosti, ljubavi k Bogu i bližnjemu.

Drugi dio.

Državljanstvo.

19. Dužnosti zajednice.

Sadržaj: dužnosti člana: 1. obitelji; — 2. općine; — 3. države; — 4. zvanične zajednice; — 5. socijalna udruženja i zavodi.

Uvod:

„Vae soli“ — „Jao samcu“ veli Sveto Pismo. Čovjeka njegova narav upućuje na potporu njegovih bližnjih i na zajednički rad s njima. „Ja radim svoj posao, brinem se za svoj posao i za drugo se ništa ne staram“, zgodno je, ali neispravno načelo. Čovjek ne može živjeti sam za sebe, ne može obavljati svoj posao, da ga ne podupiru njegovi bližnji (obitelj, općina, država). Potrebuje li pojedinac potpore zajednice, jasno je, da imade i dužnosti prama toj zajednici, t. j. socijalne dužnosti.

Rasprava:

1. Čovjek je ponajprije

član obitelji.

Nitko nije tako potreban pomoći i tako dugo upućen na radljivost i brigu drugih kao dijete. Najviše su se tvoji roditelji i njihovi zamjenici trsili o tome, što ti sada jesi i što ćeš jošte postati. Sreća ili nesreća u poznijem životu ponajviše stoji do kućne roditeljske odgoje. Blago mu, tko je uzrastao pod nazorom savjesnih roditelja i ispunio svoje dužnosti prama njima! Tà, nije Bog u četvrtoj zapovijedi vremenitu sreću i zemaljsko blagostojanje uzalud privezao o savjesno vršenje te zapovijedi. Dužnosti prama roditeljima, dužnosti poštovanja,

ljubavi i poslušnosti, kako ih uči katekizam, prve su i najsvetije izmegju sviju socijalnih dužnosti.

2. Obitelj je osnova sviju daljnih socijalnih uredbi. Sama obitelj ne može sebi osigurati svoje blagostojanje; ona se potpunjava s drugima najprije u općinu, državu. Čovjek je nadalje dakle

član općine.

Mnogostruke su zadaće općine; ona može vrlo mnogo učiniti za dobro sugragjana. Pruža gragjaninu sigurnost i zaštitu, koju potrebuje, da može vršiti svoje poslove; brine se za dobre putove i promet; za narodno zdravlje, što je njezina poglavita zadaća; za uregjenje slobodnih tržišta i javnih namještaja; za dobre i zdrave stanove. Kako je dragocjeno to potonje! Općina može nadzirati stanove, unapregjivati i podupirati opće korisne gragjevne udruge, podizati stanove za namještenike, radnike i t. d. Općina, kao prvi poslodavac, može doprinijeti za napredak socijalnog blagostojanja plaćajući primjereno i stavljajući opravdane radne pogodbe svojim namještenicima i radnicima. Dajući općinske radnje, jevtimbama može uraditi, da njezin upliv vrijedi kod svih pothvata i da bude uzorom za privatne pothvatnike. — Nadalje, ona se stara za valjano i kršćanskim duhom prožeto školstvo, za vanredno vrijedne stručne škole i djelotvorno podupiranje omladinskih društava. Ukratko, dužnosti su općine velike i znatne za narodno dobro, pa je duševno ograničen, koji veli: „Što me briga, što načelnik i njegovi vijećnici rade!“ Valjada ne će nebesa upravljati općinom, nego njezini gragjani. U svojim gradovima imademo samoupravu; gragjani imadu odlučiti, kako valja općinom upravljati. Oni izabiru općinsko vodstvo: načelnika, općinske odbornike (zastupnike). Gragjani treba da paze, da bi njihov rad uistinu koristio cijeloj općini. Da u tome saragjujemo, nije to samo dobar savjet, nego i stroga dužnost svakog pojedinca.

3. Kud i kamo je nad općinom državni red. Ti si

pripadnik države.

Bez državne veze ne da se ljudski život ni pomisliti. Državni red dala je narav, Bog ga dakle hoće. Ali, Bog ga hoće na dobro ljudi, i ljudima je dao razbor i razum i u tu svrhu, da urede državu u svoju korist. Državna vlada nije nikakva tajanstvena moć, koja negdje u oblacima stoluje i upravlja sudbom naroda nepogrješnom mudrosti, nego ona treba, da radi, vaše saradnje. Mi imademo ustavnu državu, u kojoj nipošto car ili kralj ili njegova vlada ne čine „sve sami“, nego i narod mora privoljeti po svojim zastupnicima i poslanicima, kako treba vladati. Bez učestvovanja sviju ne može se ni pomisliti moderna država. — Može li prama tome biti išto nerazumnije, nego ako tko kaže: „Ja se ne brigam za takove političke stvari, izbore, skupštine“ i t. d.?

Nebrižna ravnodušnost, s koje zanemaruje tko gragjanske, državne dužnosti, stupidna pohlepa za zabavama, koja uzimlje kako svaki viši tako i taj interes, grijeh je upravo protiv općenita dobra. Bog hoće države, ali dobre države! Ti si po tom dužan, koliko je do tebe, brinuti se, da budu dobre. Domovinska ljubav (patriotizam), koju sa sobom donosimo na svijet, obvezuje nas najprije i na prvom mjestu da radimo miroljubivo o blagostojanju sviju, što više, u potrebi i teškom ratnom stanju, da „krv i život“ žrtvujemo. Tvoja je zato sveta dužnost da sudjeluješ kod izbora, da čitaš novine, koje sve prate, što se zbiva u javnom životu, da pohagjaš ozbiljne sastanke i radiš na općenitom dobru.

4. Što su za društveni život obitelj, općina, država, to je za gospodarski život

zvanično udruženje.

Kako si kao čovjek upućen na saradnju drugih, to si onda osobito u svojem poslu i staležu. Kao što pojedinac nema vlasti brinuti se za to, da u kojem gradu vlada red i sigurnost na ulicama, da se nasadima, muzejima i t. d. udovoljava duševnoj potrebi, odmoru, isto tako ne može pojedinac sâm svoj posao i život tako urediti, da tim svoje zemaljsko blagostojanje unapregjuje! Marljivost, okretnost dakako glavni su uvjeti za blagostojanje, ali one same nedostaju, da tvoja zvanična djelatnost urodi tvojim blagostojanjem. Kao što gragjani kojega grada moraju biti složni, zajedničkim silama raditi i rame uz rame ići, žele li, da im općina bude uregjena, tako isto moraju i oni, koji pripadaju istomu zvanju, bok uz bok stajati, zdušno raditi, hoće li u svojem poslu postići red i sigurnost. Jednako je nužno, kao što gragjanski i državni red, za onoga, koji misli malo dalje od sutrašnjega dana, zvanično udruženje: za radnike radničko društvo; za obrtnike cehovi ili drugotno udruženje, za trgovce njihovo trgovačko

društvo. Kultura može napredovati, gospodarske se prilike poboljšati samo onda, ako svi, ako svaki pojedinac učestvuje. Ne pada glavna krivnja na vladu, pothvatnike, nego na nehajstvo upravo onih, za koje se valja brinuti, što se tako polagano razvijaju na bolje gospodarske prilike. Kratke li je pameti, koji veli: „Ja svoj posao obavljam, za drugo me deveta briga!"

5. Ali, kad si i pristupio u stalešku organizaciju, nijesi time iscrpao svoje socijalne dužnosti! Tome pridolaze jošte

slobodna socijalna udruženja

raznolike vrste, u koja moraš stupiti radi svojih dobro promišljenih interesa, što više, upravo si to dužan. Svakako, sto puta je to bolje, nego da stupiš u mnoga što nepotrebna, što direktno štetna zabavna društva. Tu su na prvom mjestu kršćanska staleška udruženja. Omladinskim je društvima svrha da svoje članove odgajaju za kršćanska staleška udruženja, za djetićska, radnička i trgovačka društva. — „Vae soli! — To vrijedi osobito za čovjeka, koji osjeća i misli kršćanski, te svagdje ističe svoje kršćansko uvjerenje protiv sviju napadaja, nasrnuli oni s kojemu drago strane. Jao mu, koji je u tome sam! Mora se stoga priključiti onima, koji jednako misle, a zato i jesu staleška društva. Podudara li se to i s vašim kršćanskim naziranjem o svijetu, zašto vas onda tako slabo interesuju ta društva?!

Jošte su tuj i gospodarske udruge, kojima nije druga svrha, nego tvoje zemaljsko blagostojanje. Tuže se ljudi na skupe i slabe stanove, ali da stupe u najamska i gragjevna društva, malo tko misli na to. Jadikuju rad preskupih živežnih namirnica, zašto su konsumna i nalik im društva? Upravo ih osnivaju zato, da radničkim staležima dobavljaju jevtinu i solidnu robu. Zar nije po tebe naopako, kad se ne brineš ni za što? — Umre u obitelji otac ili majka; u bolesti potrošilo se mnogo, uza to pogreb i druge stvari — nevolja i briga zavlada kućom! Posve je drugojačije, ako je tko zarana mislio na posmrtnu blagajnu, te uplaćivao mjesečni malen doprinos. Barem ne će tada duševnu bol za pokojnicima uvećavati tjelesna nevolja. Kako je bolje za bolesti jednoj obitelji, kojoj je hranitelj član koje bolesničke blagajne, nego ondje, gdje muž „svoj posao vrši i ni zašto se drugo ne brine!" Sjetite se blagajnica, što ih imade u našem društvu (štedionice, vojničke blagajne)! Maleni redoviti doprinosi za ovu ili onu blagajnu i društvo za osiguranje jedva se zapažaju u kućanstvu,

jer najobičnije traže, da čovjek sebi uskrati ili ograniči ovu ili onu zabavu. Što bogate kamate donose takove prištednje u nevoljnim danima! „Čuvaj bijele novce, za crne dane!"

Druga udruženja imadu svrhu da proširuju općenitu i stručnu obrazovanost. Tko želi napredovati, postići nešto bolje, ne može da bude bez njih. Redoviti poučni tečajevi, kakove uvagjaju kršćanska udruženja, poučavaju vas o vašim političkim i socijalnim pravima i dužnostima, a pučke poslovnice i t. d. štite ta prava. Danas nije bez zaštite ni najniži, ni najsiromašniji čovjek prama najbogatijem i najmoćnijem; jedino, ako se drži načela: „Ja svoj posao radim, za drugo se ne staram". Tko se brine, tko hoće, može svoje pravo obraniti protiv svakoga. Da proširiš svoj vidokrug, da uvećaš svoje općenito obrazovanje, eto ti knjižnice i čitaonice, eto predavanja u našim društvima, eto večeri za pučku prosvjetu! Kako se drukčije kreće u svijetu čovjek obrazovan, koji se s razumijevanjem zamišlja u velika savremena pitanja, nego onaj, koji svojim starim kasom kasa, pa ga ništa više ne zanima, nego samo briga za svakidašnji kruh. Drukčiji je čovjek, koji znade cijeniti duševni odmor, nego, koji se zadovoljava više ili manje stupidnom zabavom. Tko uščuva tako svjež duh, interesovat će se za posebna, strukovna udruženja, za stručne i poučne sekcije u djetićskim i omladinskim društvima. One treba da oružaju članove znanjem i umijenjem, koje im je potrebno za moderni gospodarski život. Tko želi napredovati u znanju, dandanas mu se pruža kud i kamo zgodnija i prikladnija prilika, nego nazad 15—20 godina. Tko zaostane, krivac je sam. — Tko teži na duševnu izobrazbu, na usavršavanje, doseći će u svojem vijeku veći užitak, nego tko po običaju nehajno obavlja svoj dnevni rad i samo uživa u onom, što proteče kroz grlo. On će svoj odmor, viši duševni užitak tražiti i zabavama (lijep koncerat). On će u svojoj kući, koja mu ne će biti samo stan i spavaonica, misliti o tome, kako bi provodio uredan, sretan porodični život u ugodnu i doličnu stanu, što ga ne će nagrgjivati kojekakve slike i t. d., kako se gotovo općenito još i sada dogagja, nego da stan i estetski oplemenjuje i uljugjuje.

Zaključak:

Općenito se još uvijek tuže, da je većina našeg radnog naroda nehajna uskos sveg nastojanja, koje bi upravo pospješivalo njegovo materijalno dobro. Ovamo je prijeki zadatak omladinskim društvima da

uzgajaju, prosvjetljuju, izobrazuju. U mladosti valja pobuditi želju za razumijevanjem socijalnih dužnosti, pa se možemo mirne duše nadati, da će biti na opće dobro svemu narodu.

20. Socijalna demokracija.

Sadržaj: 1. Tko je socijalni demokrat? — 2. Postanje socijalne demokracije.

Uvod:

Vrijedno je znati, kakovi su ljudi socijalni demokrati ili „crvendaći", jer im je zastava crvene boje. Zato hoću da zborim, bilo na vašu korist i pouku, o socijalnoj demokraciji.

Rasprava:

1. Tko je socijalni demokrat?

Nije svatko socijalni demokrat, koji priveže o grudi crvenu vrvcu, ili nosi šešir s vrlo velikim obodom, niti koji drsko šešir na glavi naheri i izazovno se ogleda. Dakako, imade mladića, radnika i djetića, koji to čine; tobože da su socijalni demokrati. Tà, nije socijalni demokrat, kako to obično drže lude glave, koji traži veću plaću i bolje radne uvjete, te toga radi pristupa u koje društvo. To zahtijevaju i katolička radnička i kršćanska udruženja i pri tom se mogu pozvati na papu Leona XIII. i na katoličke biskupe.

Socijalni demokrat nešto je drugo i znatnije, nego samo puka spoljašnjost. Najjasnije ću vam predočiti na slici. Eto nam pred očima radnika, recimo od 20 godina! Prije je bio posve uredan član katoličkog omladinskog društva. Kad mu je bilo 16, 17 godina, stariji ga drugovi, koje nije nikad vidio u crkvi ili u kojem hrvatskom katoličkom omladinskom društvu, vodili češće na različite sastanke. Na tim sastancima žestoko su napadali kapitaliste, t. j. poslodavce: tvorničare, rudničare, željezare. Tim pothvatima stječu poslodavci novi kapital, a radnici zaslužuju pri tom svakidašnje uzdržavanje. Na tim se sastancima pretresa: da poduzetnici isisavaju samo radnike. Radnik usprkos svih zakona, koje je država izdala za zaštitu radnika, uza sve naprezanje društava, ne može napredovati. (Što je inače neispravno i protivi se jasnim činjenicama. Ozbiljni socijalni demokratski pisci moraju to priznati.) Stvarnomu se poboljšanju može nadati tekar onda, ako ne budu više tvornice, radionice svojina pojedinih pothvatnika, nego, ako to preuzme u svoje ruke, u svoj posjed i upravu sámo radništvo. Zato imade pravo socijalna demokracija, kada traži, da se privatno vlasništvo dokine — vlasništvo zemlje, tvornice, strojeva i t. d.; ukratko radna sredstva (produktivna sredstva). No, to će se postići tekar onda, kad narod uzme u ruke državnu vladu i stvori narodnu republiku.

To sve je mladić slušao češće i češće, dok nije konačno u to povjerovao. Ako je jošte pripadao katoličkom staleškom savezu, to dašto nije potrajalo dugo. Jedva jedvice si ga mogao u početak vidjeti, gdje zalazi u savez, dok najzad ne otpane posve.

Naravno, smjesta je dobio u ruke i socijalne demokratske novine i knjige. Kako ih redovito čita, tako ga zarazuje socijalni demokratski duh, misli i osjećaji. Onamo pišu: Religija se ama baš ništa ne tiče nas u svakidašnjem životu. Od nje ne ćemo i ne primamo nikakovih propisa. Svatko može o njoj držati, što hoće. Religija je privatna stvar, stoji do volje pojedinaca, kao i sve, što tko voli. Tako obično biva, da mladić do vjere ne drži ništa, prestane moliti, a konsekventno i zalaziti u crkvu. Dapače tvrde: mi hoćemo da nam ovdje, na zemlji bude što bolje. Nagrada ili kazan onkraj groba za njih ne postoji; sa smrću se svršava sve. Za kršćanski ćudoredni zakon, kojemu se i zakonodavci moraju pokoravati, oni se više ne staraju. Jasno je kao sunce, kako socijalni demokrati mrze na svećenstvo, koje naviješta vjeru u Boga i njegove zapovijedi. Zato grme: Svećenike treba skršiti, jer ih tobože zalugjuju. Osobito po katoličkim društvima teže zavladati s nama; oni se drže samo bogataša.

Takve i slične misli zaokupe mladića. Prije svega želi biti slobodan i nevezan, nikomu se ne pokoravati, ne da sebi ni od koga što reći. On radi samo od zemskih pobuda, samo jer mora imati novaca da živе, da se nauživa zabava i naslada, t. j. da stvori sebi ovdje „na zemlji raj". Na jad i čemer bjesomučno mrmlja.

Naskoro taj mladić uznastoji, da i drugima u ruke dopanu te novine, on ih njima donosi u kuću; drugove svoje vodi u socijalne demokratske skupštine. Bude li izbor za sabor, za obrtnički sud, okružnu blagajnu, raznosa letke i glasovnice za svoju stranku. Tada ljudi vele: on agituje za socijalne demokrate. Svakako, kad je već davno zagazio u socijalno demokratsko društvo. Kršćanska društva izrugava, ili ako su jača, protiv njih rovari.

Takovih socijalnih demokrata ima more. Ali, osim pravih i osvje-

dočenih drugova, ima ih još više, koji samo s njima vuku, t. j., koji doduše nijesu pravo i potpuno socijalno demokratski uvjereni i osvjedočeni, nego su od neznanja, ljudskih obzira ili samo poradi nezadovoljstva s kojom mu drago stvari socijalni demokrati. U sabor, obrtni zbor, okružnu blagajnu biraju socijalne demokrate.

Vi dakako želite sada znati:

2. Kako je nastala socijalna demokracija,

kako je porasla do tolikog broja. Nezadovoljnika bilo je od pamtivijeka, a bilo bi ih i onda, kad bi socijalni demokrati snijeli nebo na zemlju. No, to im ne će vjerovati nitko. Tako je uvijek bilo ljudi, kadikad pravo, kadikad krivo nezadovoljnih, ne samo sa svojim ukućanima, nego i s poslodavcima, poglavarima, vladama, kraljevima, vladarima i postojećim zakonima i prilikama. Ako je bilo takovih nezadovoljnika u koje vrijeme mnogo, pokušali su obično da silom izvedu promjenu, bilo u državi, bilo u društvu. Jesu li pokušali porušiti državni poredak, to se nazivalo: revolucija, prevrat. To je bivalo već u starih Rimljana i Grka, davno prije rogjenja Kristova. To se dogodilo za velike francuske revolucije, prije više od sto godina, gdje je na tisuće naroda zaglavilo pod guilotinom. Ali, ipak se ne može reći, makar su grozno haračili u Francuskoj, da su ti revolucijonarci bili socijalni demokrate takove vrste, kakove su naši danas.

Današnji socijalni demokrati vuku svoju lozu iz 1.848. god. od revolucije u Njemačkoj, kojom im se broj sve više množio. Njihove su preteče bili muževi, koji su se jednostavno nazivali demokrati. Oni su pregnuli za tim, da sruše samovladu, da unište vladare i kraljeve, te da zavlada sam narod. Tada su postigli to, da nijesu više kraljevi i knezovi sami vladali, nego u zajednici sa zastupnicima narodnima, koji se u odregjeno doba godine sastaju i pomažu zakone krojiti, stvarati. Ti demokrati nijesu ni izdaleka socijalni demokrati. Pravi socijalni demokratski nazori i misli razvili su se malo pomalo. Njihovi zastupnici nijesu se zadovoljavali zahtjevom, da narod po narodnim zastupnicima u političkim stvarima vlada, nego su htjeli, da i u gospodarskom životu bude radnički narod posjednik produkata, što su svojina poduzetnika, koji radnički svijet zaposluju kod sebe za plaću. Dva su osobita muža, Ferdinando Lassalle i Karlo Marks. Oni su na skupštinama, u knjigama i novinama iznosili nove misli i znali ih širiti. Socijalna demokratska stranka skupila je to u spis, nazvan

„Erfurtski program“ god. 1.891. Lassalle bijaše židov. Rodio se god. 1.825. u Breslavi, a umr'o 1.864. u Genfu od dvoboja. Marks se rodio u Trieru god. 1.818.; umr'o je god. 1.883. u Londonu. Bio je sin nekoga židova, a poslije protestantskoga advokata.

Prije nego što kažem o „Erfurtskom programu“, u kojem ćemo upoznati kriva i lažna nastojanja socijalnih demokrata, ipak ću ukratko reći nešto o razvoju socijalizma do danas. Socijalni demokrati žele biti zastupnici samo radnika i promicati njihovo dobro. Zato je Lassalle osnovao god. 1.863. „Opće njemačko radničko društvo“, kome je bio cilj: opće, jednako, tajno pravo glasa. (Iza osnutka njemačkog carstva to je opće pravo glasa, koje je poglavito u tom, da svaki muškarac može birati tajnom glasovnicom, zavedeno bez socijalnih demokrata, dok se u mnogim državama, kao i kod nas, tek o tome radi). To njemačko opće radničko društvo težilo je, da se kraljevi i knezovi odstrane, a uvede republika, t. j. forma vlade, u kojoj će vladati sâm narod. Uz to radničko društvo zasnovan bi god. 1863. „Savez njemačkih radničkih udruženja“, kojemu je duša bio socijalni demokratski vogj Bebel. Savez je proponirao različite zahtjeve, kao i prije pomenuto društvo, ali ga Liebknecht, učenik Marksov i Bebelov, dokinu. Namjesto njega osnovali su u Eisenachu god. 1.869.: „Socijalnu demokratsku radničku stranku“. Oba su saveza jedni zvali Lassallovci, drugi Eisenachovci. (Marksiste) U početak su se oštro megju sobom trli, ali, kad su ih država i gragjanske stranke stale napadati, približiše se jedni drugima i sjediniše u jednu stranku: „Socijalnu demokratsku njemačku stranku“ s jednim programom god. 1876. Megjutim su socijalni demokrati izabrali već svoje sumišljenike u državni sabor; god. 1.871.: 2; god. 1.874.: 9; god. 1.877. 12 zastupnika. Na to je njemačka vlada izdala poseban zakon protiv općenog pogibeljnog nastojanja socijalnih demokrata. Taj se zakon zvao socijalistički zakon. Po tom zakonu dobila je vlada i redarstvo veliku vlast nad socijalnim demokratima. Društveni sastanci i spisi socijalne demokracije biše zabranjeni, a vogji mnogi prognani iz zemlje. Mislili su, da će time socijalne demokrate potisnuti; ali se dogodilo protivno. Socijalni demokrati postali su jači i moćniji. U Njemačkoj se podizale tvornice i otvarali rudnici, u kojima je nadničarilo silno radništvo. Nadnica nije bila tako velika kao danas. Vrijeme radno jošte dugotrajno, nedjeljni rad vrlo raširen. Noćni rad obavljale su i žene i mladi radnici. Radnika nijesu poštovali kao dandanas. To su radnici

osjećali gorko, osobito, kad su vidjeli, kako se procvatom industrije gomila u zemlji silan novac. Da su vlada i moćni liberalci sedamdesetih i osamdesetih godina poslušali biskupa mogućkoga, Vilima Emanuela Kettelera, vogje katoličke, osobito centrum; da su se svojski zauzeli za položaj radnika, ne bi bili mogli socijalni demokratski vogji uvjeriti radništvo, da se od današnje države, a i tako dugo, dok su poslodavci gospodari tvornica i strojeva, ne mogu radnici nikakvu dobru nadati. Najprije bi oni morali s ogorčenom borbom protiv „klase na vladi" dobiti u ruke kormilo kako u zakonodavstvu i upravi, dokopavši se političke moći, tako i u svem gospodarstvenom životu, dokinuvši privatno vlasništvo u čitavoj radnoj privredi. Kad bi moglo tako biti, onda bi mogli radnici „u državi budućnosti" lako na zemlji stvoriti raj.

Premda se nezadovoljnicima često buduća zemaljska sreća riše u živim bojama i kaže im se: — Eto, sve će vam pasti na krilo, ako budete razboriti i držite se složno, i ako bacite jaram svojih tlačitelja tvrda srca; pokušajte samo, tà, vi ste u većini! — I spremno to slušaju, vjeruju i oduševljeno uza to pristaju. Osobito, ako oni, koji tako govore, nadodaju: — Drugi vam ne će nipošto pomoći. — Vlada na žalost kao i druge gragjanske stranke nijesu u tome pokazale dobre volje. Samo centrum tražio je već od početka, čim se oslobodio kulturne borbe, jaku pomoć za radništvo. Ali, ismijali su ga i prezirno odbili na žalost i sami vogji socijalne demokracije, koja na nj upravo mrzi i prezire svoga moćnoga protivnika.

Ovdje opet iskaču pogrješke, što ih počinjaju vlada i stranke na narodu, koji je potreban pomoći, ter se i te kako osvećuju. Socijalni demokrati rade još i danas o tome. Njihov vogj Bebel opetovano je govorio: „Mi socijalni demokrati živimo od pogrješaka svojih protivnika". Upravo toga radi socijalni demokrati izvraćaju sve i tumače zlo, što njihovi protivnici, poglavito katolici i centrum rade, samo da mogu sebe prikazivati za prave i iskrene prijatelje radničkog staleža.

Čime socijalni demokrati opravdavaju svoju nauku i svoje nastojanje, pobit ću i protumačiti u posebnom predavanju. Za sada ćete samo uvidjeti, s kojega je razloga tako naglo porasla socijalna demokracija. Kada je jednom nastalo nezadovoljstvo, te megju radništvom s nekog dijela bilo i opravdano, na to je silno nepouzdanje zavladalo prama drugim staležima. Sad je brzo napredovala i rasla socijalna

demokracija; i ako je pao socijalistički zakon god. 1.890., ipak se mnogo i znatno poboljšalo stanje radništva. Uza sve to radništvo je naravski jošte mnogo toga željelo. Ali, tko je teško bolestan, mora se strpjeti, jer ga nijedan liječnik ne može u jedan mah izliječiti. Socijalnoj demokraciji uspjelo je i to tumačiti, kao da država i ostali staleži nijesu radništvu skloni, ili da su nesposobni. Tako je naglo rasla i množila se socijalna demokracija, da je g. 1.907. dobila $3^1/_4$ milijuna glasova za državni sabor. Socijalne demokratske udruge broje 2 milijuna članova.

Nikakav uspjeh nijesu ipak postigli socijalni domokrati u poboljšavanju svoga Erfurtskog programa, od god. 1.891. I taj su program njihovi učenjaci izrešetali i prorešetali kao staru zastavu kišā i taneta. Samo nezadovoljstvo i neprokušana istina u vlastitim načelima drže jošte stranku na okupu. Ona je, kako nedavno reče neki član: lagja, što koleba na vodi. Zato ne može socijalna demokracija dovesti radnički stalež do poboljšanja njegova položaja. To ćete jasno uvidjeti i razabrati u narednom predavanju.

21. Erfurtski program.

Sadržaj: 1. Općeniti dio. 2. Posebni dio Erfurtskog programa i njegovo pobijanje.

Uvod:

U pregjašnjem predavanju govorio sam o erfurtskom programu, t. j. o spisu, u kojem su socijalni demokrati iznijeli svoje nazore i zahtjeve za poboljšicu radničkoga staleža — što više — razložili ih za cijelo društvo. Nije lako razumjeti jezgru toga programa, ali ipak ćemo pokušati da nešto protumačimo, da bismo upoznali štetna i lažna načela socijalne demokracije. Dobro je to zato, što socijalna demokracija dijeli taj program kao letak. Erfurtski program možemo razdijeliti u 2 dijela:

I. općeniti dio; II. posebni dio s pojedinim zahtjevima socijalne demokracije.

Unaprijed moramo reći — a to ćete i vi shvatiti — da nijesu zli svi nazori i zahtjevi socijalnih demokrata. Tako oni zastupaju mnoge nazore i zahtjeve, koje i kršćanski zastupnici. Ali, premda socijalni demokrati tvrde i uče mnogu istinu, to ipak zastupaju mnogo lažnih, pogrješnih i krivih nazora, da se njihovo stajalište ne smije priznati i nikako ne može prihvatiti. Da to uvidite, navest ću vam iz

njihova Erfurtskog programa toliko, koliko je potrebito za vaše shvatanje i koliko to dopušta vrijeme.

I. Opći dio erfurtskoga programa.

1. Tumačenje.

a) U prvom, više općenitom, dijelu programa izriču socijalni demokrati kao najvrednije načelo: Mora nadoći vrijeme, kad ne će kapital (novac, vlasništvo, radna sredstva) biti svojina pojedinaca ili njih nekolicine, nego vlasništvo cijeloga društva, a prije svega radnika; i to tako, te oni budu članovi-posjednici na jednaki način. To nastojanje nazivaju konačnim ciljem, koji se svakako mora postići. Navlastito kažu: ako bude unaprijed tako kao dosele, konačno će se vlasništvo skupiti u ruke nekih ljudi. A onda će ostali ljudi zavisiti od nekolicine ljudi i biti njihovi robovi. Tako bi veliki poslovi trajno isisavali malene poslove, t. j. obrtne i sitne gospodarske. Većina naroda morala bi k toj manjini ići na posao, da živi, kod čega bi se morala zadovoljavati najmanjom plaćom. Zatim bi se tako daleko došlo, da bi sve, što se u industriji, gospodarstvu producira, pripadalo manjini ljudi, te bi oni uza — koliko je moguće — veću cijenu prodavali i tako bi većina, ogromna većina ljudi, morala snositi tu skupoću. Posljedica toga bila bi a k u m u l a c i j a d o b a r a, a prava bi većina naroda siromašila i stradala. Socijalni demokrati prama tomu kažu: da jedino za tim treba ići, da vlasništvo radnih sredstava (što je sada privatno), t. j. u rukama pojedinaca, dakle: zemljišta, rudnici, tvornice, sirovine, orugje, strojevi, prometala, bude vlasništvo društva — što više — svih ljudi. Podjednako mora se sve, što je u savezu s tim vlasništvom, te se producira ili proizvodi, opet jednako na korist cijeloga društva, napose radnika, pod zajedničkom upravom upotrijebiti. Ta težnja, kad bi se postigla, bila bi najveće blagostojanje i posvemašnje usavršenje i stvorila bi na zemlji raj.

b) A kako socijalni demokrati žele taj cilj postići i omogućiti? — Oni na to vele: Budući da bi sva tečevinska društva izuzevši radnike bez posjeda imala vlasništvo radnih sredstava, zato ona ne bi bila za osnove socijalnih demokrata; stoga moraju radnici svim silama nastojati, da se dokopaju političke moći, te zakonodavstvom liše posjednike njihovih dobara. Radnici, kojih biva svakim danom više, mogli bi taj cilj postići. Odatle borba socijalnih demokrata protiv drugih društvenih klasa; odatle borba socijalnih demokrata, da dobiju što više glasova i zastupnika u sabor, gdje se stvaraju zakoni. Drugi put za taj cilj ne spominju često, i ako bi i ovim putom po mogućnosti pošli; ako drukčije ne mogu do cilja, taj put je revolucija, javno nasilje, kojemu je svrha da se s oružjem u ruci vlada sruši i na socijalno demokratsku uredi.

Jer se konačna svrha socijalnih demokrata u svim zemljama mora po mogućnosti jednako izvojštiti, žele se sa socijalnim demokratima drugih zemalja udružiti. O tom kaže njihov program: „U toj spoznaji osjeća se i izjavljuje socijalna demokratska stranka u Njemačkoj j e d n o sa svijesnim radnicima svih ostalih zemalja“. Toga radi nazivlje se socijalna demokracija „internacijonalna“, jer nije ograničena na jedan narod, nego je za sve narode. Kad ona postigne svoj veliki cilj, onda se mora dokinuti gospodstvo klasa, sve razlike klasa i staleža, jer će tada vrijediti jednako pravo, jednake dužnosti za sve ljude bez razlike spola, podrijetla i naroda.

2. Pobijanje općenitog dijela programa.

Dragi moji prijatelji! Mnogo toga, što rekoh prije, zvuči ugodno i lijepo, ali je nemoguće i ponajviše neispravno.

a) Iznajprije nije istina, da konačno sve vlasništvo i produkciju pojedinci isisavaju. Tā, nagomilavanje vlasništva i produkcije imade takogjer svoje granice. Tako nas već povjest uči, da se takvo i nalično nagomilavanje vlasništva, da se porast bogatstva u jednu ruku može, istina, dogoditi, ali se drži svojih granica i opet se raspada. Povrh toga sámo nas iskustvo uči, da je uvijek bilo i bit će – kakogod bilo – malenih i srednjih poslova. No mogu se – što se uistinu često puta i dogagja — veliki poslovi i drukčije razviti, da iz ruku pojedinaca dogju u ruke mnogih. To može biti, ako se urede dionice, kapital za posugjivanje. Uopće srednjih staleža, a po tom sitnih i srednjih poslova, ne može nikada nestati. Sjetite se samo na mnoga mala gospodarstva, trgovine, a prije svega na mnoge obrte, koji se nikada ne mogu nadomjestiti strojevima. Premda moramo dopustiti, da su mnogi srednji staleži, otkako su strojevi, nestali ili ih nestaje (n. pr. tkalački, postolarski); to se ipak javljaju novi srednji staleži. I sam će se radnički stalež štednjom malo pomalo podići. Povrh toga mnogo je već novih

srednjih staleža: namještenika, poslovogja, željezničkih i poštanskih činovnika.

b) Tvrdnja socijalnih demokrata, da gomilanjem bogatstva i vlašništva u ruke nekolicine radnički stalež osiromašuje i strada, nije takogjer istinita. Jer, postignutim većim plaćama i boljim radnim pogodbama s pomoću udruživanja s jedne strane, zaštitom radništva po zakonima s druge strane, mnogo je bolje radništvu danas, nego prije.

Upitajte stare, sijede radnike, čut ćete, da današnji radnik ima bolji stan, da bolje jede i pije, nego prije 20—40 godina. Uopće se gospodarski i socijalni položaj radništva prama prije znatno podigao.

Jednako nije istina, što socijalni demokrati tvrde, da strojeva radi i podjelbe rada sve više radnika ostaje bez kruha, nego naprotiv broj zaposlenih radnika sve više raste. To je toga radi, što se iz industrijalnih krajeva sve više eksportira robe u strane zemlje i prodaje, te se novi otvaraju putovi za trgovinu. Opet vele socijalni demokrati, da se za velika i mnogobrojna poduzeća odviše producira. Po tom će do toga doći, da prevelikog nagomilavanja radi gotove robe, radnici ne će naći posla i zaslužbe, jer će poslovi duže vremena ležati. To se može slučiti, ali se općenito brinu udruženja poslodavaca (syndikati, karteli), da vlada red u produkciji i da ne nastupi natprodukcija (hiperprodukcija). Eto vidite, dragi moji mladi prijatelji, kako socijalni demokrati nemaju pravo poglavito sa svojim konačnim ciljem, da čitavo privatno vlasništvo pojedinaca privedu u vlasništvo društva.

c) Taj konačni cilj još je nejasan, osobito u svojim posljedicama i djelovanju, tako da se ne bi mogao ostvariti nigda. Na mnoga pitanja s obzirom na konačni cilj ne znadu ni sami socijalni demokrati odgovoriti. Mnogi zahtjevi pogledom na konačni cilj bili bi nemogući kod ljudi, o kojima jedan pjesnik kaže: gdje ima ljudi, ima i ljudskih pogrješaka. Pazite! Možete ponajprije pitati: Tko će biti ravnatelj, činovnik, poslovogja pojedinih poslova? Moraju li se te službe mijenjati? Mora li za njih biti izbor? Svaki ipak mora biti zadovoljan. A kako je to teško! Kako će dugo vladati tudijer disciplina i red, bez čega se ne da napredovati? Gdje je poticaj za rad, gdje štedljiva uprava, ako svaki čovjek ne radi više samo za sebe, nego i za veliku općenitost? U cijelom svijetu ne ćemo naći tako savršenih ljudi, a ni socijalni demokrati ne će iznijeti takovih ljudi.

d) Dalje! Ako svi ljudi prema socijalnoj demokraciji moraju biti posve slobodni, kako će se ti ljudi zadovoljiti svakim poslom, koji će im se odrediti? Kako bi to moguće bilo, kad po pravu ne bi smjelo biti nikakva višeg naloga, da bi se svi ti različiti ljudi, različite snage i sposobnosti, raznolika duha i marljivosti, različiti po rodu i zemljama pravedno i prema volji svakoga odregjivali u prerazličita zvanja i mjesta? Mi ne ćemo nikada moći da dokinemo stalešku razliku. Uzmimo samo ženski spol. Djevojke i žene imadu u svim stvarima — naglašujem u svim stvarima – prama načelu socijalnih demokrata biti jednake muškarcima u staležu, u poslu, ukratko posve samostalne. A ipak su pozvane, to je staro kao čovječanstvo – da se brinu za kućanstvo, da u obitelji budu majke i sestre. Tako je bilo, tako će i ostati. Što bi bilo, kad bi socijalni demokrati proveli svoju volju? Nikad se ne može na ovoj zemlji uništiti staleška razlika. Tu je razliku Stvoritelj usadio u narav ljudsku, kako i razliku u nerazumnoj prirodi. Niti ju socijalni demokrati mogu trajno promijeniti. Ne može svaki biti majstor, niti načelnik i ministar, ne može radnik tkati, a drugi puta voditi pisarnu. Napokon, zar ne će više zaslužiti radiša, nego lijenčina, štediša zar ne će više posjedovati, nego rasipnik i pijandura? Gdje je tu pravednost?

e) Vidite, moji prijatelji, erfurtski program ima već u svojem prvom dijelu toliko neispravnosti, da se, ako ga dobro promotrimo, ne može održati. To su mudre glave socijalnih demokrata upoznale davno, napose njihovi učenjaci. Oni su ga sami toliko izmijenjali i pobijali, da sam pravo kazao: Erfurtski program još postoji, ali su ga vlastiti njegovi učenjaci tako prorešetali, da izgleda kao stara zastava, na koju se sasula kiša hitaca.

Mnogi će sada misliti: – Može dakle biti nade, da će se socijalna demokracija raspasti! — Oh! ne, to je još za cijelo daleko, jer se neprestance udružuju učeni i neuki socijalni demokrati, a u borbi i mržnji na klase istupaju uvijek jedinstveno. Premda su u konačnom cilju nesložni, ipak su uvijek složni u borbi protiv drugih staleža, u borbi za jednakost, da nestane razlike izmegju bogataša i siromaha, uglednih i jednostavnih ljudi. Takovim nadama hrani svagda nezadovoljstvo mnoge. Složni su prije svega u mnogo zahtjeva, što ih za deset glavnih i pet zasebnih radničkih zahtjeva stavljaju, te ih uzeše u svoj program. Te zahtjeve upoznati, koliko to dopušta vaše razumijevanje, to je naš zadatak. Ako uspazite dobro, još ćete upoznati mnogu socijalnu demokratsku neispravnost i krivnju i to će vas tumačenje poučiti, da se nikad ne stavite pod socijalističku crvenu zastavu.

II. Posebni dio erfurtskog programa.

U svojem programu iznose socijalni demokrati u drugom dijelu posebne zahtjeve, koje žele u sadanjoj državi provesti i ispunivši ih približiti se konačnomu cilju; osobito, radnički stalež bitno podići.

Tih pet zahtjeva, što ih stavljaju, napose za zaštitu radnika, možemo reći, da su ih, koliko su izvedivi, zastupale i ostale stranke, osobito katolička stranka. Što se tiče drugih zahtjeva, koje su socijalni demokrati složili u deset članaka, megju njima ima načela i zahtjeva, koje su centrum i druge političke stranke iznijele. Ali, i u tom se očituje pogubnost socijalne demokracije; megju njihovim zahtjevima, i to baš megju najvažnijima, ima toliko laži, neispravnosti i pogubnosti, da se tek odatle može upoznati karakter socijalne demokracije. Najznatniji zahtjevi takovi su, da, kad ih protumačimo, ne će nas nikad oduševiti njihov program, niti ćemo moći da budemo njihove pristalice. Za dokaz razmotrit ćemo neke izmegju tih zahtjeva.

1. Na prvom mjestu zahtijevaju socijalni demokrati, da svi državljani od 20 godina imaju pravo glasa i izbora bez razlike spola. To traže, da smognu što više glasova za svoje kandidate, te tako dogju do većine zastupnika u saboru. Znadu naime oni dobro, da će mladi ljudi radi svojega neiskustva i lakomislenosti radije pristati uza njih, nego stari i iskusni ljudi. Uvigjaju i to, da će izgubiti mnoge pristaše, kada ti ostare i upoznaju socijalnu demokraciju. Odatle žele po svoj prilici, da i ženski spol, uključivši i od 20 godina djevojke, učestvuje pri izboru, te bude muževima ravnopravan, da tako izbiju što više glasovnica za socijalne demokratske kandidate.

2. Uopće po petom zahtjevu imade ženski spol u svemu biti ravnopravan muškomu. Njihov zahtjev glasi: „Odstraniti sve zakone, koji ženu u javnom i privatnom odnosu prama mužu oštećuju". Sad vidite: Čim djevojke i žene uzmogu činiti sve i biti sve, što i muževi, ne će moći u javnom, tečevinskom životu kućanstvo, smisao za obitelj, brigu za djecu onako vršiti, kako to Bog hoće, nego će — što više — sve to zanemarivati. Pomislite sami svoju obitelj u kući i uvidjet ćete, da prama osnovi socijalnih demokrata ne će majka moći naskoro potpuno utjecati na svoju djecu. Ako bi nju, kao i oca, vanjski rad i različite službe odvraćale, prestala bi obitelj, što i jest nakana socijalnih demokrata, koji žele djecu predati javnim uzgojnim zavodima. O kršćanskoj obitelji onda nema ni govora. Onda ne bi bilo ugodnih, milih obitelji, niti ljubaznih i ljupkih radosti u porodici. Eto, u erfurtskom programu po mogućnosti sve ide za tim, da veliko i malo učini pravo socijalno demokratskim.

3. Ista je svrha dvjema daljnim zahtjevima socijalne demokracije: „Religija je privatna stvar", i „laicizovanje škole". O te dvije točke zgodimice ćete čuti više. Nešto ću vam ipak reći o tome, koliko možete već sada shvatiti. S tim se zahtjevima teži za tim, da religija bude po mogućnosti nuzgredna stvar u ljudskom društvu. Socijalni demokrati ne vele to jasno i glasno, ali ako točnije uočimo, uistinu je tako.

a) Religija je privatna stvar; po mnijenju socijalnih demokrata mora to značiti: Svaki socijalni demokrata može nesmetano biti katolik, protestant, židov, bezvjerac. Za to se mi ne brinemo. Što naš pristaša drži o religiji, nas ne interesuje ništa; nikoga ne ćemo priječiti u izvršivanju njegove religije. Tako govore socijalni demokrati; ali to nije istina. Socijalni demokrati brinu se vrlo za religiju, poglavito katoličku, no u tom smislu, da na nju mrze, progone ju i preziru. Zato i traže, da se ukinu izdaci iz javnih sredstava za crkvu i u vjerske svrhe. To mišljenje o religiji nalazimo, ako ih zapitamo: da li polaze crkvu i kako odgajaju svoju djecu; kad ih slušamo govoriti o religiji, premda su, napose u katoličkim krajevima, vrlo oprezni u takovim izjavama. Njihove novine, njihovi stručni listovi, letaci ne propuštaju zgodu, da sad manje, sad više ne napadaju religiju, svećenike, redovnike, te ih bilo na kojigod način ponizuju i pogrgjuju. Upitajte samo prave socijalne demokrate za njihovu religiju, za religiju njihovih vogja i zastupnika, naći ćete ih: ili su neprijatelji religije, ili uopće ne mare ni za kakvu religiju. Sve to imade svoj razlog u ovome: Socijalna demokracija i religija ne podnose se. To znadu dobro pravi socijalni demokrati, pak da ljude, koji imaju religiju, ne prestraše, pronašli su riječ: „Religija je privatna stvar".

A vi, mladi prijatelji, držite se načela: „Tko i zere drži do religije, ne može biti nikada socijalni demokrata".

b) Posve je u vezi s gornjim zahtjevom i ovo: „laicizovanje škole". To ne znači ništa drugo, nego da Crkva i svećenici nemaju nikakva posla u školi, te ne smije više biti katoličkih, grko-istočnih škola i t. d., nego ukratko, škole moraju biti bez religije. Zato ne smije raspelo biti u školi, ne smije se moliti niti poučavati katekizam i biblija — što više — ne smije se ni ime Božje spominjati. Moraju li

djeca imati religiju, to se mora učiniti bez škole; moguće kod kuće, kako se roditeljima svidi. Kad roditelji većinom budu socijalni demokrati, onda djeca ne će više ništa čuti o Bogu i nebu; ali tim više o Bebelu, Liebknechtu i neispravnim, lažnim naukama socijalne demokracije. Taj zahtjev dakle želi, da djeca postanu socijalni demokrati. Mislim, da ovi njihovi zahtjevi: rušiti kršćansku obitelj, religija je privatna stvar, škola se neka laicizuje, dosta vam već pokazuju, da socijalna demokracija donosi potpunu propast čovjeku.

4. Još ćemo promotriti neke zahtjeve, da vas potaknemo, da se čuvate socijalnog demokratskog zalugjivanja.

Da se socijalni demokrati dokopaju slobode za bezobzirnu agitaciju, traže, da se ukinu svi zakoni, koji priječe ili ograničuju slobodno očitovanje mišljenja. Čini se, da se na prvi pogled to smije zahtijevati. Ali, time bi se došlo do toga, te ne bismo imali zaštite protiv hulenja na Boga i pogrgjivanja katoličke Crkve, te za mnogo, što je ljudima jošte sveto i drago, ne bi bilo kazni.

5. I vojnički stalež pretresa erfurtski program, i to u tom smislu, da se mjesto stajaće vojske postavi narodna obrana. Stajaćom vojskom razumijevaju vojnike, koji su stalno pod oružjem i smjesta mogu poći na ratište. Po mišljenju socijalne demokracije to se mora dokinuti. To je sve lijepo i dobro. No, bez vojske ne možemo biti, ako nas najedamput napadnu naše susjedne zemlje. Zato socijalni demokrati znadu melem, a to je, da svi muževi, a po svoj prilici i žene, jer su muževima ravnopravne, pograbe za pušku i krenu na neprijatelja za „socijalnu demokraciju i domovinu". Ali, kako to ne može biti bez vježbe, to se imadu, pa i sama djeca, za vrijeme mira vježbati, ali dulje „službe" u vojničkom staležu, toga nema. Dali socijalni demokrati i sami vjeruju, da se u današnje vrijeme može pobijediti s takovim četama?

6. Sada još, prijatelji moji, ukratko o desetom zahtjevu socijalne demokracije. On glasi: Odstraniti svaki indirektni porez, carinu, namet i t. d. Neposredni su porezi podavanja na stanovitu robu, uporabu predmeta u zemlji. Evo primjer za razjašnjenje: Na svaki kgr. soli plaća se 12 fil. Kupiš li kgr. soli u dućanu, platiš 24 fil. Od toga je država kao porez uzela 12 fil. za dobavljanje soli, a trgovci odmah to uračunavaju za prodaje, drukčije bi sô bila jevtinija. To je indirektni porez, koji se uzimlje na mnoge stvari. Carina je podavanje u novcu na robu ili stvari, koje naša zemlja ubira za uvoza iz drugih zemalja, n. pr.: Amerike, Engleske. Trgovci dakako prodaju te stvari tako, da kupci ujedno namire carinu. Socijalni demokrati čavrljaju: te indirektne poreze i carine trebalo bi dokinuti, da se ova roba i stvari mogu jevtinije povlačiti i narod povoljnije podvoriti. Novac, što ga država treba, mora se pribavljati na drugi način. Znademo, da država potrebuje silnih prihoda za svoje činovništvo, za škole, za vojsku i mornaricu i t. d. Kako bi se mogao pribaviti toliki novac, ako se dokinu indirektni porezi i carina sa svojim velikim dohocima? K tomu pridolazi jošte i to, da bi toga radi sve grane industrije, naše gospodarstvo, a time i prije svega radništvo veliku štetu trpjelo. Nastalo bi zlo, kad bi iz drugih zemalja ocijel, željezo, marvu, živež bez carine i uz jevtinu cijenu uvozili. Carine su neophodno potrebite, da se u zemlji dobro i čvrsto uzdrži industrija i gospodarstvo. Nužno je opet, da radništvo u industriji i gospodarstvu nalazi primjerenu zaslužbu.

Dragi prijatelji! Držim, da ste dosta čuli, te uvidite, što znači socijalna demokracija. Uvidjeli ste, da su neprijatelji kraljeva, knezova, svake forme vladavine, koja postoji; da su neprijatelji religije, tako, te uza socijalnu demokraciju ne može pristati nijedan, koji jošte štuje svojega kralja i želi biti uredan katolik. Vidjeli ste, da je lažan i neispravan konačni cilj, za kojim teže socijalni demokrati; da su zahtjevi, koje iznose i postići žele, većinom nekršćanski, neizvedivi, krivi i pogubni. Zato mora vaša volja biti stalna kao kamen-stijena: ne slijediti nikada crvene zastave, nikada se ne povesti za njihovim osnovama, makar obećavali, Bog zna, kakove udobnosti i krasote.

Zaključak: Na koncu ću vam spomenuti, kako se morate vladati prema socijalnim demokratima:

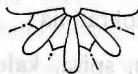
1. Ne čitajte: novina, spisa, kalendara, letaka socijalnih demokrata. Jer, dok je čovjek jošte mlad, mogu ti spisi zavrtiti glavom, osobito, kako sam prije spomenuo, ako mu se obećavaju zlatna brda i raj na zemlji u njima. Kad se malo postarate i stvar bolje razumijete, moći ćete što takovo čitati, osobito budete li poučeni u dobrim spisima i knjigama, napose u poučnim tečajevima djetićskih i radničkih društva prosvijetljeni. Zato je nužno, da već sada na to mislite, da prilike bolje proučite i malo pomalo bludnje i zavaravanja socijalnih demokrata upoznate. Uistinu, više se puta dogodi, da mnogog mladog čovjeka, koji nije dovoljno poučen i ako je uredan i čedan, socijalni demokrati uhvate, te svojim lažima i obećanjima zavaraju.

2. Ne vjerujte sve, što socijalni demokrati pišu i govore. Papir je strpljiv, pa se štampa mnoga laž i bludnja. Sjetite se, da ljudi bez religije nijesu tačni. Što pišu i govore, upravljaju ili protiv religije ili protiv dobra ćudoregja. U ljudi, bilo to i radničkih drugova, ne posugjujte knjiga i spisa, prije nego se sami osvjedočite o dobroti posugjivanja. Mnogi je mlad čovjek pretrpio silno, jer je vjerovao u sve, što je vidio, čitao ili čuo.

3. Prije svega sjetite se, da su socijaliste osnovno načelo: „Religija je privatna stvar“ izumjeli za to, da pridobiju još one, koji brane religiju. Iz predavanja sada znadete, što znači, kad vjesnici socijalne demokracije kažu: „Naša nastojanja nemaju ništa s religijom. Prama tomu se i ravnajte!

4. Ne pomažite socijalne demokrate! Kako? Može se dogoditi, da su se često htjeli poslužiti vama, da im raznosite novine, spise, kalendare, letke, glasovnice. Ima, što više posve dobrih, ali neprosvijetljenih mladića, koji to rade, poglavito, kad ih prijazno nagovore i koju paru im u ruku ture.

5. Posljednja je opomena, kojom želim završiti predavanje svoje: ako ne ćeš biti socijalni demokrata, to ostani dobar i vjeran katolik; budi vjeran pristaša omladinskomu društvu, a kada dob poodmakne, stupi u koje kršćansko radničko ili djetićsko društvo.

Treći dio.

Staleška pitanja.

22. Dužnosti naučnikove.

Sadržaj: 1. Dužnosti, kad nastupa. — 2. Dužnosti za trajanja nauka (ćudoredno, obrtno obrazovanje. — 3. Dužnosti, kad istupa iz nauka.

Uvod:

Naukovni odnos nastaje

svuda, gdje su mlade osobe postojano zabavljene tehničkim poslovima, ali ne posve mehaničkim, nego poslovima takovima, koji iziskuju neku sposobnost, koja se stječe s oduljim obrazovanjem. Takovih naukovnih odnosa ima prema tome ponajprije u obrtu, a onda takogjer u tvornicama i velikim radnjama, u kojima se ne radi samo o podvorbi jednostavnih strojeva. U tim su posljednjima namješteni većinom mladi ljudi ne kao naučnici, nego kao „mladi radnici“. Da li postoji naukovni odnos, odlučuje način radničkoga odnosa, a ne činjenica, da li je sklopljen formalni naukovni ugovor ili nije. Mlad čovjek, koji stupi u obrt ili tvornicu u nauk, ima čitav niz dužnosti na korist svoga ćudorednog i tehničkog izobraženja; dijelom u strogoj formi tako, te ga kazne ako ih propusti; dijelom opet više u formi želja i savjeta, te mu zakon daje neke koristi, ako ih ispunja.

Radnja:

A. Dužnosti naučnikove, kad nastupa u naukovni odnos.

Pošto je prošlo vrijeme kušnje, koje može trajati najmanje četiri nedjelje, a najviše tri mjeseca, mora naučnik ili bolje njegov zakoniti zastupnik (otac, skrbnik) s gospodarom

načiniti pismeni naukovni ugovor.

1. Formu (oblik) tog naukovnog ugovora ustanovio je zakon, ili redarstvo, ili ceh i obrtna komora. Pripada li gospodar, majstor kojemu cehu, to valja ugovor sastaviti pred cehom, ili za 14 dana poslati prijepis ugovora. Ako se naukovni odnos prekine prije vremena, to može naučnik ili gospodar tražiti odštetu samo onda, ako je naukovni ugovor načinjen pismeno.

2. Naukovni ugovor mora sadržati:

a) oznaku obrta, u kojemu se treba izobraziti;

b) oznaku vremena, koliko će trajati nauk;

c) oznake megjusobnih obveza na podavanja (hrana, opskrba, odijelo, naukovnina);

d) zakonom ustanovljene a i druge pretpostave, uz koje može jedna stranka prekinuti ugovor.

B. Dužnosti naučnikove, dok traje naukovni odnos.

1. Ćudoredne dužnosti naučnikove.

a) Naučnik mora ponajprije ispunjavati svoje crkvene dužnosti. Odredbe o nedjeljnom počinku vrijede i za naučnika. Zakon traži od gospodara, da pruži naučniku nužno vrijeme, kako bi ispunjao svoje vjerske dužnosti. Gospodar ima pravo, dapače dužnost, bdjeti nada tim, da naučnik pohagja crkvu. — Da se naučnik potakne na ispunjavanje te dužnosti, mora se upisati u koju kongregaciju ili naučničko društvo; cehu podložene naučnike može ceh prisiliti da sudjeluju u naučničkim društvima.

b) Naučnik ima i dužnosti prema svojim gospodarima. Naučnik je podložan očinskom zaptu gospodarevu, dužan je bilo gospodaru bilo onomu, koji upravlja mjesto gospodara njegovim obrazovanjem, biti poslušan, vjeran, marljiv i pristojan u vladanju. Naučnik može biti odmah otpušten:

α) bude li krivac kragje, zatajenja, prijevare, oštećivanja ili neuredna života;

β) ako sebi dopusti djela ili teške uvrede protiv gospodara ili njegovih rogjaka;

γ) ako zavede članove obitelji svoga gospodara ili pretpostavljenoga na čine protivne zakonu i ćudoregju, ili takove čine s njima počini;

δ) ako ponovno povrijedi svoje dužnosti ili zanemari polazak strukovne škole.

Otpušten naučnik može biti sugjen i da plati odštetu.

Pobjegne li naučnik, može ga gospodar dovesti po redarstvu ili ga otpustiti i ujedno tražiti veću odštetu.

Gospodar može i kazniti svojega naučnika bez obzira na njegovu dob, ako se naučnik ogriješio o pomenute propise; no zabranjena je prevelika i nepristojna kazan.

2. Obrtničke dužnosti naučnikove.

a) Naučnik je dužan raditi sve, što mu ugovor nalaže, ne smije napustiti rada prije svršetka naukovnog vremena, uopće ne smije ga napustiti nedopušteno. U protivnom slučaju može biti on ili njegov zakoniti zamjenik za to kažnjen.

b) Naučnik mora nastojati da nauči poslove običajne u svojem obrtu; gospodar je dužan poučavati ga u tom.

c) Naučnik takogjer mora sebi pribaviti znanje: koliko vrijede, kake su vlastitosti, kako se čuvaju i kako se postupa sa sirovinama, koje valja obragjivati. O tom mora dapače biti ispitan.

Koliko se zakonodavstvo brine za dobro izobraženje naučnikovo u njegovoj struci, vidi se odatle, što naučnike mogu poučavati samo takove osobe, koje su položile majstorski ispit i tako dokazale, da su sposobne podati naučniku potrebno znanje. Sve te odredbe služe i kao opomena naučnicima, da se što marljivije izobraze u svojoj struci.

3. Naučnik je dužan izobražavati se duševno.

Borbu konkurencije s velikom industrijom može izdržati obrt samo tako, da što većma usavrši i sposobnosti za rad. To se opet ne može, ako se ne proširi znanje. Danas se svi slažu u tome, da sama pučka škola ne pruža obrtničkom staležu dovoljno duševna obrazovanja; naučnik se mora stoga izobražavati dalje i to:

a) u općenitim šegrtskim školama; tu on mora učvršćivati i proširivati svoje znanje u religiji, računstvu, hrvatskom jeziku, osobito se mora upoznavati s knjigovodstvom i računovodstvom;

b) u strukovnim školama; njima je zadatak u savezu sa strukovnim knjižnicama i zbirkama risarija i uzoraka te izložbama i t. d., podavati naučniku posebno strukovno znanje, što ga radionica i općenita šegrtska škola ne može dati; prije svega ne mogu nadareniji i

gorljivi naučnici biti bez strukovne škole. Preporučuju za praktično, da se — gdje je to moguće — priključi običnoj šegrtskoj školi i strukovna pouka.

Takove šegrtske i strukovne škole podiže država ili općina, a ograničeno takogjer cehovi ili društva.

Gospodari su dužni da podaju svojim radnicima vrijeme, nužno im da polaze šegrtske i strukovne škole. Gospodar mora dapače paziti, da njegov naučnik polazi šegrtsku školu. Nada tim mora bdjeti i ceh. Naučnik, koji zanemari polazak šegrtske škole, može biti otpušten, prije nego se dovrši naukovno vrijeme. — Svjedodžbe o polaženju šegrtske i strukovne škole moraju se eventualno predložiti kod djetićskog ispita.

Kod djetićskog se ispita može ispitivati i o vogjenju knjiga i o računovodstvu, ako je naučnik imao prigode da to nauči u kojoj šegrtskoj školi.

C. Dužnosti naučnikove, kad svrši nauk.

1. Kad naučnik svrši nauk, mora dobiti od gospodara svjedodžbu: kako je dugo trajao njegov nauk, kakovo je stekao znanje i o svojoj sposobnosti i vladanju. Na nekim mjestima postoje mjesto takovih svjedodžbi listovi o nauku, izragjeni od cehova. Da naučnik postigne dobru svjedodžbu, mora savjesno ispunjavati svoje dužnosti.

Kad se svrši naukovno vrijeme, mora se naučnik podvrći djetićskom ispitu. Ne učini li to, ne može poslije polagati gospodarski ispit, te se ne može nazivati gospodarom niti imati naučnike. Zato moraju cehovi i gospodari poticati naučnika, da položi djetićski ispit. — Ispitno povjerenstvo ima ubilježiti uspjeh ispita na svjedodžbu o nauku ili na list o nauku. — Svaki naučnik mora držati dužnošću svoje časti, da uspješno položi taj ispit, te da u tu svrhu dobro upotrijebi svoje naukovno vrijeme.

Zaključak:

Do toga, da li naučnik vrši zdušno svoje dužnosti, stoji:
1. da li se njegova budućnost razvija povoljno;
2. da li će se sav obrt u napredak opet zdravo razvijati;
3. da li će se broj „proletarijata“ uvećati ili umanjiti. Po tom stječe naučnik, vjeran svojim dužnostima, velikih zasluga ne samo za svoj osobni socijalni položaj, nego i za svoj stalež, dapače i za blagostojanje društva.

23. Nešto o obrtu.

Sadržaj: 1. Što se danas zahtijeva od obrtnika. 2. Uredbe za napredovanje obrta: a) naučnik-djetić-gospodar, b) cehovi, c) obrtne komore.

Stara je poslovica: „Obrtu je zlatno tlo“. Ta poslovica kaže: Oni obrtnici, koji razumiju dobro svoj obrt i marljivo ga vrše, izlaze dobro, dapače se pomognu. Dakako, ta je poslovica potpuno vrijedila u srednjem vijeku i uopće do onog doba, dok još nije bilo tvornica i industrije. Ali i danas, u vrijeme velike industrije, kad su mnogi obrt tvornice uništile ili vrlo ograničile, mnogima je obrtima, vode li se dobro i temeljito, ako i ne više u potpunom opsegu nekadanje zlatno tlo, a to ipak tako dobro tlo, te mogu svoga gospodara valjano hraniti. Naravno, da valja obrt dobro razumjeti. Dakako, da obrtnik mora još koješta drugo umjeti, što u stara vremena nije bilo tako važno, ili bar nije bilo tako nužno. Sad se opet u novije vrijeme zbilo mnogo toga, što obrtu pomaže. To bih vam rado pokazao, a prije svega onima, koji su naučnici, da već sada unaprijed misle na to, kako bi postali valjani obrtnici, te poslije u životu dobro uspijevali.

Rasprava:

1. Što se danas zahtijeva od obrtnika.

Kako sam već spomenuo, bio je obrtu osobito u 13. stoljeću do 15., u srednjem vijeku, zlatno tlo. To je bilo zato, što se prije, osobito u srednjem vijeku, pazilo na to, da svaki obrtnik nauči dobro svoj obrt već kao naučnik, a i zato, što su obrtnici bili dobro zaštićeni u tjeranju svog obrta od nadrimajstora (krpara) i od prevelike konkurencije. Samo su oni smjeli tjerati svoj obrt, koji su dokazali sposobnost za to. O to brinuli su se cehovi, t. j. udruženja obrtnika iste vrste obrta u kojem gradu ili mjestu. Važno je bilo tada za obrt i to, što nije bilo tvorničke robe, jer nije bilo tvornica.

No tijekom vremena, već domalo iza godine 1.500., obrt je pomalo propadao. Cehovi se pomalo raspadali, radi ratova s Turcima nestajalo je mnogih krajeva, gdje se prodavala roba obrtnička, otkrićem novih morskih putova trgovina je skrenula na drugu stranu. S tih

i ostalih razloga štetovao je vrlo obrt, ali ga najviše ošteti, što je dopuštena neograničena sloboda obrta. To vam moram još pobliže protumačiti. Do početka 19. stoljeća smio je samo onaj samostalno tjerati obrt, koji je ispitom dokazao svoju sposobnost. Zato je morao naučnik poslije odregjenog vremena položiti djetićski ispit, a isto tako djetić poslije stalnog vremena majstorski ispit. Samo takovi su onda smjeli samostalno tjerati obrt. To je štitilo obrt od nadrimajstora, a obrtnicima osiguravalo život i dohodak. No, u brzo iza francuske revolucije, osobito početkom 20. stoljeća, malo pomalo bi ukinut zahtjev osposobljenja za obrt, jer su se obrtnici njime služili, da koriste nekim obrtničkim familijama, a drugi da nemaju pristupa u obrt. Sad je mogao svaki, tko je htio, tjerati obrt, razumio ga ili ne, dobro ili zlo; to je bilo svejedno. To se zove sloboda obrta, jer je svaki mogao po volji tjerati bilo koji obrt, a nitko ga u tom nije mogao smetati. To je uzročilo mnogo štete, a osobito u izobrazbi naučnika. Obrtnički je posao pao. K tome je pridošlo i to, da su uporabom parne sile nastale mnoge tvornice, koje su mnoge stvari ugotavljale brže i jevtinije, a te su prije izragjivali samo obrtnici. Tako je bio obrt potisnut, a često se čuju obrtnici, gdje se na to tuže.

Zato mora danas obrtnik, koji hoće da se održi, biti to sposobniji.

Ponajprije mora svoj obrt dobro razumjeti, da može izvoditi dobar i cijeni primjeren posao, osobito u onim obrtničkim proizvodima, što ih još ne proizvodi tvornica.

Da uzmognu obrtnici opstajati uz tvornice, koje u masama, a zato i jevtinije, kupuju sirovine, imadu bogati novčani kredit na raspolaganje, mogu upotrebljavati mnoge strojeve, moraju se obrtnici po mogućnosti udruživati, da onda uzmognu i oni biti dionici sličnih koristi. Obrtnik mora ujedno znanjem svojim biti valjan trgovac, a to iziskuje opet raznoliko znanje, što prije obrtnik nije morao tako tačno znati (vogjene knjiga, kalkulacija, novčani promet i dr.).

Odatle izilazi jasno, da u onoga, koji želi danas unosno tjerati obrt, mora biti mnogo sposobnosti i znanja i to ne samo znanja, koje je nužno za sam obrt. Da obrtnik steče to znanje, mora da se o tome brine već kao naučnik. Mora dakle učiti svoj obrt, biti vješt pisanju i računanju, poznavati risanje, vogjenje knjiga, novčani promet, učiti obrtničke zakone i uredbe. To se sve naravno ne nauči na jedamput, ali malo pomalo mora mlad naučnik nastojati o tome. Prije svega mora privremeno dobro učiti kod gospodara i u šegrtskoj školi, a onda iz knjiga omladinske knjižnice. Učiti mora dalje i kao djetić, osobito u djetićskom društvu, dapače i kao gospodar, jer svaki dan može naučiti što novo.

Kada to čujete, ne smijete se uplašiti, kao da vi to ne možete postići, da biste poslije postali valjani gospodari. Ovdje osobito vrijedi ona: „Rano se uči, tko će biti majstorom“ i: „Što će biti kukica, savija se za vremena“. Prema smislu tih poslovica morate da radite.

2. Uredbe za napredak obrta.

Državno je zakonodavstvo i uprava u posljednjem stoljeću pritekla u pomoć obrtniku, čiji je položaj na razne načine bio u pogibli. Sve te uredbe idu za tim, da se vi kao naučnici dobro i praktično izobrazite, kao djetići dalje izobražavate, kao gospodari da budete u svom obrtu zaštićeni tako, te se možete i dalje izobražavati. Zato pazite i čujte ponajprije, da raspravimo to, kako je država izdala u korist obrtu zakone, koji idu za gore spomenutim.

Najvažniji je od obrtničkih zakona zaštitni obrtnički zakon. On sadrži:

a) ponajprije o naučnicima, osobito o njihovoj izobrazbi. Govori se tu o dužnostima gospodara obzirom na strukovno obrazovanje naučnika, te po zakonu ne može gospodar naučnika upotrebljavati za sve moguće službe, već samo za one, koje pripadaju u obrt. U zakonu su istaknuta naravno i prava gospodara prema naučnicima. Tako se kaže: „Naučnik je podložan očinskom zaptu gospodara. On je dužan slušati i onoga, koji mjesto gospodara vodi njegovu izobrazbu“. To je isto, što od vas traži i četvrta zapovijed Božja.

Po tom zakonu ne može svatko izobražavati naučnika nego samo onaj, koji je položio gospodarski ispit. Stoga je jasno, da je za vas vrlo važan djetićski ispit, jer samo onaj, koji je taj položio, može poslije polagati majstorski ispit. A tko ne smiri ispit za gospodara, ne smije se zvati „majstorom“, niti držati naučnike. Vi, članovi omladinskog društva, morate nastojati, da svi položite djetićski, a poslije i majstorski ispit. To će biti na čast vama i omladinskom društvu.

Obrtnički zakon traži, da se iza nastupa naučnikova u obrt (i to za prva 4 tjedna) načini pismeni „naukovni ugovor“ izmegju

gospodara i oca (ili štitnika) naučnikova. Takav ugovor nije neophodno nuždan za valjanost naukovna vremena, ali je ipak dobar za to, da se izbjegne kaznama i drugim pravnim štetama.

Za mnoge je od vas naučnika vrijedno znati, da se gospodar mora brinuti ne samo za dobru izobrazbu u obrtu, nego i za zdravlje i ćudorednost naučnikovu. Gospodar mora čuvati naučnika od zlih djetića, koji govore bezbožne i nećudoredne riječi. Toga radi mora se naučnik u takovim dogagjajima obratiti na gospodara s molbom, da ga zaštiti. Nadalje mora gospodar dopustiti naučniku, da prisustvuje nedjeljom i blagdanom službi Božjoj.

K a d n a v r š i n a u č n i k v r i j e m e s v o g a n a u k a, koje ne smije bez dovoljna razloga prekinuti (inače ga redarstvo dovede natrag), a ne smije opet dulje trajati od tri ili četiri godine, mora mu gospodar izdati svjedodžbu o znanju, sposobnostima i vladanju, te mu dati prigode da položi d j e t i ć s k i i s p i t. Kod tog djetićskog ispita treba da naučnik dokaže, što je naučio u obrtu i to pred povjerenstvom društva (ceha). On mora bilo koji posao svoje struke izvesti u prisutnosti strana gospodara u njegovoj radionici, djetićski komad, te pred ispitnim povjerenstvom dokazati svoje znanje u računanju i pisanju i t. d. Položi li naučnik ispit, to postane djetić i o tom mu se izda svjedodžba.

U obrtničkom je zakonu za naučnika najvažnije to, o čem smo dosada govorili. Sad ćemo govoriti još o nekim uredbama, koje se doduše više tiču gospodara, ali i vas, jer čujete o tom često govoriti. Te su uredbe u obrtu i zato za vas važne, što im je zadatak: paziti na to, da ono, što smo sada čuli o naukovnom vremenu, uistinu vrši pojedini gospodar i naučnik. Te dvije uredbe obrta jesu: u d r u g e i o b r t n e k o m o r e.

b) U d r u g e. Kako sam već naveo, osnovaše u srednjem vijeku obrtnici megju sobom društva u svrhu, da zaštite i unaprede obrt. Ta su se društva zvala „c e h o v i". Ti su poslije prestali. U novije se vrijeme opet osnovala slična udruženja za obrtnike; to su udruge, t. j. udruženja samostalnih obrtnika za unapregjenje obrta. Slična, premda ne u svemu jednaka udruženja, imadu i poljodjelci pod imenom „seljačke udruge", te industrijalni radnici pod imenom „radničke udruge". Udruge mogu biti „slobodne" i „prisilne" (obligatorne). S l o b o d n e u d r u g e mogu primati za članove gospodare svakog obrta; zovu se slobodne, jer svaki obrtnik u mjestu ne mora pripadati toj udruzi;

zakon ne sili na to nikoga. P r i s i l n o j u d r u z i m o r a b i t i č l a n o m uz prijetnju kazni s v a k i o b r t n i k, koji vrši u nekom kotaru isti ili slični obrt. Kod pristupa u udrugu gleda se samo na to, da je gospodar, koji pristupa, obrtnik; za religiju se ili što drugo ne pita, nego samo za obrt.

Te udruge moraju zastupati dobrobit obrta. Moraju buditi stalešku svijest obrtnikovu, brinuti se za stalešku čast, služiti unapregjenju dobrog odnosa izmegju gospodara i djetića, brinuti se za stanovanje i posao; one izriču odluke kod sporova, a prije svega se moraju brinuti, da urede pitanje naučničko. Još imadu i drugih zadataka, za koje se udruge ne moraju, ali mogu starati. Takovi su: uredbe za unapregjenje obrtne, tehničke i ćudoredne izobrazbe gospodara, djetića i naučnika, podizanje i podupiranje obrtnih škola, ispiti djetića, osnivanje potpornih blagajna i sudišta za rješavanje sporova izmegju gospodara i naučnika, najposlije osnivanje zajedničkih poslovnih pogona (poslovnih društava) i t. d.

U udruge ne pripadaju samo gospodari nego i djetići, bar toliko, koliko se kod svake udruge postavlja d j e t i ć s k i o d b o r. To se zbiva tako, te djetići izaberu iz svojih redova neki broj zastupnika, koji onda u odregjenim već prilikama pribivaju udružnim skupštinama kao djetićski odbor. Pri tom je važno, da se kršćanski djetići brinu za sebe, a ne budu izabrani za zastupnike socijalni demokrati. Na to valja upozoriti djetiće osobito u djetićskim društvima. Djetićski odbori imadu osobit zadatak, da rade za dobar i miroljubiv odnos s gospodarima. Za vas je, naučnici, djetićski odbor toliko važan, koliko on mora sudjelovati, kad se god radi o naučnicima i ispitu djetića. Djetići treba da zastupaju svoje interese baš po djetićskom odboru; tako uče oni mnogo, da opet kasnije kao gospodari rade u udruzi s više razumijevanja i interesa za blagostojanje obrta.

c) O b r t n e k o m o r e. — Na zadnjem je mjestu za zastupanje obrta posebna uredba, obrtna komora naime. Ta obrtna komora ima da bude najviše zastupstvo obrtnika stanovitoga kotara. Ona sastoji od nekoliko obrtnika, koje izaberu iz čitavoga kotara obično udruge ili slična obrtnička udruženja. Osim gospodara u njima je mjesta i djetićima po sličnom djetićskom odboru kao kod udruga. Zadatak je obrtnih komora samo taj, da zastupaju zajedničko dobro svoga kotara, osobito prema zakonodavstvu i vladi. One n. pr. moraju opravdane pritužbe i želje obrta priopćivati vladi i tako zastupati dobrobit i inte-

rese obrta. Nadalje mora obrtna komora raditi za cijeli kotar ono, što čini obrtna udruga za svoje mjesto. To biva otvaranjem tečajeva za pouku (u računovodstvu, laštenju za stolare, u bravarstvu, u dekoriranju i t. d.), tečajeva za gospodare i slično. Obrtne komore često priregjuju i izložbe orugja, strojeva i t. d., koji su praktični za obrt, podižu strukovne škole i uzorne radionice. Obrtne komore imadu takogjer odregjivati komisije (povjerenstva) za ispite djetića i gospodara.

Zaključak:

Dragi prijatelji! Vidite dakle, da obrt nije baš tako napušten, kako bi tkogod mislio, kad čuje tu i tamo jadikovke obrtničke. Kad bi obrtnici ono, što im se po zakonu a i inače daje, dobro upotrebljavali, to bi i u obrtu bilo mnogo bolje, njegovo bi tlo dapače po vremenu moglo opet postati zlatno. Stoga nastaje za vas dužnost, da sada kao naučnici sve, što vam se za vaš obrt i za vaš stalež pruža, uistinu dobro i marljivo upotrebljavate. Morate nastojati, da dobro naučite svoj obrt, da se dobro koristujete šegrtskom školom, da se poslije kao djetići dobro izobražavate, u čem će vas osobito podupirati katoličko djetićsko društvo. Ono je danas baš obrtu od velike koristi s različitim uredbama, osobito strukovnim odjeljenjima. Činite li vi svoje, to će vam i dobri Bog već dalje pomagati, osobito onima, koji su valjani naučnici, djetići i gospodari. Zato je zacijelo i duboki smisao obrtničke rečenice: „Bog blagoslovio časni zanat“.

24. Utemeljitelj djetićskog društva i njegovo djelo.

Sadržaj: 1. Osnutak djetićskog društva. — 2. Njegova svrha.

Uvod:

Dragi moji mladi prijatelji! Mnogi je od vas, osobito oni, koji su obrtnički naučnici, od kojeg djetića čuo ime Adolf Kolping. O tom ću vam ocu Kolpingu, koji je utemeljitelj djetićskog društva, govoriti danas i ujedno protumačiti njegovo djelo — djetićsko društvo. Zacijelo je za mnogog izmegju vas važno, da to čuje, jer će iz vaših redova sigurno mnogi postati članovima djetićskog društva.

Rasprava:

I.

Kako je Kolping utemeljio djetićsko društvo.

1. Bilo je to godine 1.836., kad je postolarski djetić Adolf Kolping izjavio želju župniku u svom zavičaju, da bi htio postati

svećenik. Taj postolarski djetić bijaše već onda 23 godine star. Rogjen je 8. prosinca 1.813. u Kerpenu, gradiću nedaleko Kölna. Jer nije od naravi bio baš jak, za poljodjelstvo bješe nesposoban — otac mu naime bijaše jednostavni poljodjelac — mogao je većma od svoje brojne braće polaziti školu. Onda se naime nije tako strogo pazilo na točan polazak škole kao sada. Učenje bijaše za Adolfa Kolpinga radost, ali se o kakovom daljnom njegovu učenju nije moglo ni misliti kraj slabih obiteljskih prilika njegova oca. Stoga dadoše Adolfa, kad je svršio pučku školu, u nauk nekom postolaru. No, veselje k nauku i učenju sililo je Adolfa, da se u prosto vrijeme dalje izobražava; osobito je mnogo čitao. Ipak se čuvao svakog zla štiva. Pošto je Kolping radio kao naučnik i djetić osam godina u svom rogjenom mjestu, zaželi u svijet, da više vidi i više nauči. Köln mu je bio prvi cilj. Misleći, da će ondje naći megju djetićima religiju i nastojanje za daljnim obrazovanjem, ušao je u taj veliki grad, ali je našao posve protivno. Budući da je u ono vrijeme obrt pao, to su i obrtnički djetići ili obrtnički „dečki“ većinom zapali u nevjeru, nećudoregje, neznanje. Nije nam toga radi začudno, što se Kolping Adolf prevario, te se njegova ljubav k nauku opet pojavila, a njegovo srce često težilo za višim. Božja mu milost pokazala put i nakon zrela promišljanja pogje k nekom župniku, te mu reče: „Rado bih postao svećenikom“. Možda se potajno ufao, da će nekadanji postolarski djetić poslije kao svećenik moći više pomoći svojim dragim sudruzima u zanatu. Budućnost je imala pokazati, kako je Kolping čudesno izveo svoje misli.

Prve je godine gimnazijske učio Adolf kod vikara svoga rogjenog mjesta, a u jeseni godine 1.837. stupio je 24 godišnji prije postolarski djetić u četvrti gimnazijski razred u Kölnu. Njegovi saučenici bijahu 10 godina mlagji. Jedan je od njih poslije pripovijedao, da su svi „staroga“ dražili, ali je Kolpingovo dobro srce doskoro pridobilo srca svojih saučenika. Adolfu Kolpingu nije baš lako bilo polaziti gimnaziju, jer je češće bacao krv i jer je morao zasluživati nuždan novac poučavajući druge. U samom je opet nauku tako napredovao, da je brže nego je običaj, i to već godine 1.841. svršio ispit zrelosti.

Sad je pošao učiti bogoslovlje u München i Bonn. Za vrijeme svog naukovanja putovao je takogjer u Tirol i gornju Italiju. U tom studiju nije imao toliko poteškoća kao u gimnaziji, jer mu je neka dobročinka davala sredstava za nauku. Za svojeg studiranja prviput se

sastao s kasnijim biskupom u Mainzu, glasovitim Kettelerom. S njim je govorio o sredstvima i putovima, kako bi se moglo pomoći zanatlijskim djetićima. Ketteler ga upozori, da za djetiće valja osnovati ne bratovštinu, nego djetićsko društvo dijelom religiozno dijelom svjetovno.

Kad je Kolping svršio nauke, stupio je u sjemenište u Köln, da se pripravi za svećenika. Sv. red svećenički primi 13. travnja 1.845. u crkvi minorita, u istoj crkvi, u kojoj je i njegov grob s natpisom: „Tu počiva Adolf Kolping, rogjen u Kerpenu 8. prosinca 1.813., umr'o u Kölnu 4. prosinca 1.865. On moli za milostinju molitve". Pred tom je crkvom i njegov spomenik prikazujući, kako Adolf Kolping stavlja nekom zanatlijskom djetiću, koji kani otputovati, ruku na rame, daje mu na put zadnje opomene, a djetić gleda pun pouzdanja u oči svome svećeničkomu ocu.

2. Primivši sv. red Kolping bi prviput namješten kao drugi kapelan u crkvi sv. Lovre u Elberfeldu. Taj je grad imao p r v o d j e t i ć s k o d r u š t v o. Godine su 1.846. sakupila dva stolarska pomoćnika više katoličkih djetića, da zajedno sudjeluju kod procesije na blagdan sv. Lovre; odatle je nastala neka vrsta crkvenog pjevačkog društva. Te je odvažne djetiće podupirao učitelj, imenom Breuer. Poslije su uz pjevanje dodali predavanja kapelana Steenaertsa, nadalje učilo se računstvo, pjevanje i t. d. — i to u ponedjeljak uvečer — poučavali kapelan Kolping i učitelj Breuer. Sv. su misu u nedjelje i blagdane pohagjali zajednički, četiri su puta na godinu polazili članovi zajednički k svetim sakramentima; osim toga su prisustvovali vanjskim crkvenim svečanostima. To društvo bi prozvano „D j e t i č s k o d r u š t v o". Prvi je predsjednik bio kapelan Steenaerts, a kad je on iza pô godine postao župnik, bude drugim predsjednikom Kolping. Dvije je godine vodio on u Elberfeldu djetićsko društvo, koje je doskoro brojilo preko 100 članova. Već je u to vrijeme djelovao Kolping riječju i pismom, d a s e u t e m e l j e n o v a d j e t i ć s k a d r u š t v a u drugim gradovima, najpače svojim spisom: „Svima, koji dobro misle o blagostojanju naroda".

Poslije dvogodišnje djelatnosti u Elberfeldu ispunila se Kolpingova želja, da postane svećenikom u napučenijem i prometnijem gradu, da uzmogne tu bolje raditi oko utemeljivanja i usavršavanja djetićskih društava. Dogje kao vikar stolne crkve u Köln i odmah godine 1.849. osnova K ö l n s k o d j e t i ć s k o d r u š t v o sa sedam djetića. Sad je napredovalo brzo; ubrzo sakupi Kolping preko 200 djetića. Sastanke je držao po nedjeljama u večer, a poučavao je u tjednu. Jako je napredovanje djetićskog društva tražilo, da se osnuje d o m d j e t i ć s k o g d r u š t v a. Dobrotvori omogućiše kupnju i već u svibnju god. 1.853. vidimo vlastiti dom djetićskog društva u Kölnu. Danas ima već 330 djetićskih društava svoje domove. No, Adolf Kolping nije htio, da ti domovi služe djetićima samo za sastanke, predavanja i pouku, nego da i djetićima-putnicima, a i onima, koji rade u mjestu, pruže pristojan stan. Uz to da imadu ondje i hranu, kako bi se tako oteli djetići manje vrijednim krčmama i prenoćištima.

Iz Kölna poče Kolping marljivo raditi i riječju i pismom i osobnim djelovanjem, da se osnuju posvuda djetićska društva tako, te je za njegove smrti bilo u Njemačkoj i Austro-Ugarskoj oko 400 djetićskih društava. Kolping je takogjer umio predobiti srca za djetićska društva, oduševiti ih, a to osobito svojim govorničkim darom. Iz njegovih se usta čule uvijek riječi: l j u b a v k n a r o d u, l j u b a v k v l a s t i t i m z a n a t l i j s k i m d j e t i ć i m a. Kolping je bio i p i s a c. Pisao je pripovijesti, koje se posugjuju u pučkim knjižnicama i rado čitaju još i sada; jednako je izdavao pučke časopise, megju ostalim kroz 17 godina „Kalendar za katolički narod", a kroz 11 godina „Rajnski pučki list za kuću, obitelj i obrt". I u tim je spisima znao raditi za dobrobit obrta.

Kolping je vidio svoje djelo u cvatu; kad je umr'o, postojalo je 400 djetićskih društava, a sada ih ima do 1100. Prerano je preminuo Adolf Kolping. Bio je uvijek bolešljiv, a kratko je vrijeme prije smrti morao još teško trpjeti, dok ga nije 4. prosinca 1.865. njegov Spasitelj i Učitelj okrunio.

II.

Kolpingovo djelo posta, dragi moji prijatelji, velikim. Velikim zato, što ciljevi, koje je Kolping odredio djetićskim društvima, odgovaraju duhu vremena i jer su vrlo promišljeni. Mnogi mladići i iz vaših redova stupaju iz užega omladinskog društva u djetićsko društvo, i zato ću Vam sada na životopis Adolfa Kolpinga nadovezati,

što djetićsko društvo hoće i mora.

Kolpingu je lebdjelo u njegovu nastojanju i djelovanju za djetićsko društvo pred očima:

1. podići i izobraziti djetićski stalež, i
2. urediti djetićske gostinjce.

Nijedan svećenik nije znao bolje od Adolfa Kolpinga, koji je sam bio zanatlijski djetić i kao takav putovao, što je nužno zanatlijskom djetiću. No, to nije vrijedilo samo onda, dok je živio Kolping, nego to isto tako vrijedi i danas. Stoga je i nastojao utemeljitelj djetićskih društava ćudoredno i gospodarski podići djetićski stalež a po tom i cijeli obrt, nadalje sačuvati djetiće-putnike od pogibli u prenoćištima, gostionicama i krčmama.

1. Da se pobliže promotri prva svrha djetićskih društava, podizanje i izobrazba zanatlijskih djetića, morate znati, da se za dobru izobrazbu traži prije svega dobro poznavanje religije. Mladu je, a osobito djetiću-putniku, koji stupa u radionice stranih — osobito velikih — gradova, koji svuda nailazi na pogibli za religiju i ćudorednost, takvu je mladu djetiću neophodno nužno, da poznaje vjerske istine. Zato su i uvedena u većini djetićskih društava redovito u zimi, od 1. listopada do Uskrsa, neka vjerska predavanja svaki tjedan.

2. Ta se vjerska predavanja održavaju u tjednu na večer, ali djetićska društva priregjuju osim toga u nedjelju uvečer kod sastanaka — takovi su sastanci svakiput u nedjelju — za općenito obrazovanje predavanja, n. pr. iz povijesti, zemljopisa, prirodoslovlja, iz velikih područja zanatlijskih pitanja. Ti nedjeljni sastanci u večer dana počinka i odmora nijesu odregjeni samo za predavanja, nego su to posve ugodni djetićski sastanci, gdje se pjeva, drže šaljiva i druga predavanja, njeguje se zabava i t. d. Uopće se ne smije zaboraviti, da svagdje, gdje imadu djetićska društva svoje lokale za sakupljanje ili vlastite domove, da moraju te prostorije biti na raspolaganje djetićima čitavu nedjelju kao i radne dane u večer tako, da se djetići mogu ondje zabavljati, a ništa ne trošiti. Djetić ondje nalazi drugova za kartanje, billarenje, kugljanje i t. d. Onaj opet djetić, koji rado čita ili se dalje izobražava, nalazi u dobroj knjižnici djetićskog društva knjiga za zabavu i izobrazbu.

3. Djetićsko društvo pruža svojom štedionicom, da se preostali novac uloži, da vi — kad želite putovati — imate koju krunu prištegjenu, nadalje da imate novac potreban za polazak strukovne škole ili nužnu malenu glavnicu za početak obrta, kad ushtjednete jednoć postati samostalnim gospodarima. U djetićskim ćete društvima

naći bolesničku te centralnu blagajnu, koje pružaju veliku korist. Megju vama ih ima, koji rado pjevaju, gombaju; i oni će u djetićskim društvima doći do svojih prava, jer je u djetićskom društvu i pjevački odio, a za gombanje je gombalački i t. d.

Nitko dakle ne može reći, da djetićsko društvo ne pruža mladu čovjeku sve, za čim teži srce mlada ali dobra djetića; naravno ne u raspuštenoj slobodi nego u pravoj kršćanskoj radosti i odmoru. Ne sloboda bez svakoga autoriteta nego prava kršćanska sloboda, koja je svijesna, da u svemu valja paziti na pravu mjeru, a zapovijed Božju stavljati na čelo svega! Istom onda se možete radovati nad svim onim, što vam pruža djetićsko društvo, ako vi kao djetići tražite i nalazite u bratskom saobraćaju s drugovima istih misli i iste dobi poslije svršena posla ono, za čim teži neiskvareno mlado srce.

4. Čuli smo već, da je Kolping želio vruće, e bi se njegovi djetići poučavali u onom, što će im koristiti za život. Zato se u djetićskom društvu podaje mnogo prigode za daljnu izobrazbu, i to u onom, što svaki djetić i obrtnik mora znati, a isto tako u svemu, što pripada u strukovnu izobrazbu. Toga radi se u djetićskom društvu poučava u hrvatskom i njemačkom jeziku, u računanju, knjigovodstvu, pisanju, risanju i t. d. U pravom socijalnom kurzu za pouku daje se pouka u zakonodavstvu, t. j. u uredbama i zakonima, koji vrijede za obrt, n. pr. osiguranje bolesnika u starosti, nemoći i nesreći; red za naučnike, ispit djetića i gospodara, cehovi, društva i t. d. Svuda je nužno, da budu djetići u takovim naučnim tečajevima poučeni o svojim socijalnim dužnostima.

Jošte imade i strukovna pouka. To ću vam pobliže razjasniti. U djetićskim je društvima uregjeno, da se pouka dijeli prema pojedinim granama obrta, n. pr. za stolare, pekare, bravare i t. d. Ta je pouka u strukovnim odjelima takova, da se djetići jednog obrta, n. pr. bravari, sastaju sami za sebe u odregjene večernje satove preko tjedna, te ih koji vješt bravarski gospodar poučava u njihovoj struci. Tu se onda može mnogo o čemu iz stanovitog obrta opširnije govoriti. Jedan djetić uči od drugoga, a svi od vještog vogje jednog strukovnog odjela. Kao pomagalo za strukovnu pouku služe na koncu još i dobri časopisi (strukovni) za bravare, stolare, krojače i t. d., koji se nalaze u djetićskom društvu, a o njima se govori u strukovnim odjelima.

5. Iz toga možete razabrati, kako je djetićsko društvo velika

dobrobit za mlade obrtnike. Osobitu dobrobit pruža djetićsko društvo time, što otvara gostinjce za djetiće. Na to je upravo Kolping polagao veliku važnost. I s pravom! Da to shvatite, dosta je da vam protumačim, što jest i što mora biti djetićski gostinjac. Djetići-putnici moraju u kućama djetićskih društava naći mjesto, gdje će prenoćiti i dobiti hrane. Kolping je uvidio, da su djetići — osobito putnici, koji traže zgodno mjesto za rad, a često imadu vrlo malo novaca — da su oni upravo prisiljeni da polaze često proste krčme. Takovi djetići nalaze sada u djetićskim domovima zabadava stan preko noći, ako se samo mogu iskazati, da su članovi djetićskoga društva. Iskazuje se djetić t. zv. putnom knjigom, koja je provigjena svjedodžbom od predsjednika, a izdaje se svakom dobrom članu društva, koji želi putovati.

Nadalje služe djetićski domovi, osobito u većim mjestima, i tomu, da daju stan i opskrbu djetićima, koji rade u mjestu, a ne mogu stanovati kod gospodara. Po tom imadu djetići u svojoj društvenoj kući vlastiti dom, koji im daje stan i hranu, a osim toga im, daleko od rogjenog doma i zabrinutih roditelja, zamjenjuje dragu roditeljsku kuću. Možete misliti, da je i to od velike važnosti, što djetić ne mora polaziti kojekakve krčme, koje su pogibeljne i po tijelo i po dušu. U društvenoj kući toga nema. Ondje nalazi mladi obrtnik mladiće istih misli, iste dobi, a ni izdaleka nema onakovih pogibli kao gdje drugdje.

Zaključak:

Upoznali smo eto život Adolfa Kolpinga, utemeljitelja djetićskih društava, život muža, koji je znao svojom ljubavi k obrtničkom staležu, svojom neumornom djelatnošću za djetiće, a po tom i za čitavi obrt, koristiti vrlo mnogo. Upoznali smo zatim djelo Adolfa Kolpinga, djetićsko društvo, uredbu tako vanrednu, tako djelotvornu i uspješnu, da danas poslije više 50 godina opstanka ne može nijedna uredba, nikakovo društvo, pokazati takove uspjehe. Hvala zato pripada nekadanjem postolarskom djetiću, Adolfu Kolpingu. Ali zato i pred sve obrtničke djetiće pomalja se pitanje puno odgovornosti: „Zar ćete uz pogibli, koje vam prijete, uz nuždu, da se izobrazite za karakterne i u struci sposobne članove obrtničkog staleža, zar ćete pomoć, što vam je pruža djetićsko društvo, odbaciti?“ Odgovor može samo glasiti: „Ne. Naprotiv! Mi, koji smo članovi omladinskog društva, mi se radujemo, kada nadogje vrijeme, da postanemo djetići, te uzmognemo kao takovi biti primljeni u djetićsko društvo“. Ni jedan pravi član omladinskog društva ne može da misli drugojačije.

25. Biskup Ketteler i radničko pitanje.

Sadržaj: 1. Mladost Kettelerova; — 2. Ketteler, kapelan i župnik; — 3. Njegov prvi javni nastup; — 4. Ketteler, socijalni biskup; — 5. Njegove posljednje godine života.

Uvod:

Tko se, kao n. pr. vi, moji dragi mladi prijatelji, nalazi usred života, bilo u tvornici, bilo rudokopu, željezari, radionici, taj se mnogo prije, nego n. pr. gjaci, uputi u pitanja sadašnjosti, osobito u pitanja radnička i obrtnička. Prije svega se mnogo čuje o t. zv. socijalnim pitanjima, n. pr. o ustanovljenju plaće i radnog vremena, o zaštitnim zakonima za radnike i t. d. Zato je zacijelo dobro, da vas se, makar ste jošte mladi, uputi o takovim stvarima, jer vam te stvari moraju biti poznate i vi morate biti u njih upućeni, prije nego vam socijalni demokrati progovore o njima u svojem smislu. Prije svega morate znati, da je pred više godina na katoličkoj strani učinjeno u tim pitanjima mnogo toga. Zato ću vam pripovjediti o životu i djelovanju glasovitog radničkog biskupa, Vilima Emanuela Kettelera. On je umr'o pred kojih 30 godina. K jednu ću vas na jednom primjeru poučiti, što se razumijeva radničkim pitanjem.

Rasprava:

1. Kettelerova mladost.

Dva sata sjeverno od okružnog grada Warendorfa u Westfalu, onamo, gdje se dotiču pokrajine Westfal i Hannover, blizu sela Füchtorfa, leži još na westfalskom tlu plemićski posjed Harkotten. Taj posjed je vlasništvo baruna Ketteler. Tu je, poslije glasoviti biskup od Mainza, Wilim Emanuel proživio prve godine svoje mladosti. U gradu Münsteru, u kojem imade mnogo plemićskih prezimišta, rodio se Wilim Ketteler. Toga radi, što se rodio baš na sam Božić — bilo je to 25. prosinca 1.811. — dobio je pridjevak Emanuel. Ipak je Harkotten bio pravi stan njegova oca, gdje je on gotovo uvijek boravio. Harkotten bijaše takogjer milo boravište mladog Wilima Kettelera u njegovu djetinjstvu i mladenaštvu. U krugu od 6 braće i 3

sestre proveo je lijepu mladost pod zaštitom brižnih roditelja, koji su nastojali da uzgoje i svoju djecu u pravoj pobožnosti i poslušnosti, i to doduše strogo, razborito, ali bez svake mekoputnosti. Osobito je utjecala na dječaka njegova pobožna majka, neumorna u djelima ljubavi. Dijete jošte pratio je on majku, kad je zalazila u kolibice siromaha i bolesnika, da im pruži pomoć i utjehu. Pogled na bolnu i siromašnu braću usadi u srce živoga i pobožnog dječaka duboku ozbiljnost i onu požrtvovnu ljubav k narodu, koja ga je poslije toliko poticala na rad. Wilim Emanuel se od svoje naravi još kao dječak i kao mladić čvrsto držao svoga mišljenja, što se katkad znalo izroditi i u srdžbu i bjesnoću, osobito ako su mu se stavljale zapreke. Bio je strastven lovac; u tome se često očitovao njegov značaj. U svojoj uzbugjenosti i sili nije mogao podnositi, ako bi promašio cilj tako, te se jednom u takovoj prigodi bacio na zemlju i stao vikati: „Ubijte me, ubijte me, ja sam promašio zeca"; drugiput je opet zašao u duboku vodu, da dosegne nastrijeljena zeca. Iz toga se vidi, kako je u njega bila n e o b i č n a k r j e p k o ć a i p r i r o g j e n a n a r a v n a s n a g a. Ta ga je poslije, pročišćena životom, vlastitom trapnjom i vjerom, osposobila, da učini velike stvari na dobrim i ozbiljnim poljima tako, te se divimo njemu kao kapelanu, župniku i biskupu.

Umni je otac već rano uvidio, da Wilimu Emanuelu treba ozbiljne i čvrste odgoje. Pošto je dakle neko vrijeme pohagjao gimnaziju u Münsteru, dade ga otac u uzgojni Isusovački zavod u Brieg, kanton Wallis u Švicarskoj, gdje je ostao sve do god. 1.828. U Münsteru je smirio ispit zrelosti. Plemićsko podrijetlo a i sklonost pravnim znanostima sklone ga, da uči pravo, te zato pogje god. 1.829. na sveučilište u Göttingen. Tu je opet provalio njegov žestoki duh, jer je premda katolik, bio upleten u dvoboj, u kojem je izgubio vršak nosa. Moguće da i nije toga dvoboja ozbiljno shvatio osobito onda, kad još mnogim katolicima nijesu bili jasni vjerski nazori. Ali i tom se zgodom očitovala njegova velika energija, jer je muževno podnio, kad je morao šest tjedana mirno sjedjeti u Berlinu, dok mu vršak nosa ne zacijeli s mesom s vlastite ruke.

Osim u Göttingenu studirao je i u Berlinu, Heidelbergu i Münchenu, a prvi je svoj ispit položio god. 1.835. u Berlinu. Onda je bio u državnoj službi kao pravni vježbenik kod vlade u Münsteru. Za čim je on u ovo vrijeme težio, može se razabrati iz ovih riječi, što ih je jednog dana oduševljen rekao: „Htio bih postati zemaljski

vijećnik, onda bih mogao učiniti mnogo dobra za narod". No Bog je htio, da mu na drugi način ispuni želju. Došla je godina 1.837. Kölnski nadbiskup, Klement August grof Droste-Vischering, bi uhvaćen i dopraćen u zatvor u tvrgjavu Minden, jer nije mogao, a ni htio popustiti pruskoj vladi u pitanjima mješovite ženidbe. Cijela se Njemačka uzbunila, a osobito se katolici probudiše iz svoga nehaja. Wilima Emanuela Kettelera taj je dogagjaj tako potresao, da je pod njegovim uplivom god. 1.838. ostavio državnu službu i pošao na nove nauke u München. Neodlučan, kojoj bi se struci sada posvetio, posjećivaše sad ovdje sad ondje sveučilišta, prolazio doline tirolske i konačno našao nakon dugih borba — nije se smatrao dostojnim, da bude svećenik – s Božjom milošću svoj put. Grof Reisach, tada biskup u Eichstättu, kasnije glasoviti kardinal u Rimu, a i sam se dosta kasno odlučio za duhovni stalež, dade Ketteleru zadnji poticaj, i Ketteler se odluči, d a u č i b o g o s l o v l j e. Našavši tako put nastavi Ketteler dalje prirogjenom silom i energijom tako, da se svojim visokim stasom i odvažnim držanjem isticao, a svojom ozbiljnom pobožnošću i ozbiljnim nastojanjem bio uzor. Od god. je 1.842. pa do god. 1.843. studirao bogoslovlje na sveučilištu u Münchenu zajedno sa svojim bratom Rikardom, koji je bio husarski poručnik, a umr'o kao kapucin god. 1.855. Poslije nauka stupi Ketteler u svećeničko sjemenište svojeg zavičaja u Münsteru i tu bi z a r e g j e n z a s v e ć e n i k a 1. lipnja god. 1.844.

2. K e t t e l e r, k a p e l a n i ž u p n i k.

Mladog svećenika namjestili ponajprije za kapelana u Bekum, gdje je bio namješten i svećenik Ivan Bernardo Brinkman. Taj se poslije kao biskup minsterski proslavio za kulturnih borba tako, te su ga nazivali u njegovoj biskupiji „biskupom ispovjedaocem". U Bekumu su provodila oba ta kapelana zajedno s još jednim trećim neku vrstu samostanskog života. Kuhao im je i služio ih je samo jedan sluga. Već to pokazuje, da su bili muževi osobite vrste, kako je to sjajno pokazala budućnost. Već je u Bekumu imao Ketteler prigode, da pokaže ljubav k narodu, jer je radio oko osnutka i uregjenja b o l n i c e. Onda je bilo u onome kraju jošte malo bolnica. Ali nije dugo djelovao u Bekumu. Već god. 1.847. pozva ga biskup za župnika u H o p s t e n u okružju teklenburškom. U onoj okolini imade još i sada starih ljudi, koji su poznavali župnika Kettelera i pripo-

vijedaju, kako je on u malo godina djelovao vrlo blagoslovno u općini Hopsten. Propovijedaonica i ispovijedaonica bijahu polje njegova djelovanja, djeca i bolesnici njegovi ljubimci. To se osobito očitovalo, kad je vladala priljepčiva bolest, tifus, megju njegovim župljanima. Bogato je dijelio od svojeg očinstva, samo da ublažuje bijedu. Odličnom župniku nije bilo prenisko, da jede kavu i pogaču kod jednostavna seljaka uz ognjište sa svim ukućanima, kako je to u onoj okolini običaj. Njegova visoka pojava, one izrazite crte obraza, njegova riječ puna snage, jakost u predavanju i glasu, čitav njegov nastup, njegova radna snaga i duboka pobožnost, sa svega toga omilio je svakom, tko ga je god sastao. To su bile takogjer osobine, koje ga osposobiše, da kasnije odvažno istupi za prava katoličke Crkve kao „bojovni biskup", kako su ga nazivali njegovi neprijatelji, za dobro naroda, napose radničkoga kao „socijalni" ili „radnički biskup", kako ga mi nazivamo s ponosom.

3. Kettelerov prvi javni nastup.

Na što nije Ketteler nikada težio, ali što je Božja Providnost trebala za sredstvo, to je donijela godina 1.848. To je u Njemačkoj bila godina revolucije, gdje je sve čeznulo za slobodom, i gjak i činovnik, seljak i radnik i obrtnik sve do u najudaljenija sela. U to vrijeme bi sazvana narodna skupština zastupnika iz čitave Njemačke u Frankfurt na Maini. Okružje Teklenburg posla župnika iz Hopstena, Emanuela Kettelera. U Frankfurtu posta Ketteler poznat cijeloj Njemačkoj svojim istupom u vijećanjima, a osobito nadgrobnim govorom generalu Lichnowskomu i knezu od Auerswalda, koje je umorila svjetina izvan Frankfurta, kad su izjašili na šetnju. On je upozorio, da su pravi ubioci oni zavodnici, koji oduzimaju narodu vjeru s lažnim obećanjima i tako ga zavode na bunu protiv božanskog i ljudskog ugleda. Već sadržina toga govora pokazuje, da je Ketteler vrlo dobro razumio socijalna zla onoga vremena. Iste je godine bio i prvi generalni sastanak njemačkih katolika u Mainzu, na kojem je govorio Ketteler znameniti govor o „slobodi Crkve i socijalnoj krizi". On reče: „Narod trpi nevolju, stradalačke mase radnika od dana u dan rastu, te glasno izdižu svoje zahtjeve. Kako bismo mogli mi zapriječiti, da ne navale na društvo, kojega se žrtvom nazivaju i smatraju? Molim vas i zaklinjem, dajte da vam pokažemo snagu naše Crkve, kako su je pokazali muževi

starih vremena, kao n. pr. sv. Franjo Asiški. On je poklonio u potpunom dragovoljnom siromaštvu i zadnje odijelo". Iste je godine u katedrali u Mainzu mjeseca studenoga izrekao šest svojih glasovitih propovijedi o socijalnom pitanju. U njima je dokazao pravu crkvenu nauku protiv bludnja liberalizma i socijalizma. Još su i danas ti govori izvor najdublje socijalne znanosti.

Vi ste, moji dragi prijatelji, još mladi, te ste malo ili ništa čuli o socijalnim pitanjima. A ipak je dobro, da znate nešto i o tome, koliko to možete razumjeti, jer će se jedamputa govoriti o tom i u vašim radionicama. Drugiput će opet već rano do vas doći oni ljudi, koji se nazivaju socijalni demokrati, da vas predobiju za svoje mišljenje i za svoju stranku. Zato treba da budete poučeni u omladinskim društvima o zadacima, što ćete ih jednom morati da rješavate kao mladi muževi zajedno s drugim katoličkim muževima. Megju te zadatke pripadaju i socijalni zadaci, koji su osobito važni za radnike, obrtnike, poljodjelce i trgovce. Kao mnogo drugo znanje, tako i socijalno, morate baš s toga pribaviti sebi već u mladosti.

Što je dakle socijalno pitanje? „Social" je latinska riječ, a hrvatski znači „društven"; socijalno pitanje znači dakle u prijevodu „društveno pitanje". Prema tome razumijeva se „socijalnim pitanjem" pitanje, kako bi se moglo na gospodarskom polju pomoći današnjem društvu u njegovim potrebama i željama. Društvom razumijevamo sve ljude ili opet neki dio ljudi, n. pr. radnike, obrtnike, naučnike, mlade radnike, poljodjelce, trgovce, djecu. Raspravljajući o socijalnom pitanju protumačit će se i to, kako se može i mora pomoći pojedinim vrstama društvenim u stanovitim položajima i prilikama, n. pr. kad se tuže radnici na prenisku plaću, na predugo i za zdravlje štetno radno vrijeme, na zle i preskupe stanove, na pogibli za ćudorednost, osobito kod mladih ljudi po tvornicama, i t. d. I za poljodjelstvo postoji socijalno pitanje; tuže se n. pr. poljodjelci na prenisku cijenu žitka, otkada dolazi iz Amerike i drugih zemalja prejevtina raž i pšenica. Zato seljak traži zaštitnu carinu. Obrtnici se i trgovci tuže, da im se često ne isplaćuje posao, otkad nugjaju tvornice i trgovačke kuće mnogo jevtinije robu, nego to mogu oni, i t. d.

Sva su ta pitanja, a prije svega pitanje o plaći industrijalnih radnika, dirala u srce Kettelera. On je nastojao razjasniti njemačkim katolicima, što sve mogu oni u tim stvarima učiniti. I probudio je on savjesti, kao i sv. Ivan Krstitelj u pustinji. Stavio je prijedloge,

kako se mora pomoći, kakove zakone mora izdati država, što mora da urade radnička i obrtnička udruženja. Sve, što se zadnjih 30 godina na tim poljima stvorilo, sve je to već davno prije propovijedao Ketteler, ali gluhim ušima. Uvijek je kod toga naglašivao, da se i socijalna pitanja moraju riješiti u duhu kršćanskom, kako ga uči katolička Crkva. A to je za onda bilo vrlo nužno, jer su onda bila još dva pravca, koji su se takogjer bavili socijalnim pitanjem.

Prvi su socijalni demokrati. Oni takogjer žele riješiti ta pitanja, ali bez religije, bez obzira na postojeći društveni red. Oni očekuju „državu budućnosti", veliko bratstvo ljudi, gdje će svi zajednički posjedovati radna sredstva, zemlju, strojeve, kuće i t. d. i gdje će gospodariti na zajednički račun. Za Boga, vjeru i Crkvu ne će se onda više brinuti. Tu će svi naći raj, svima će sve biti po želji i na zadovoljstvo. Zaista lijep jestvenik, kako vidite, ali na žalost stoje sva skupocjena jela tek na papiru, a tko će ih prinijeti, to vam ne zna reći ni jedan socijalni demokrat.

Protiv socijalnih demokrata bijahu oštri protivnici liberalci. To su bili ljudi ponajviše iz bogatih krugova, a megju njima poslodavci. Oni nijesu htjeli niti čuti o tom, da bi zapovijedi kršćanske, o pravednosti i ljubavi k bližnjemu, vrijedile u trgovačkom životu, osobito kad se radilo o stjecanju novaca. Govorahu: svakomu valja pustiti neograničenu slobodu, da u svojem svakidašnjem stjecanju misli na svoju probit. Onda uznapreduje svatko najdalje, ako ga nitko ne smeta. Zato i nijesu htjeli liberalci ništa znati o zakonskoj zabrani nedjeljnoga rada, o zabrani rada djece u tvornicama, o zabrani rada mladeži i žena noću, o udruživanju radnika i t. d. Još i danas vlada taj slobodoumni duh kod onih poslodavalaca, koji uvijek prigovaraju, kad se žele izdati zakoni za zaštitu radnika, ili kad žele radnička udruženja s njima pregovarati o poboljšanju svoga položaja, n. pr. o povišenju plaće, prikraćenju predugog radnog vremena i t. d. Oni hlepe samo za svojom koristi, a ne će da ispune pravedne radničke zahtjeve. Oni kažu: „Mi smo gospodari, mi odregjujemo, što pripada radnicima". Ne priznavaju ćudoredni zakon socijalne pravednosti, koji se zauzima i za radnička prava. Za kršćanski se ćudoredni zakon, koji štiti radnička prava, zauzeo Ketteler svetom gorljivošću jednoga apostola.

4. Ketteler, socijalni biskup.

Ponovno nešto iz života Kettelerova. Iz svoje župe u Hopstenu pozvali ga god. 1.849. za prepošta u Berlin, t. j. za najvišega katoličkog svećenika katolicima grada Berlina i okoline. Nerado je poslušao taj poziv. Kao što je u Bekumu i Hopstenu radio, da sagradi novu bolnicu, tako se u Berlinu brinuo oko proširenja velike berlinske bolnice sv. Hedvige. Ipak je samo kratko bilo njegovo djelovanje u glavnom pruskom gradu. Već god. 1.850. pozva ga papa Pio IX. za biskupa u Mainz. Dne 25. srpnja 1.850. posvećen bi za biskupa. Kao nasljednik sv. Villigija, prvog biskupa u Mainzu, razvi gorljivi muž domalo svoju veliku djelatnost. Ne mogu vam ni spomenuti sve, što je veliki biskup učinio u svojoj biskupiji. Njegovo djelovanje bijaše tako izvrsno i opsežno, da su ga kanili namjestiti za nadbiskupa u Breslavi, a isto tako za nadbiskupa u Kölnu. No za obje te biskupije nije privoljela vlada, i to s razloga, što ih vi posvema ne razumijete, ali koji su se temeljili na tome, što je on odvažno branio katoličku Crkvu, osobito kad su je počeli progoniti u Pruskoj nepravednim zakonima za vrijeme t. zv. kulturne borbe. To je bilo iza velikog francusko-njemačkog rata god. 1.870. – 1.871. Nadbiskupiju je Gnjezno-Poznanjsku ponudila sama vlada Emanuelu Ketteleru, ali je on tu ponudu odbio, jer nije bio vješt poljskom jeziku, kojim govori većina u toj nadbiskupiji. Predložen bi za nadbiskupa i u Freiburgu, no opet ga odbila badenska vlada. Sve sam vam to pripovjedio, da vidite, kako je biskup Ketteler bio velik muž.

Ipak sam vas htio uputiti, što je on kao biskup u Mainzu učinio za svoju biskupiju, i to samo u par poteza, da mogu nešto više progovoriti o njegovoj socijalnoj djelatnosti, premda se njegov socijalni duh dosta odrazuje na njegovu djelovanju za svoju biskupiju. U prvoj svojoj pastirskoj poslanici svojim biskupljanima piše on: Uistinu, ne tražim za sebe ništa od vas. Što imam, sve će iza moje smrti pripasti vama i vašim siromasima, a dotle ne tražim ništa, nego rad i trud u vašoj službi. Prvi mu pohod, pošto bi posvećen za biskupa, bijaše u bolnicu. Pod njegovom se rukom otvoriše u gradu Mainzu i u biskupiji naskoro bolnice, sirotišta, zavodi za zapuštene dječake i pale djevojke i kuće za služavke. Osnovao je društva za služinčad, za djetiće i naučnike, a svuda ih je nastojao širiti, kud ga navodio put kao biskupa. U siromašnijim je krajevima savjetovao seljake, kako će poboljšat zemljišta, najamnicima je nastojao pribaviti

dobra, gorljivo je nastojao da poosnuje štedionice. Na koncu svog života bavio se još živahno time, da utemelji društvo za gradnju radničkih stanova.

Tako je živio biskup Ketteler za narod. Svakomu je bio otvoren njegov stan, a bolesnike je i siromahe sam pohagjao u njihovim stanovima. Svake je subote bio do u kasnu noć u ispovijedaonici. Nakon 12 godina biskupovanja mogao je priznati o sebi: „Već 12 godina, za kojih djelujem kao biskup u Mainzu, dijelim sav svoj dohodak sa siromasima, a to mi je i dužnost". Iza njegove smrti nagjoše u oporuci kratke riječi: „Osim gotova novca, što je u mojem pisaćem stolu, nemam imutka. Što sam imao, upotrebio sam u dobre svrhe".

Osobito je bio vješt govornik. Na to sjećaju njegove sjajne propovijedi, a i katolički sastanci, na kojima je govorio. Vješt je bio i pisanju. To dokazuju mnogi spisi, što ih je izdao, osobito njegove pastirske poslanice — njih 50 na broju — njegovi spisi na obranu Crkve, spisi protiv liberalizma, a nada sve, o čemu mi danas osobito govorimo, s p i s i o s o c i j a l n i m p i t a n j i m a. Obzirom na tu posljednju točku napominjem spise: „Radničko pitanje i kršćanstvo" (1.864.), nadalje: „Radnički pokret i njegovo nastojanje u odnosu prema vjeri i ćudorednosti" (1.869.), „Liberalizam, socijalizam, kršćanstvo" (1.871.) i „Katolici u njemačkom carstvu" (1.873.). U potonjem je razvio opširan velik program socijalnog zakonodavstva. U svim tim spisima, u mnogim propovijedima, a napose u svojim velikim govorima na katoličkim sastancima, na konferencijama pruskih biskupa u Fuldi, istupao je Ketteler uvijek za to, da se katolici zanimaju gorljivo za socijalno pitanje. S pravom je on držao katoličku Crkvu zavodom, koji je neophodno nuždan za rješavanje socijalnog pitanja. Odatle njegova znamenita riječ god. 1.848. na katoličkom sastanku u Mainzu: „Socijalno pitanje mora pokazati, da je katoličkoj Crkvi pridržano konačno riješenje toga pitanja". Predaleko bismo zašli, moji mladi prijatelji, kad bismo htjeli iscrpivo raspraviti Kettelerovo socijalno djelovanje. Zato samo nekoliko riječi o njegovu socijalnom djelovanju u korist o b r t n i k a i r a d n i k a.

O d j e t i ć s k o m j e d r u š t v u pisao jednoć biskup svome bratu Vilderichu. Tu opisuje, kako valja pomoći mladu obrtniku, kako se moraju za nj brinuti svećenici u svakom gradu, kako se moraju urediti djetićski domovi, putne knjige. Kolpingovo je djelo on već rano uveo u Mainzu i nastojao je, da se ono uvede i u ostalim gradovima

njegove biskupije. Rado je polazio djetićsko društvo za svečanih zgoda, a sjajnim je riječima uvijek počastio svečani sastanak.

Zabrinut za n a u č n i k e, poticao je god. 1.866. u jednom spisu svećenike svoje biskupije, da se zauzmu za naučnike, te ih poslije uvedu u djetićska društva. To su poticaji, koji se sada vrše u omladinskim društvima.

Napose se neumorno brinuo za r a d n i č k i s t a l e ž. God. 1.863. bijaše katolički sastanak u Frankfurtu i vogjen bi u duhu Kettelerovu, jer se na njemu opširno raspravljalo o socijalnom pitanju, osobito radničkom. Već došaste godine (1.864.) izda Ketteler spomenutu već knjigu: „Radničko pitanje i kršćanstvo". U njoj je razložio svoje najvažnije misli i savjete o rješenju radničkoga pitanja. Ta je knjiga pobudila veliko zanimanje u cijeloj Njemačkoj kod izobraženih i kod radnika. Prošla je cijelom Njemačkom. I sami protestanti, dà, protestantski radnici, priznadoše veliko znamenovanje toj knjizi. Veliki vogj centruma, Windthorst, kaže u popratnici, što ju je napisao toj knjizi god. 1.890.: „U pokojnom biskupu Ketteleru štujemo mi svi učitelja i borioca katoličkih socijalnih nastojanja", i: „Jest i ostaje naša slava, što se katolički crkveni knez odvažio prvi razviti zastavu kršćanske socijalne reforme". Ketteler je iznio u ovoj knjizi kao i u jednom govoru, što ga je govorio god. 1.869., ove najvažnije zahtjeve za radnike, koje morate dobro upamtiti, da uzmognete uspješno socijalnim demokratima pravo odgovoriti. Zahtjevi glase: 1. pravoj vrijednosti rada neka odgovara jednako visoka plaća; 2. neka se prikrati prekomjerno radno vrijeme; 3. neka se obdržava nedjeljni počinak; 4. djeci se zabranjuje rad u tvornicama, i to djeci, koja su obvezana polaziti školu; 5. neka se ukine zaposlivanje udatih žena u tvornicama; 6. neka se što većma ograniči tvornički rad djevojaka i zaštiti njihova ćudorednost, koliko još budu zaposlene u velikoj industriji".

„P r v i je zahtjev radničkoga staleža", tako izvodi biskup, da se „p o v i s i r a d n i č k a p l a ć a, kako odgovara pravoj vrijednosti rada. Taj je zahtjev uopće vrlo pravedan; i religija traži, da se s radom ne postupa kao s robom, te da se ne procjenjuje od dana u dan ponudom i otkazom. Do toga su opet dovela liberalna gospodarska načela, k o j a n e p a z e n a ć u d o r e d n o s t n i n a r e l i g i j u".

Što ovdje stavlja Ketteler kao zahtjeve pravednosti, za to se poslije centrum borio u t. zv. Galenovom prijedlogu (god. 1.877.) i

od onda gotovo svake godine, dok nije napokon dobar dio tih zahtjeva proveden u zakonodavstvu. Tako se može reći: Ketteler je dao centrumu svoj socijalni program, kao što je uopće postao socijalni učitelj njemačkih katolika. I sâm je socijalni papa Leo XIII. jedamput kazao: „Biskup Ketteler bio je moj veliki preteča". Ako se socijalni demokrati ponose svojim velikim vogjima i učiteljima, Ferdinandom Lasalleom i Karlom Marxom, savremenicima velikoga biskupa u Mainzu, to imadu katolici (njemački) kud i kamo više razloga ponositi se velikim socijalnim boriocem, Kettelerom. Jer, što je dosada zakonodavstvo učinilo za radnike, to su većinom misli, što ih je mnogo godina prije zastupao Ketteler kao propovjednik u pustinji.

No, Ketteler je uvigjao i potrebu radničkih društava i udruženja. On je ponovno obragjivao pitanje, da li se i kako se moraju organizovati radnici, t. j. udružiti se u svrhu, da zastupaju svoje religijozno-ćudoredne i gospodarske interese u staleškim zajednicama. Na njegov se poticaj osnovaše mnoga muška i radnička društva, uz koja postoje od god. 1.894. kršćanska udruženja.

Kako se kroz čitavo djelovanje Kettelerovo, dok je bio biskup, provlači njegova briga za radnički svijet, svjedoče i novine onog vremena. Ne samo katolički dnevnici nego i liberalni, dapače socijalni demokratski listovi, govore o socijalnoj djelatnosti katoličkoga biskupa. Uvijek je u govorima, propovijedima i spisima govorio o radničkom pitanju tako, te su jednom, kad je bilo najavljeno, da će govoriti biskup kod neke velike religijozne svečanosti, protivničke novine podrugljivo pisale: „Sve napeto očekuje biskupovu propovijed, bez sumnje će se tamo raspravljati i o radničkom pitanju".

5. Zadnje godine Kettelerova života.

Dragi moji mladi prijatelji! Još ćemo nešto na koncu reći iz života Kettelerova. Biskup je sudjelovao na velikom općenitom saboru, koji je bio za Pape Pia IX. god. 1.869.—1.870. u Vatikanu u Rimu. Kad je god. 1.870. osnovano njemačko carstvo, bio je i biskup Ketteler neko vrijeme zastupnik na saboru za okružje Tauberbischofsheim. U biskupskim je konferencijama u Fuldi bio jedan od najvažnijih, a u borbama vladâ protiv katoličke Crkve jedan od najjunačnijih naših vogja. God. 1.877. morade opet poći u Rim. To je bilo njegovo zadnje putovanje. Vratio se bolestan u kapucinski samostan Burghausen u Bavarskoj. Njegov je prijatelj iz mladosti, pater Bruno Korpf, prije düseldorfski husarski satnik, nakon toga već 30 godina svećenik, a 2 godine kapucin, stanovao u tom samostanu. Biskup se obradovao, što ponovno vidi svog starog prijatelja iz mladih dana. Biskupa napala potajna groznica. Pet nedjelja morao je trpjeti. 13. srpnja god. 1.877. slomi ga neumoljiva smrt i ote velikog muža, plemenita radom, velika duhom, velika vjerom, muža, u koga je bilo samilosti za sve staleže, a osobito za radnički. Ketteler nije ostavio nikakva imutka; bio je uvijek otac siromaha. Tijelo mu počiva u katedrali u Mainzu. Zadnje mu javne poznate riječi o socijalnom pitanju bijahu riječi, što ih je 1. svibnja 1.877. neposredno prije svog puta u Rim pisao kršćanskom radničkom društvu u Augsburg. Oni su mu zahvalili za toplo sudjelovanje, što ga je tako često očitovao radeći za boljitak radničkog staleža. Te su biskupove riječi važne, jer na koncu još jedamput one ističu, kako je na mjestu naglašivanje religije u socijalnom pitanju. Glase: „Uistinu me ganulo, što vi moje nastojanje tako ljubazno priznajete. A osobito me veseli to, što u tom pismu nalazim dokaz, da vi, a i članovi društveni, želite postići cilj radničkoga staleža samo u najužoj vezi s religijom i s Kristom. To je jedini pravi put".

Zaključak:

Eto, dragi moji mladi prijatelji, to je bio biskup Ketteler. Njegovo je ime upisano sjajno u povijest socijalnih nastojanja njemačkih katolika. Kad se god. 1.893. mislio pozvati na Kettelera neki socijalni demokrat u državnom saboru, odgovorio mu je zastupnik centruma, prof. dr. Hitre: „Moja gospodo, ja se danas posvema slažem s nazorima, što ih je zastupao biskup Ketteler. Mi ćemo se uvijek vraćati na tu veliku katoličku socijalnu politiku; mi ćemo uvijek označivati Kettelera za onoga, kojemu zahvaljujemo svoj socijalni program; mi ćemo dalje graditi na onom, što je on postavio za temelj". Wilim Emanuel Ketteler zacijelo je slava potomstvu, koje će ga uvijek nazivati socijalnim biskupom, „radničkim biskupom". Njegova veličina ne će potamjeti nikada, promatrali ga kao radničkoga biskupa, kao biskupa njegove biskupije, kao biskupa u borbi za prava katoličke Crkve. Sam ga je Pio IX. kod zadnjeg putovanja u Rim odlikovao. Kad se tisuće njemačkih hodočasnika skupilo u Vatikanu, a megju njima sedam njemačkih biskupa, pozva ga Papa IX. naprijed veleći: „Ketteler, Ketteler!" i pokaza mu mjesto blizu svojega papinskoga prijestolja. Poslije velike audijencije, a napose za jednog pouzdanog razgovora s prisutnim kardinalima i najodličnijim osobama, nagovori sam Papa Ket-

telera i reče mu: „Ti lijepo pišeš, sinko moj, držim, da tvoje pero ljepše piše od mojega“. Okrenuvši svima se nazočnima reče: „To je časni biskup!“ Prijatelji moji, tim riječima ne možemo dodati ništa. Predavanje vam je pokazalo, kako je istinita i prava riječ velikoga Pape. I dogjete li jedamput u Mainz — mladi obrtnici dogju lako i onamo na svojim putovanjima – pogjite na grob slavnoga biskupa Wilima Emanuela Kettelera u kapeli Majke Božje u katedralci. Ondje izmolite bar Očenaš za visokoga pokojnika i za sve one, koji nastoje u njegovu duhu riješiti socijalno pitanje.

26. Radničko društvo.

Sadržaj: 1. Postanak i razvitak radničkih društava. – 2. Što že'i radničko društvo?

Uvod:

U njem. zemljama izdiže se ogromno drvo. Tek mu je 40 godina, ali je već zahvatilo duboko korijenje, potjeralo silne grane, ogranke i brojno lišće. A plodovi tog drveta osobito su dobri. To veliko drvo katoličko je radničko društvo.

Rasprava:

I. Postanak i razvitak radničkih društava.

1. Bijaše to šezdesetih godina prošloga stoljeća, kad su radi savjetovanja s velikih godišnjih katoličkih sastanaka i radi djelovanja velikoga biskupa u Mainzu, Emanuela Kettelera, počeli sakupljati radnike u društva. Ta su se društva nazivala „kršćanska socijalna društva“. Bila im je svrha da sakupljaju odrasle radnike, jer je porastom industrije i podizanjem mnogih tvornica osobito porasla masa industrijalnih radnika protiv obrtnika i poljodjelaca. U ta društva mogahu pristupiti spočetka ne samo industrijalni radnici, nego i manji obrtnici, trgovci i t. d., dà, uz katolike pristupahu i protestanti. No, domalo se ograničiše ta društva gotovo samo na katoličke članove, a jer se kasnije pobrinulo za obrtnike u drugim društvima, n. pr. djetićskim i trgovačkim, bijahu u glavnom samo za prave industrijalne radnike. Budući da su ih katolički sastanci u Ambergu, Breslavi i Bohumu i većina njemačkih biskupa preporučivali, raširiše se ta radnička društva — koja se odsad zovu „radnička društva“, a ona za rudare „rudarska društva“ – i stekoše toliko znamenovanje, da je već početkom god. 1.909. bilo u cijeloj Njemačkoj 2860 takovih društva s 390.000 članova.

To je eto ukratko povijest, kako je drvo radničkih društava zasagjeno, njegovano i uzraslo. Dan na dan opet čitamo i čujemo, da se sve više umnažaju.

2. A da to drvo, radničko društvo, jošte točnije upoznate – mnogi od vas žele jedamputa postati lišće tog drveta – to vam ga moram ponajprije točno opisati. To drvo ima ponajprije korijenje jako i čvrsto, a na dobrom je tlu. Tlo to jest vjera i državni poredak. Tim se razlikuje od drugih društava, a napose od socijalnih demokratskih. Naše je radničko društvo osnovano na vjernosti prema katol. Crkvi i državi. Velim na vjernosti prema katoličkoj Crkvi, jer članom katoličkog radničkog društva može biti samo onaj radnik, koji naziva katoličku Crkvu majkom, koji joj je obećao, da će ju ljubiti, te joj služiti vršeći zapovijedi Božje i crkvene, a ne kao ostala društva, koja ne samo što ne će da znadu išta o vjeri, nego je dapače napadaju, makar to javno i ne priznavaju. – Drvo radničkog društva počiva nadalje na vjernosti prema državi i svjetskoj vlasti, ne kao socijalni demokrati, koji ne priznavaju autoritet državni, nego kao dobri kršćani, koji znadu riječi Sv. Pisma, da je svjetska vlast od Boga. — Sad možete misliti, da to društvo s takovim korijenjem, koje je uvriježeno na materinskom tlu katoličke Crkve i priznaje državni poredak, prati Božji blagoslov i da uspijeva još i onda, kad ga je država progonila shvativši ga krivo. U Njemačkoj su katolička društva udružena u tri velika saveza. I to su onda tri velike grane, što ih imade drvo radničkog društva. Osim toga imade velikih ogranaka, koji sastoje od društava pojedine biskupije, a zovu se diecezanski savezi, n. pr. kölnski, münsterski i t. d. Ti se diecezanski savezi sastoje od okružnih saveza s potčinjenim društvima. To su malene grane našega velikog društvenog drveta, koje imadu više ili manje lišća, t. j. pojedinih društvenih članova.

3. Pošto sam pokazao, kako je veliko drvo radničkog društva raširilo svoje grane preko cijele Njemačke, ne ćete se čuditi, da su i plodovi brojni i vrlo plemeniti. Ali čujmo, što kažu mnogi veliki i glasoviti muževi o radničkom društvu i kako ga preporučuju. Rekao sam već, da se veliki biskup u Mainzu, pl. Ketteler, smatra utemeljiteljem tih društava, jer je već davno prije upućivao na brigu za radnike. To je učinio osobito god. 1.869. na konferenciji

pruskih biskupa, koji su se običavali sakupiti svake godine u Fuldi na grobu apostola Njemačke, sv. Bonifacija, da se posavjetuju o važnim prilikama. Tu je Ketteler u predavanju: „Briga Crkve za tvorničke radnike" osobito naglasio, da se pored djetićskih društava mora raditi o tome, da se podigne radnički stalež osnivajući društva za radnike. Nadalje su njemački biskupi uvijek svraćali svoju pozornost na to, da se osnivaju radnička društva i dobro vode. Napose svratiše pozornost na to u zajedničkoj pastirskoj poslanici god. 1.890. Isto se dogagjalo svake godine na velikim njemačkim katoličkim sastancima. No, ne smije se nikada zaboraviti, da je najveći prijatelj radnika, a po tom i radničkih društava, bio sam blagopokojni Papa Leo XIII. On je pokazivao radnicima uvijek posebnu sklonost, on ih je ljubio i snažno poticao, da osnuju i urede radnička društva. To je napose učinio u posebnoj okružnici o radničkom pitanju god. 1.891. Takovo se Papinsko pismo zove enciklika (okružnica), a zove se uvijek prema početnim riječima. Ova enciklika počinje se sa: „Rerum novarum....", i zato se ta glasovita okružnica naziva „enciklika Rerum novarum". Dobro je, da to upamtite, jer će o njoj biti u radničkom pitanju često govora. Papa Leo XIII. radi u toj okružnici o radničkom pitanju. On izriče svoju radost nad radničkim društvima veleći: „Vrlo je radosno, što u naše vrijeme nastaje sve više i više udruženja one vrste, bilo da sastoje od samih radnika, bilo od radnika i poslodavaca, te se može samo željeti, da napreduju brojem i unutarnjom silom". Pored toga govori izrijekom o radničkim društvima: „Katolička radnička društva nova su forma starih udruga. U prošlosti su udruge dugo vremena djelovale vrlo plodonosno. Veliku su korist donosile ne samo svojim članovima, nego i obrtu i industriji. U naše se vrijeme ne mogu opet uspostaviti radnička društva u svojoj pregjašnjoj formi, jer novi običaji, napredak znanstvene izobrazbe i povećane životne potrebe stavljaju druge zahtjeve. Nužno je, da se udrugarstvo pridržavši stari duh, koji ga je oživljavao, prilagodi potrebama našeg vremena. Katolička radnička društva moraju počivati na religijoznim temeljima. Religijozni elemenat mora služiti društvu za osnovu njegovih uredaba".

Iz toga vidimo, kako je veliku vrijednost podavao Papa radničkim društvima. Uza to je Leo XIII. često izražavao svoju sklonost za radni svijet. S pravom se naziva taj Papa „Radnički Papa". Zato mu i postaviše radnici svojim sredstvima, kao Papi radničkom, radnički spomenik kod Laterana u Rimu, što je zacijelo i zaslužio.

Radničko je društvo našlo mnogostrano priznanje i kod zastupnika centruma i kod vogja radničkog pitanja. Napose ovi posljednji potekoše vrlo često iz katoličkih radničkih društava, te baš u radničkom društvu stekoše obrazovanje i veliku pobudu za rad.

Onima izmegju vas, koji će stupiti u radničko društvo, treba razložiti pobliže, što hoće radničko društvo i kojim sredstvima postizava svoj cilj. To su plodovi onog drveta radničkog društva, o kojima sam govorio u početku.

II. Što želi radničko društvo?

Ono želi sve katoličke radnike, mlade i stare, t. j. već od 17. godine dalje, sve neoženjene i oženjene radnike, sakupiti. Vi znate, da za tim idu i socijalni demokrati, pa već i stoga nastaje dužnost okupiti sve radnike, jer bi inače mnogog radnika oni zaveli. Svaki katolički radnik mora stupiti u katoličko radničko društvo. Tome je ovo razlog: „da sačuva i učvrsti svoju katoličku vjeru, da se oslobodi od upliva socijalnih demokrata, da se u radničkom društvu prosvijeti apologetski i socijalno i dalje obrazuje, da zastupa interese svojega staleža, da uživa potporne uredbe radničkog društva, napokon da nagje u radničkom društvu odmor, koji oplemenjuje".

1. Razmotrimo prvu svrhu radničkog društva: da uzdrži i učvrsti katoličku vjeru u radniku. Tu se odmah sjetimo riječi Leona XIII.: „Katolička radnička društva moraju počivati na religijoznom temelju". Sigurno je, da samo katolički radnik može stupiti u to društvo, ali takav katolički radnik, koji ispunjava svoje vjerske dužnosti, u nedjelju polazi crkvu, a sv. sakramente prima prema zapovijedi Božjoj i crkvenoj. U radničkom društvu mora naći potporu za svoju sv. katoličku vjeru prvo time, što se osjeća u zajednici s tako mnogim katoličkim radnicima. Nadalje istupa radničko društvo javno kod katoličkih svečanosti, kod ophoda i hodočašća. Radničko društvo imade svoje pričesne dane, svoje duhovne vježbe za pojedince i za zajednice, što svakome članu služi na čast, da ovrši. Nadalje pribiva radnik predavanjima na društvenim sastancima, gdje se poučavaju o svemu, što koji mu drago protivnici — sjetite se samo, što se u tvornicama i t. d. često govori protiv vjere i kršćanskog ćudoregja — i psovači govore protiv sv. vjere, osobito oni, koji s licemjernim izgovorom: vjera je privatna stvar, napadaju svaku vjeru. To su socijalni demokrati. Takova se predavanja zovu apologetska predavanja, jer brane vjeru. Uopće se u

radničkim društvima govori osobito o vjerskim stvarima, jer se propovijegju u crkvi ne može sve iskazati, da se radnik ne da zavarati za svoje najdragocjenije dobro, katoličku vjeru, nego da bude poučen tako, te može reći na pravom mjestu pravu riječ na obranu svoje vjere. Tome služe i mnogi spisi, knjige, koje se posugjuju iz društvene knjižnice. Tom se prigodom upozori radnika na spise, novine, časopise i brošure, koje može kupiti, a služe mu za njegovu vjersku, gospodarstvenu i socijalnu pouku. Posluži li se tim spisima, lakše će prepoznati neprijateljske spise i t. d. kao takove, i ne će posezati za njima, nego za dobrima, što mu ih preporučuje radničko društvo. Svim će time biti oružan radnik, da sačuva, učvrsti i brani svoju vjeru.

2. Sad ćemo govoriti o drugom zadatku radničkog društva: da oruža radnika protiv upliva socijalnih demokrata.

Borba protiv socijalne demokracije, otkriti ono, što socijalni demokrati jesu i što hoće, važan je zadatak radničkog društva; da svaki radnik, a osobito oni, koji su mladi i neiskusni, upozna cijelo vladanje i lažna načela socijalnih demokrata, da upozna ljude, koji dolaze s neizvedivim osnovama, ljude, koji na koncu samo drugima otimaju vjeru, potiču na mržnju jednih staleža na druge, a ipak ne mogu nikada snijeti nebo na zemlju, kako to licemjérno obećavaju. U tom smislu radi radničko društvo prosvjetljujući predavanjima, dobrim spisima, knjigama, časopisima, novinama i t. d. Nužno je, da i vi na to mislite i pazite, jer se i vi sastajete s takovim socijalnim demokratima u tvornici, u radionici i inače. Onda ćete uvidjeti, kako je istinito, da vjeran katolik ne može nikada biti socijalni demokrat. Tu je umjesno da vas upozorim, na što svraća svoju osobitu pozornost i radničko društvo, da katolički radnici moraju biti članovima kršćanskih udruženja, te se ne smiju priključiti slobodoumnim udruženjima. A što to može biti, misliš ti? Ukratko rečeno — poslije ćete čuti o tom neka predavanja — radnička društva su savezi radnika istog zvanja, n. pr. radnika tekstilaca, rudokopača i t. d. u svrhu, da u užoj zajednici djeluju oko gospodarstvenog poboljšanja svoga staleža. Takova udruženja imadu i socijalni demokrati, ali se ona temelje na krivim načelima i nazorima kao i sama socijalna demokratska politička stranka. Ta se udruženja nazivaju „slobodna udruženja“. Njima ne može pripadati katolički radnik. Od god. 1.894. postoje kršćanska radnička društva, t. j. udruženja pomenute vrste, u koja pristupaju

radnici, koji štuju vjeru, priznavaju svjetovnu vlast i zakon. U ta i samo u ta morate pristupati.

3. Treća je zadaća radničkog društva, da svoje članove socijalno pouči i duševno ih podigne. Jasno vam je, da znanje ne veseli samo, nego i koristi. Znanje podaje radničko društvo na svojim društvenim sastancima predavanjima, n. pr. iz zemljopisa, povijesti, prirodoslovlja i t. d. K tomu se drže predavanja, koja su od osobite koristi radničkom staležu, predavanja naime o radničkom pitanju. To vas već sada zanima, n. pr. predavanja o zaštitnom zakonodavstvu radnika i o osiguravajućem zakonu radnika, o radničkim društvima, o socijalnoj demokraciji i t. d. Jer se opet ne može reći sve predavanjima u sastancima — sastanci su najviše svake nedjelje ili svakih 14 dana ili mjesečno — to postoje za prosvjetu i duševnu obrazbu radničkog staleža još i druga pomoćna sredstva u društvu. Tu je ponajprije knjižnica, koja ima zabavnih i poučnih knjiga, tako, da se svaki, ako želi, može izobražavati dalje, jer takove knjige uzima sobom kući, te iz tih knjiga crpe u prosto vrijeme odmor, pouku i daljno obrazovanje. Nadalje su osobito važno pomoćno sredstvo radničke n o v i n e, koje iznose uvijek prilike radničkog staleža. Te novine mora poradi toga držati svaki radnik.

Napokon je još jedno izvrsno sredstvo, koje može da radnika prosvijetli i izobrazi, dapače da ga stvori govornikom, a to su poučni tečajevi radničkog društva. Poučni se tečaj vrši ovako: U radničko društvo sakuplja se više gorljivih članova na odregjeno vrijeme u večer djelatnog dana ili u nedjelju poslije podne, da se megju sobom poučavaju s predavanjima i raspravama. Tim se radnik nauči slobodno istupati, a napose se vježba u govoru i pismu. Mnogi su radnički vogji u tim poučnim tečajevima udarili temelj svojoj vještini; uopće se izobrazili za ono, što su postali. U poučnim se tečajevima raspravljaju slična pitanja kao i u predavanjima na društvenim sastancima, u kratko čitavo radničko pitanje.

4. Radničko društvo želi vam takogjer pružiti potporne uredbe, koje ćete sigurno cijeniti. U prvom su redu štedionice, što ih je gotovo svako radničko društvo u kojoj mu drago formi uredilo za svoje članove. Sad je i u omladinskom društvu već lijepo uregjeno, da se pištegjeni novac sprema u štedionicu. To ćete bolje moći u radničkom društvu, jer s dobi imat ćete i većih novčanih sredstava nego sada. Po načelu: Čuvaj bijele novce za crne dane, donose mnogi radnici

svoj preostali novac od nedjelje u društvenu štedionicu. Imade radničkih društava, kojih članovi tijekom godina mogu oveliku svotu uštegjena novca nazvati svojom svojinom. Štediši opet bit će veselje, kad mu prištednja malo po malo naraste, tako te mnogi, kad pogje u vojništvo, kroz vrijeme vojničke službe imade nekoliko groša za potrošak. Drugi, koji misli osnovati svoj dom, može početi s malom glavnicom; može kupiti zemljište za gradnju kuće ili isplatiti prvu uplatu za kupljenu kuću, ili se bar opskrbjeti za dane nevolje, koja danas radnika lako snagje.

Za radničko je društvo kao potporna blagajna i bolesnička blagajna. Poznato vam je, da svaki radnik, i mladi radnik, kad oboli, dobiva potporu za svaki dan iz prometne, okružne ili mjesne ili druge bolesničke blagajne. Ta potpora je mnogo manja od obične dnevne zasluge; a u dane bolesti svoje čovjek istom zapravo treba novaca. Da se bolesnička potpora izdigne približno do dnevne zaslužbe, osnovali su bolesničku doplatnu blagajnu. U svakom radničkom društvu može se urediti mjesto uplate za središnju bolesničku doplatnu blagajnu. Svaki član te bolesničke doplatne blagajne uplaćuje nedjeljno odregjenu svotu i onda dobiva svakidašnji doplatak od 1 K, 1 K 30 fil. i t. d. prema razredu, u koji je uplaćivao nedjeljni prinos. Tako može radnik novac, koji mu svaki dan pripada iz obične bolesničke blagajne, povisiti do visine obične dnevne zaslužbe.

U radničkom je društvu takogjer i posmrtna blagajna. U mnogim je društvima uregjena posmrtna blagajna tako, da svaki član radničkog društva, kad umre koji član, plati odregjenu svotu, n. pr. 10 fil. Taj se novac daje pokojnikovim rogjacima. Više se preporučuju u pojedinim savezima uregjene središnje posmrtne blagajne.

U novije su vrijeme za radnička društva osnovana radničko-prištedna i životna osiguravajuća društva, koja uz vrlo povoljne pogodbe osiguravaju radnicima život. Ona isplaćuju radniku, kada dosegne 65 godina, ili ako umre rogjacima, svotu do 2000 K. Vi ste već čuli o društvima za osiguranje života i t. zv. pučko osiguranje. Može biti, te je tko od vas i član kojeg takova društva; no to se ne može preporučiti. Za to su ovakova pomenuta društva za osiguravanje radnika vrijedna preporuke.

Upoznali ste uredbe radničkoga društva i jamačno ste se uvjerili, da je katoličko radničko društvo za svakog radnika od velikog i gospodarstvenog znamenovanja.

5. Spomenuti još valja, da radničko društvo skrbi i za radnikov odmor. O tom ste već čuli govoriti članove radničkoga društva i s toga ćete već mnogo toga znati. Ipak je dobro da vas napose upozorim na to, kako uz ozbiljno nastojanje imade u radničkom društvu i odmora. U svakom radničkom društvu drže se nedjeljni sastanci. Tu se uživa u veselom zajedničkom životu mladih i starih radnika, na pregršt je veselja, pjesama, šaljivih predavanja i t. d., nakon ozbiljna društvena predavanja. Sve to zaslagjuje sastanak. Radnik nalazi onamo, osobito ako je to društvena kuća, billard, kugljanu, karte, domino, šah i t. d., ilustrovane časopise. Kazališne predstave, koje vesele mnoge, takogjer se izvode ovdje ondje. Pjevački zbor daje pjevačima priliku da sudjeluju, za gombače imade gombalački odio, nogomet i t. d.; u ljetu su izleti, moguće se priredi i povorka kroz grad, da se članovima pokaže veličina i sila radničkog društva. Predsjednik i starješina nastoje da podaju mladima i starima najbolje i najugodnije. To dostaje i ne treba o pojedinim društvenim svečanostima govoriti pobliže.

Zaključak:

Prema rečenom vi ćete, osobito mlagji radnici, koji navršivši 17. godinu imadete pravo stupiti u katoličko radničko društvo, upoznati vrijednost i veliko znamenovanje katoličkog radničkog društva. Veselit ćete se, što ćete biti članovi u onom velikom mnoštvu svijesnih muževa, koji vjerni sv. vjeri, vjerni prema državnom redu, rade za sebe, za čitav stalež, da izvrše tako veliku misiju kršćanskih radnika u naše burno vrijeme.

27. Kršćanska tvornička društva.

Sadržaj: 1. Povijest tvorničkih društava. — 2. Uredbe, zadaci i sredstva tvorničkih kršćanskih društava.

Uvod:

Za cijelo ste vi, mladi prijatelji, već koji puta čitali na oglasnim stupovima ili u novinama: slijedeće nedjelje bit će velika skupština saveza rudničkih radnika ili saveza tekstilnih radnika i slično. Mnogi je od vas pitao: što bi to moglo biti? Na to ću vam odgovoriti. To je bio poziv na skupštinu kršćanskih ili moguće slobodoumnih radnika tvorničkih društava, na koju imadu doći svi radnici dotič-

noga zvanja. Na toj skupštini govori se i raspravlja o blagostojanju i teškoćama tih radnika. Mnogi su od vas, čitajući tu obavijest, mislili: tu se radi baš o radnicima istoga zvanja, kojemu pripadam i ja. Željan sam znati, što će se o tome govoriti i raspravljati, ali ja sam još premlad, jedva će mi dopustiti. To je moguće; ali je ipak važno, da i vi o tim stvarima razumijete nešto, da jednom navršivši potrebnu dob, ne budete u tim stvarima posve neiskusni, a prije svega da razlikujete: takovih tvorničkih društava imade i kod socijalnih demokrata i kod kršćanskih radnika. Danas ćemo govoriti o kršćanskim tvorničkim društvima.

Rasprava:

I. Što se razumijeva tvorničkim društvom? Kratka povijest tih tvorničkih društava.

1. Prvo naše pitanje glasi: Što su to tvornička društva? To ćete tijekom predavanja upoznati još jasnije, ali nešto ću u kratko unaprijed izjasniti: Tvornička društva savezi su plaćenih radnika istog radničkog ogranka s tom svrhom, da se uzdržavaju dobri radni uvjeti, ili gdje je nužno, da se odnosi radni poboljšaju, t. j. umjesto zlih, da se postignu dobri radni uvjeti. Evo, vi ćete se mladići iste dobi skupiti u omladinsko društvo s nakanom, da se u nedjelje poslije podne sastajete, te se predavanjem i drugim pomoćnim svedstvima izobražavate dalje u religijoznom i drugom smjeru, da se ojačate protiv pogibli, što vam u mladosti prijete, da se odmorite i t. d.

Tvornička društva takogjer su društva, ali takova, koja žele sve radnike, mlade i stare, i ženske, istog radničkog ogranka, što se većma može i na što više mjesta obuhvatiti, da združenima skrbe za dobro radno vrijeme, dobru radnu plaću, za zaštitu zdravlja u poslu, osiguranje i t. d.

Naravski, to društvo mora svoje zadatke i nastojanje vršiti tako, da se u tom ne sukobi sa zapovijedima Božjim i crkvenim; inače katolički radnici ne mogu sudjelovati. Imade mnogo radnika, napose socijalnih demokratskih, koji ne paze ništa na to, da li se, što oni žele i kako nešto žele, slaže sa spomenutim zapovijedima. Kako su prema tome megju radnicima dva smjera, socijalni demokratski naime, koji ne priznaje gornje zapovijedi, nego je dapače neprijatelj religiji, napose našoj; a na drugoj strani kršćanski radnici, koji Boga i religiju ljube; tako imade i dvije osobite vrste tvorničkih radnika i društava. Jedna se nazivlju slobodna, a uistinu su socijalna demokratska; u svem svom pregnuću ne obaziru se na religuju. Oni ne pitaju: da li se, što oni hoće, slaže s ćudorednim zakonom, ne pitaju, da li su putovi, kojima žele kročiti, da ono postignu, dopušteni. Oni za to ne haju, samo ako nešto postignu. Mi ne smijemo tako misliti ni govoriti. Toga radi našlo se valjanih kršćanskih muževa, koji su osnovali kršćanska tvornička društva, da se s njima za radnika skrbe, za nj rade. A to žele postići, kako je već rečeno, da ne bude suprotnosti s ćudorednim zakonom. Oni upotrebljavaju sredstva i putove, koji se nikad ne protive kojoj Božjoj ili crkvenoj zapovijedi.

Oba tvornička društva, slobodna i kršćanska, nastojat će, da k njima pristupite. Ali, vi već nagagjate, da je vama mjesto samo u kršćanskim tvorničkim društvima. Premda, posve je naravski, kršćanska tvornička društva socijalni demokrati napadaju najviše, ipak su ona zadobila važan položaj. U kršćanskim tvorničkim društvima imade i znamenitih muževa iz radničkog staleža, koji u saborima zastupaju svrhu tvorničkih društava, ili su kao vogji tih društava stekli svojim radom ime. I ako su ti muževi prije takogjer dan u dan obavljali svoj posao kao i ostali kod peći u tvornici strojeva, u tkaonici, to su ipak sa svojom sposobnosti, neprestanim učenjem i marljivom svojom izobrazbom postigli što su sada. U Essenu bio je jedan jednostavni radnik u Kruppovoj tvornici topova. On se izdigao do radničkoga vogja, dapače izabran je za zastupnika u sabor, gdje je zastupao interese radničke. Zove se Gerhard Stözel; umr'o je god. 1905. Njegov nasljednik kao zastupnik postao je drugi radnik Ivan Giesberts, koga su već davno znali za valjana radničkoga vogja. Središnji je predsjednik svih tvorničkih društava u Njemačkoj Matija Šiffer. On je bio prije u Boholtu tkalac. Navest ću vam još primjer i iz druge zemlje. U Engleskoj je radnički vogj John Burns, izučeni strojarski radnik. Pošto je za mjesto svoga boravišta, Battersea, postao član engleske donje kuće, dovinuo se do ministarstva. O njegovu imenovanju za ministra pisale su „Köln. Volkszeitung“ ovako: Burns je potekao iz radničkog staleža, muž je velike energije. Dok je još sa svojim bratom stanovao u siromašnom radničkom stanu, uvjeravao ga je, da će on dotjerati do člana parlamenta. Na radnički svijet, koji ga je poslao u parlamenat, imao je važan upliv. Mladi graditelj strojeva već je u Batterski govorio političke govore“. I danas, kad je ministar, sta-

nuje još u jednostavnoj kući u Battersei. Rogjen je god. 1858., a u sabor je došao god. 1.892.

2. U Engleskoj, u domovini Johna Burnsa, nastala su prva tvornička društva. Početak njihov seže do u 18. stoljeće, ali tek u 19. stoljeću postala su vrlo znamenita tako, da je god. 1.900. po prilici 1,9 milijuna radnika pripadalo engleskim tvorničkim društvima. U Engleskoj se ta društva zovu „Trade Unions". Kad se u Njemačkoj poslije god. 1.850. počela dizati industrija, te malo pomalo narastao velik broj industrijalnih radnika, doskoro se stvorila prva tvornička društva i to već od god. 1.868. Bila su socijalna demokratska. Ipak tek god. 1.890. po pravu se dovinula do važnosti i vrlo brzo im se umnožao broj članova. Sad ih imade preko milijun. Kako sam vam već u početak kazao, ta tvornička društva nijesu znala sve radnike predobiti. Prvo zato, što su bila kršćanstvu neprijateljska, nadalje što su svoje članove nastojala povesti u socijalnu demokratsku stranku. S toga su razloga radnici, koji osjećaju kršćanski i osnovali protiv slobodnih tvorničkih društava kršćanska tvornička društva, koja kao seljačka društva ne pitaju doduše, da li su njihovi članovi katolici, evangelici i t. d., ali ipak, kako je već kazano, paze, da nikoga, koji pripada u ta tvornička društva, nitko ne sili da radi protiv svojoj savjesti. Utemeljili su dakle tvornička društva, koja u svojem nastojanju ne prekoračuju granice, što ih je postavio Bog i zakonite duhovne i svjetovne oblasti, koja prije svega nijesu socijalna demokratska.

Već su bila oko god. 1.868. osnovana druga obrtna društva protiv socijalnih demokratskih. Broj članova tih društava porastao je na 115 hiljada; razmjerno nije velik broj. Ona nijesu imala zapravo ni značenja ni djelovanja, što ga mora imati radničko odnosno tvorničko društvo. I ta društva više se odnosila na potporne blagajne, nego na glavnu svrhu obrtnog društva, podizati naime staleške interese. A jer ta društva za katoličke radnike takogjer nijesu odgovarala, to se nastojalo osnovati kršćanska tvornička društva i to prvo god. 1.894. Prvo kršćansko tvorničko društvo bijaše ono rudarsko u okolici Ruhra; prvi predsjednik njegov bijaše rudar, August Brust. Sad je on član centruma u pruskom saboru. Pošto je tako udaren početak, u brzo su slijedila kršćanska tvornička društva za drugo zvanje, n. pr. radnika kovina, kožara, ciglara, tekstilnih radnika, t. j. radnika u predionicama i tkaonicama i t. d. Razvijalo se vrlo povoljno, tako da su sada 24 kršćanska tvornička društva, koja broje zajedno 270.000 čla-

nova. Sam rudarski savez imade 60.000 članova. Da kršćanska tvornička društva imadu već mnogo pristaša i da su od velikog upliva, to je dokazano činjenicom, što ih upravo slobodna, t. j. socijalna demokratska, tvornička društva i sami socijalni demokrati najžešće napadaju.

II. Uredba, zadatak i sredstva kršćanskih tvorničkih društava.

Pošto imadete pojam o tvorničkim društvima, sad ću vam, koliko vi razumjeti možete, govoriti nešto točnije o uredbi i zadacima tvorničkih društava i navesti sredstva, da se ti zadaci postignu.

1. Kako su uregjena ta kršćanska tvornička društva? — Ona žele podići radnički stalež. Žele postići dobru plaću, nadalje dobre radne prilike obzirom na radno vrijeme, zaštitu života i zdravlja i ćudoregja u radnika i radnica. Žele doskočiti besposlenosti, pružati potpore u bolesti, u slučaju smrti i t. d. Ona žele posredovati s preporukama izmegju poslodavca i radnika, socijalne prijedloge upravljati na zakonodavstvo i t. d. U tu dakle svrhu udružuju se radnici stalnoga zvanja u tvorničko društvo, ne samo na jednom mjestu, već na svim mjestima, gdje su radnici iste vrste. Jedan primjer će vam to razjasniti. Opstoji kršćansko tvorničko društvo za tekstilne radnike (tkalce, prelce i t. d.). Tekstilna je industrija gotovo u cijeloj Njemačkoj raširena. U jednom mjestu, gdje su mnoge takove tvornice, pozivlju sve radnike na skupštine s letacima, da se pridruže tvorničkom društvu. Što ih se više pridruži, to bolje. Jer u tekstilnoj industriji rade i mnoge djevojke, pače žene, to mogu i one pristupiti u društvo. Ako je tih radnika pristupilo u društvo možda mnogo, onda kaže tvorničko društvo — na čelu su uvijek sposobni i promišljeni muževi iz radništva —, n. pr.: u ovom ili onom mjestu prilike su dobre, mi se moramo samo brinuti, da prilike za radnike takove ostanu. Ili tvrde, da prilike nijesu dobre, te se moraju ovako ili onako poboljšati, onda se s vlasnicima tvornica pogagja. Kaže se onda: toliko i toliko radnika pripada tvorničkom društvu, „organizovani su" i mole za ovo ili ono poboljšanje. Možete misliti, što je više radnika u takovu tvorničkom društvu, to njihova molba i zahtjev većma vrijedi. A tako se ne radi samo u jednom gradu, gdje su takove tvornice, da se radnici združe u isto tvorničko društvo, da budu sve jači i tako njihove molbe i zahtjevi sve zamašitiji. Ako se prema tomu či-

tavo društvo zauzme tako za jednoga ili više radnika, može se postići mnogo više, nego da radnik sam za sebe radi. Tako se združiše još i mnogi drugi radnički staleži, na pr. kovni radnici, rudari, ciglari i t. d.

Da tvornička društva ispune svoj zadatak, trebaju novaca; za to uplaćuju članovi nedjeljni prinos od 20—90 filira. Za to dobivaju članovi tvorničkog društva osim toga svake nedjelje novine, koje se zovu strukovne novine, jer rade obično za interese dotičnog radničkog staleža.

Spomenuti valja jošte da kršćanska tvornička društva, kako im kaže ime, primaju za članove kršćane, t. j. katolike i protestante, ali nipošto socijalne demokrate. Prema statutima ne pitaju u društvu, da li je tko katolik ili protestant, kako nije ni u seljačkim društvima, konzumnim društvima i t. d. Ali odatle ne izlazi ipak, da ona propovijedaju interkonfesijonalno kršćanstvo. Ona ne govore i ne raspravljaju niti o religijoznim niti o političkim stranačkim pitanjima. Raspravljanja takih pitanja prepuštaju katoličkim ili protestantskim društvima. No, kršćanska tvornička društva obvezuju se, da rade u svojem djelovanju tačno prema zapovijedima kršćanskim, koje vrijede i za katolike i protestante. Baš je tako i u seljačkim društvima, obrtnim svezama, štedionicama, u kratko u svjema gospodarskim udruženjima. Kršćanska tvornička društva jamče dakle zato, da će u svim svojim pothvatima, putovima i sredstvima priznavati Boga i zakonitu duhovnu i svjetovnu vlast tako, te svaki katolik može biti mirno član kršćanskog društva. Jasno je, da u Njemačkoj ne bi bilo moguće, a niti bi bilo korisno, da katolici imadu vlastita katolička, a protestanti vlastita protestantska tvornička društva. Dvoje govori protiv toga: Prvo, onda ta društva ne bi bila dosta jaka, da bi mogla protiv socijalnih demokratskih društava raditi. Drugo, ne bi bila dosta snažna, da bi njihove prošnje i zahtjeve poslodavci uvažavali; napose bi katolike, jer su u manjini, uvijek potiskivali. Zašto, da ne budu katolici i protestanti združeni u jakim tvorničkim društvima, kad rade u istim tvornicama i t. d.? Jer, zadaci su tvorničkih društava posve drugi nego na pr. katoličkih radničkih društava. Kod potonjih je najglavnije vjerska pouka i ćudoregje.

2. Tako prelazimo na novo pitanje, koje sam već prije spomenuo: što naime žele tvornička društva?

Tvorničko drnštvo nastoji da gospodarski, duševno i ćudoredno podigne radnički stalež. Ono želi ponajprije podići radnički stalež gospodarstveno. To se zbiva iznajprije, ako se provode pravo zakoni, što ih je država izdala za zaštitu radnika. Ti se zakoni zovu „zakoni za zaštitu radnika". Tvorničko društvo dakle pazi na to, da se ti zakoni provode dobro u tvornicama, kod posla i t. d. Ako to nije, onda će tvorničko društvo združenim istupom svih radnika isposlovati to silom. Ovamo pripadaju zakoni o zaštiti radnika u tvornicama i radionicama, za čuvanje zdravlja i ćudorednosti kod rada, vršenje nedjeljnog počinka, uregjenje radnog vremena, osobito za mlade i ženske radnike. Tvorničko društvo pazi nadalje, da se valjano ispunjava zakon za osiguravanje radnika, osiguranje bolesnih, unesrećenih i invalida. Napokon bdije, da se uredi ne samo što je nužno, nego i što je poželjno, n. pr. da se uvedu obrtni sudovi u mjestima, gdje je manje od 20.000 stanovnika, radnički odbori, t. j. zastupnici društva u kojem poslu i t. d. Neke od tih stvari protumačit ćemo vam pobliže poslije.

Nadalje tvorničko društvo nastoji, da one zakone država jošte ispravi i stvori nove u prilog radništva.

Prije svega žele članovi tvorničkog društva da sami sebi pomognu; to se zove društvena radnička pomoć samome sebi. U to se ubraja i to, da društvo posreduje za rad onim članovima, koji su izgubili svoj posao. Žele se megjusobno podupirati, kad nema rada. Ako je koji član izgubio svoj posao, a drugi još ne može naći, mora dobiti potporu. Isto mora biti u bolesti, jer zakonite blagajne nemaju jošte dosta bolesničkog novca, zatim u slučaju smrti i t. d. Amo pripada takogjer, da se poboljša plaća, prikrati poslovno vrijeme, ako je to nužno i dopuštaju to industrijalne prilike. U tome se dašto ne smije prekoračiti razborita granica.

Sami sebi moraju tako organizovani radnici pomoći, da podignu i unaprijede čitav svoj stalež duhovno i ćudoredno, da se njihova općenita izobrazba uveća, da u njihovim tvornicama i radionicama vlada pristojnost i ćudorednost, da uživaju umjereno opojna pića, da budu marljivi i točni radnici, na čast svojem staležu. To sve zadaci su, što ih imade izvesti radničko društvo.

3. Da ispune spomenute zadatke, imadu tvornička društva različita sredstva i putove. Govorili smo o tome, da se opstojeći zaštitni i drugi zakoni moraju provagjati; tome može mnogo doprinijeti tvor-

ničko društvo. To ono čini time, što s poslodavcima raspravlja, vijeća, ne vrše li se dobro ti zakoni. Tvorničko se društvo obraća takogjer na obrtnog nadzornika ili prepušta pojedinim radnicima, da se na nj obrate. Obrtni naime nadzornik mora kao državni činovnik bdjeti, da se zaštitni radnički zakoni i t. d. vrše. I na redarstvenu oblast može se tvorničko društvo obratiti, da tim putom postigne, te se dokine zlo stanje. Tvorničko društvo može i pregovarati, da postigne nešto, što zakon doduše predvigja, ali ne traži, na pr. da se zasnuje obrtni sud u mjestima s manje od 20.000 stanovnika i t. d.

Daljni je zadatak tvorničkih društava da nastoje, e bi se socijalni zakoni u korist radnika jošte poboljšali i stvorili dobri novi zakoni. Tvorničko društvo nastoji to postići obraćajući se s prijedlozima na vladu, prije svega na pojedine zastupnike u saboru ili molbama na sam sabor. Može takogjer iznositi svoje želje i drugim oblastima, gradskim zastupnicima i t. d. Najposlije se posluži i javnim novinama, da ih i u njima često i naročito upozori na spomenuto. Što se tiče trećeg zadatka tvorničkog društva, pomoći samome sebi, koji je najvažniji, imade različitih sredstava i putova. Ako uredi obavjesni ured, tvorničko se društvo želi pobrinuti, da besposleni radnici dobe ubrzo dobar posao. Tvornička društva podižu i potporne blagajne, koliko je to potrebno i moguće, n. pr. bolesničke blagajne, pogrebne blagajne za potporu radnika-putnika u vrijeme besposlenosti. Pregne takogjer tvorničko društvo, da u ravnateljstvo pojedinih bolesničkih blagajna dogju radnici, koji razumiju ponešto o zdravstvenim zakonima i osjeguravanju radnika-bolesnika. Želi li tvorničko društvo što postići, što nije zakonom propisano, to ugovara uljudno s poslodavcima i to direkte s njima ili po radničkim odborima. Radnički odbori su zastupstva sastavljena od tri ili više radnika neke tvornice, nekog ceha, nekog posla i opet od toliko poduzetničkih zastupnika.

Posljednje je sredstvo, da se što postigne u poslodavalaca, ali sredstvo, koje se mora upotrebiti samo kao zadnje i krajnje, štrajk. Štrajk nije drugo, nego: radnici napuštaju rad. Radnici izjave: ako se ovo ili ono ne dogodi, dalje ne ćemo raditi nego otkazati. Jasno je, da se to sredstvo smije upotrijebiti samo u krajnjoj nuždi, kad sva ostala sredstva ne koriste, jer obično radnicima i poslodavcima donosi štetu u novcu i inače. Da za takova napuštanja rada radnici ustraju

i uzmognu živjeti, dobivaju tako dugo od tvorničkog društva novčanu potporu, dok se opet posao ne započne. Da društvo uzmogne takove novčane potpore davati, naravski, da mora mnogo novaca imati. Taj novac društvo sabira od prinosa, što ih uplaćuju članovi svake nedjelje.

Spomenuo sam prije, da društvo takogjer nastoji: radnike duševno i ćudoredno podignuti i izobraziti. Za to služe iznajprije predavanja na društvenim sastancima, u kojima se opominju na umjerenost, strukovnu izobrazbu; ističu se ondje takogjer dužnosti, što ih imadu radnici prema svojim poslodavcima. Da radnike duševno i ćudoredno podigne, u tu svrhu služi se društvo časopisima, listovima, letacima i t. d., što ih daje svakom članu. Te listove moraju radnici marljivo čitati i studirati, onda će biti svakom radniku od velike koristi za njegovu duševnu i ćudorednu daljnu izobrazbu. U Njemačkoj imadu kršćanska tvornička društva takogjer 28 listova, koji obično izlaze jedamput u tjednu.

Zaključak:

Iz rečenog jamačno ste, vi moji mladi prijatelji, toliko upoznali, da su kršćanska tvornička društva danas vrlo važna. Ako vam moguće jošte nije sve jasno, to ste ipak toliko upoznali, da će ta društva i za vas biti važna, kad budete veći i stariji. Dà, mnogi od vas, koji su 16 ili 17 godina stari, i oni koji su obrtnici, a jer će i pred vas, osobito na putovanju, istupiti pitanje tvorničkih društava, morate si to osobito upamtiti. Neophodno je nužno da znadete, što vam je činiti, kad u radionici, u tvornici, na putu na rad ili s rada ili za odmora različiti muževi na vas navale, da pristupite u njihovo društvo. Sad znadete, da imade slobodnih ili socijalnih demokratskih tvorničkih društava, u koja ne smijete nikada stupiti, jer su za vas utemeljena kršćanska tvornička društva, u koja možete i morate pristupiti. Sad znadete, da morate dobro paziti, kad vas pozovu u društva, i poznati ćete po novinama, po letacima i drugovima, da li su ona kršćanska. Kako gjake u školama upozoruju, koja su društva i savezi na sveučilištima za njih dobra, tako sam i ja ovim predavanjem u omladinskom društvu htio da vas upozorim, koja su društva i savezi za vas zasnovani i dobri.

28. Obrtni sud.

Sadržaj: 1. Što je obrtni sud. — 2. Uredba obrtnog suda. — 3. Cehovski obranbeni sud.

Uvod:

Vi, dragi moji mladi prijatelji, znadete dobro, da nitko nema rado posla sa sudom, a to zato, što se na sudu ne smije istina zatajati, što se onamo postupa vrlo ozbiljno, te se često raspravlja o važnim stvarima. Sud je za to, da zločin i prestupak kazni, a prije svega da izgladi raspre izmegju dvije ili više osoba, koje se inače o prijepornim stvarima (novcu, dobru, posjedu, putu, i t. d.) ne mogu složiti. Sudovi moraju izricati zadnju osudu. Osim toga u djelokrug suda pripadaju još i druge stvari, n. pr. red, skrbništvo i t. d. Imade dakle različitih vrsta sudova, n. pr. mjesni sud, kotarski sud, vojnički sud i t. d. Rekao sam, da se na sudu moraju prije svega gladiti prepirke. Znadete, da take raspre nastanu takogjer lako kod posla, n. pr. u tvornicama, ako se n. pr. poslodavac s odraslim ili mladenačkim radnicima ili radnicama ne slaže o isplati plaće, o prestanku rada i t. d. I u radionici mogu se poroditi taki nesporazumci o plaći, o otkazu i t. d. izmegju majstora i djetića ili naučnika. Kad bi morali radi takih prepirki odmah na sud, to bi trebalo da dugo čekaju, dok odluke ne panu, morali bi mnogo puta na sud, mnogo trošiti, a uz to bi bilo i mnogo srdžbe. Za to su za takove raspre uredili posebne sudove. Za trgovce je trgovački sud, za radnike je obrtni sud, a za obrtnike je cehovski obranbeni sud. Ne će vam škoditi, ako već sada što uščujete o tim sudovima, jer to i za vas može biti praktično, a svakako u tvornici ili radionici često čujete govoriti o tim sudovima.

Rasprava:

1. Što je obrtni sud?

Zove se obrtni sud, jer nije uregjen za sve moguće raspre i prepirke, već samo da izravnava onake prepirke, koje nastaju u izvršivanju kojeg obrta (n. pr. u tvornici, željeznari, u radionici) izmegju osoba, koje kod tog obrta rade. Dogje li dakle do raspre izmegju radnika radi koje zgode, što je u savezu s radom, i njegova poslodavca, a ne mogu se složiti, onda to rješava obrtni sud. Misli li na pr. radnik, da mu nije plaća isplaćena pravedno, da mu svjedodžba nije pravo izdana i t. d., a on ne može da prodre sa svojim nazorom, ne preostaje mu drugo, nego da zaište svoje pravo kod suda. Ako je dakle u mjestu njegova boravišta ili u kotaru njegova rada obrtni sud, to će se on obratiti na taj sud, a ne na uredski sud, i to s razloga, što ću ih spomenuti poslije. Takove vrste prepirki, koje nastaju radi rada ili radnih prilika, spadaju naime na obrtni sud. Porodi li se raspra megju radnikom i njegovim kojim nemirnim susjedom možda radi zemljišta, puta, uvrede i slično, a ne može da se nagodi s tim čovjekom, to mora opet tužiti sudu. A taj sud bio bi uredski sud, jer se obrtni sud ne bavi takovim stvarima. Takove naime stvari nemaju ništa zajedničko s radom ili s radnim prilikama.

Dakako, i poslodavac se može obratiti na obrtni sud, ako misli, da njegov radnik u plaći, kod otkaza rada ili u drugim stvarima, što se tiču posla, nije ispunio svoje dužnosti, a taj radnik ne će to da prizna. Isto tako mogu se radnici potužiti protiv drugova, koji s njima zajedno rade. Ukratko, kod obrtnog suda mogu se rješavati takove prepirke, koje su u savezu s vršenjem obrta i radnim odnosima.

2. Uredba obrtnog suda.

Obrtni sudovi vrlo su blagosovni za radnika. Kako to?

a) To ćete lako uvidjeti, kad uščujete, tko su suci kod tih obrtnih sudova, t. j. tko imade odlučivati u pojedinim prijepornim pitanjima. Predsjednik mora biti muž, koji se razumije dobro u stvari, ali nije radnik ni poslodavac. K sudu spadaju i prisjednici, t. j. muževi, koji tomu sudu prisustvuju i zajedno s predsjednikom izriču osudu. Polovica prisjednika obrtnog suda moraju biti radnici i poslodavci. To je baš vrlo važno, jer oni radi iskustva u radnim prilikama mogu suditi mnogo bolje, nego muževi, koji s dotičnim obrtom i radom nemaju nikakva posla. U tom je glavna prednost obrtnog suda.

Takvi prisjednici biraju se glasovnicama za jednu do 6 godina. A mogu se birati samo takvi poslodavci i radnici, koji su stari najmanje 30 godina i barem dvije godine stanuju na području obrtnoga suda, jer oni poznavaju bolje prilike dotičnoga kraja. Birati mogu svi radnici i poslodavci, koji su navršili 25 godina života i obitavaju na području obrtnog suda ili onamo rade. Naravski biraju radnici svoje prisjednike izmegju radnika i poslodavaca sebi jednakih. Radnice se još danas ne mogu birati niti biti birane; žene uopće nemaju nikakova političkog izbornog prava.

b) Blagosovan je obrtni sud, jer u takvim prepirkama izriče osude, koje dan na dan nastaju kod rada. On stvara uzor-red. Da još točnije označimo ono, što je prije rečeno, valja spomenuti, da je obrtni sud za: raspre o nastupu, nastavku ili otkazu rada, uručenje i sadržaj radnih knjiga, svjedodžbi, uplatnih knjiga, radnih cedulja, nadalje za ispravke svjedodžbi, knjiga i drugih isprava, za predaju pokućstva, odijela i t. d., zatim za proračunavanje radničkih prinosa za bolesničko osiguranje i t. d.

c) Blagoslov je obrtnih sudova napokon u tom, što je postupak kod obrtnih sudova vrlo brz i bez troška. To je ono, što je kod drugih sudova dosadno, što se na odluku mora često dugo čekati i uzroči to velike troškove. Sve je to kod obrtnih sudova drugojačije. Kod njih se mora svršiti sve što prije, ako je moguće u 8 ili 14 đana. Dă, obojica, koji se u čemu ne slažu, a žele, da obrtni sud to riješi, mogu onaj dan, u koji obrtni sud sudi, jednostavno doći i svoju stvar usmeno predložiti i odmah zatražiti odluku. I, kako rekoh, troškovi su kod obrtnog suda vrlo maleni.

Uzmimo, da se dvojica prepiru o predmet vrijedan 40 do 50 K, to troškovi stoje samo 1 K i 50 filira, a kod raspre od 50—100 kruna samo 3 K. To je doista vrlo jevtino, pogotovo ako se prosudi, što bi to stajalo kod redovnog suda, a osobito, mora li se i odvjetnik platiti. Kod obrtnog suda pak nema odvjetnika, tu mora svaki svoju stvar sâm zastupati.

d) Vrlo je takogjer važno, što se kod osude obrtnoga suda svaki zadovolji lakše i ne leti odmah na viši sud, da ondje tobože izvojuje svoje pravo. Kod obrtnoga suda je to tako uregjeno, da se samo onda može poći na viši sud, ako je raspra u većoj vrijednosti od 100 K. Inače se mora zadovoljavati, jer više ne može na viši sud. Osuda, odluka obrtnoga suda, ostaje i valjana je. To je ipak važno, napose ako se radi s tvrdoglavcem, koji nije ni čime zadovoljan. Tu se mora zadovoljiti, makar i ne će.

e) K tomu je obrtni sud dužan obojicu, koji se ne slažu i tuže, potaknuti, da se megjusobno nagode. Oni kažu na pobudu obrtnog suda: Mi ćemo se izmiriti, ti ćeš učiniti ovo, a ja ono, onda ćemo se nagoditi. To je mnogo bolje, nego ako jedan s osudom izgubi, a drugi dobije, jedan se ljuti, a drugi veseli. Zato obrtni sud nastoji da se stranke nagode. Bez sumnje je vrlo lijepo, što obrtni sud doprinosi toliko k miru.

Kao mirovni sud upotrebljava se obrtni sud kod velikih raspra o plaći i radu izmegju radnika i poslodavca. Nadalje može obrtni sud izricati svoje mnijenje o pitanjima obrtnog radnog odnosa, ako ga oblasti za to upitaju; isto tako u jednakim prilikama i sam stavljati prijedloge oblastima.

3. Cehovski obranbeni sud.

Što se tiče obrtnih sudova, to moram spomenuti, da se i obrtnici mogu na njih pozivati, nastanu li prepirke izmegju majstora i djetića ili izmegju majstora i naučnika. Ipak se to ne dogagja u mjestima i kotarima, gdje se nalazi cehovski obranbeni sud. To je posebni sud kod obrtnika, koji megjusobno imadu ceh. Što je ceh, već smo govorili prije. Taj cehovski obranbeni sud isto je za obrtnike, što je obrtni sud za druge staleže, osobito za radnike. Na posve je naličan način i uregjen. Sastoji dakako od cehovskih majstora i djetića ili radnika, koji rade kod cehovskih majstora.

Izbor tih sudbenih članova obavlja se slično kao i izbor prisjednika obrtnoga suda. Cehovski obranbeni sud isto tako koristi i jednako je blagoslovan u svom djelovanju kao i obrtni sud. Samo u nečem zaostaje za obranbenim sudom, da se još uvijek može netko pozvati na drugi sud, ako nije zadovoljan s odlukom cehovskog obranbenog suda.

Ako kod ceha takov sud nije uregjen, to se mogu raspre izmegju cehovskoga majstora i njegova naučnika, ne djetića (n. pr. ako koji naučnik misli, da ga je majstor otpustio nepravedno ili majstor traži od naučnika ili njegovih roditelja odštetu), jednostavno kod ceha riješiti. To doduše nije pravi sud, a ipak se taj postupak naziva cehovski sud.

Zaključak:

Vidite dakle, da je uredba obaju tih sudova obrtnog suda i cehovskog obranbenog suda od velike važnosti kako za stalež radnički tako i za stalež obrtnički. Za vas, mladi radnici i naučnici, ti sudovi još nijesu od velikog znamenovanja, a ipak može i kod vas nastati slučaj, da morate na takov sud. Onda je već dobro, da o tom nešto znadete. Osim toga je i za vašu kasniju izobrazbu i kao radnika i kao obrtnika dobro, da o tim stvarima nešto razumijete. Jer, kako je već često naglašeno, morate malo po malo proučiti neke stvari, koje

se tiču napose vašega staleža. A o tim će se sudovima sigurno mnogo govoriti, osobito kad budu izbori za te sudove.

29. Govor novacima na rastanku.

Sadržaj: 1. Vojnička služba zadaje mnogo poteškoća. — 2. Zato ju valja početi veselo i s ljubavi. — 3. Vjerske i ćudoredne pogibli. — 4. Važna je stoga priprava na vojništvo. — 5. Ostajte vjeri roditeljske kuće vjerni.

Uvod:

Svake godine u jesen, kad se približi vrijeme, da se za oružje sposobna mladež pozove pod kraljevsku zastavu, mnogo se materinje srce napuni teškom brigom, mnoga se tiha suza zasja u njezinim očima, kad mora svoga sina, moguće jedinca, otpustiti u novi, vrlo pogibeljni svijet. Onamo brižno, ljubavi puno oko materinje ne može više nad njim bdjeti, niti ga opomene roditeljske tako lako dosežu, kad zaprijeti pogibao.

A eto i sada je opet nadošlo vrijeme rastanka od roditeljske kuće, rastanka od doma, rastanka i od našeg društva. Ni ja kao predsjednik našega društva ne mogu se otresti neke teške zabrinutosti, i moje se srce žalosti, kad pomisli, da bi mogle dobru sjemenu, što smo ga ovdje posijali, kod jednoga ili drugoga izmegju vas, dragi moji mladi prijatelji, zle prilike i pogibli nauditi ili ga pače uništiti.

Radi toga danas, na rastanku s društvom ne mogu, da vam nekoliko riječi od srca k srcu ne upravim, te vam u ime cijeloga društva ne zaželim naše srdačne želje, da vi svi bez izuzetka budete hrabri, kralju odani vojnici i da ostanete valjani kršćanski, mladi muževi! Jedno je uvjetovano drugim. Bez drugoga nije moguće prvo, kako je jednoć kazao car Vilim: „Nitko ne može biti dobar vojnik, koji nije dobar kršćanin“.

Rasprava:

1. Dragi moji novaci! Vojništvo je prema sadanjim prilikama nužno, ali ono je i časno po svojem zadatku. A taj je „štititi protiv neprijatelja kralja i domovinu i braniti, da njezini stanovnici u miru obragjuju svoja polja, ispunjaju svoje zvanje i uzmognu živjeti u miru i sigurnosti“.

Traži li s toga vaš kralj, vaša domovina vašu službu, slušajte spremno. Bog je, koji ovdje na zemlji sve mudro ravna; to je prema

njegovoj uredbi, da svaki zdrav mladić mora biti vojnik. Dakako vaš novi stalež zadaje vam mnogo

neugodnosti i poteškoća,

osobito u prvo vrijeme. Podsjećam na veliku strogost propisa, na napore od rana jutra do večeri na vježbalištu, na mnoge neobičajne poslove u vojarni, na nedostatak slobode. Dà, i kod jela u vojarni rodit će se mnogom u prvo vrijeme misao, kako je kod kuće bilo mnogo ugodnije i prijatnije, nego ovdje megju mnogim tugjim licima.

Nadalje, kad se prviput čuje duga čitulja kazni, što ih u vojnim propisima mladim novacima pročitaju, mnogo se mlado srce prestraši. A kad budete neko vrijeme u vojništvu služili, iz bližega osobno promatrali tisuću vrsta ljudi s njihovim različitim značajevima i izobrazbom, onda ćete i sami uvidjeti, kako je nužna stroga disciplina, da se velika množina vojske drži na okupu. Bez konsekventne strogosti zli bi elementi dobre brzo iskvarili i sav red razorili. Tako je, drugačije ne ide; željeznoj se disciplini mora svatko, koga pozovu u vojništvo, podvrgavati bio visokog ili niskog staleža, bogat ili siromašan — tu nema pomoći! Te teškoće vojničkoga staleža ne smiju vas nagnati na malodušje ni do očaja. Što čovjek unaprijed znade, nije mu tako teško, kao, ako ga što stigne nenadano i neočekivano. Zato vas upozorujem na to. Vi morate u svoj novi stalež poći veselo i u nj stupiti mirno i spremno, kako se dolikuje mužu, a ne objesiti glavu.

2. Moraš li biti vojnik, to onda budi potpuni, t. j.

veselo i s ljubavi

počni, da različite službene dužnosti naučiš i dobro izvagjaš, dušom i tijelom budi sabran, budi pažljiv kod vježbi i poslušan bez svakog protivljenja, jer na vježbalištu vojnik sav pripada onomu, koji zapovijeda. Nastoj, da megju svojim drugovima nagješ sebi uistinu dobra prijatelja, da te bolje upozna s tvojim staležom, s dužnostima njegovim s različitim vježbama, s novim dnevnim i životnim redom, da te upozori na sve, na što moraš paziti, da te odvraća od pogrešaka, da te upućuje i svjetuje.

Odvažno dakle!

Ako je u tebe dobra volja, te si na mjestu, poslije prvih dana bit će sve bolje i dobro, jer i u vojništvu dobra se volja priznaje,

dok posve naravski kao svagdje, tako je zlo i kod vojnika onomu, koji je lijen, nemaran, svojeglav. Disciplina mora biti, strog zapt potreban je i samo onaj je muž, koga zapt prožme i dužnosti očeliče. Oskudicu i teškoće svake vrste mora vojnik snositi muževnom postojanošću i misliti, da su teškoće takove u životu vojničkom često neizbježive. Svaki stalež i svako zvanje ima svojih teškoća, tako i stalež vojnički. Budite muževi i snosite teškoće i nevolje postojano i požrtvovno, oduševljeno i prezirite one kukavce, koji se iznevjere zastavi kraljevskoj.

S Bogom za kralja i domovinu! To neka vam bude lozinka. Ponosite se svojim staležom, jer je važan i častan.

Svoju opet čast ne tražite samo u spoljašnjosti, sjećajte se, da odijelo ne čini boljim, nego je čovjek u nutrinji, da i vojnik pred Bogom samo toliko važe, koliko vrijedi, da i za vojnike vrijede zapovijedi Božje. Dajte caru, što je carevo, a Bogu, što je Božje.

Vjernost kralju, ali i vjernost Gospodu Bogu! Još jednoć sjećam na riječi cara Vilima:

„Samo onaj može biti dobar vojnik, koji je i dobar kršćanin".

Iskustvo dokazuje činjenicu, da mlad čovjek, ako je religijozan, snosi mnogo lakše teškoće svojega vojništva, srdačnije i odanije, a razumijeva se i kralju odanije, nego onaj, koji je više manje religiju izgubio.

3. Sad prelazim na ono, što bih vam, dragi novaci, rado duboko usadio u srce, tako duboko i neizbrisivo, da vam misao na to bude uvijek zvijezda, koja će vam sjati kroz različite

vjerske i ćudoredne pogibli,

kojima polazite u susret.

Sad ćete doći u posve druge prilike napose vi, koji ste do sada živjeli daleko od buke velikoga grada u kršćanskoj obitelji pred očima zabrinutih roditelja.

Kako je posve drugačije u vojarni, nego kod kuće! Pogibli, koje ovdje mladu čovjeku prijete, gotovo su neizbježive radi službe i prema tome nijesu svojevoljne, n. pr. ne može redovito svetkovati nedjelju, primati češće sv. sakramente.

Vojnički službeni red dakako nalaže:

„Svakog vojnika osim blagdana valja, ako je to moguće, na mjesec jedamput voditi u crkvu. Službu, koja se pored straže i poslužbe mora vršiti u nedjelje i blagdane, uz obične prilike treba udesiti tako, da ni jedan vojnik ne bude spriječen posjetiti crkvu. U nedjelje i blagdane imade se nedjeljno odijelo izdati tako rano, da momčad može na službu već rano u jutru.

Redovita zdravstvena pregledba soba kao zapovjegjena služba zabranjuje se.

Pretpostavljeni mogu nadgledati red i čistoću sobe, ali se ne smije za to odrediti vrijeme unaprijed niti odrediti, da momčad mora ostati za to u sobama. Poziv za pregledbu odijela i oružja smije odrediti samo zapovjednik kompanije ili viši pretpostavljeni i valja ju obaviti izvan vremena za polazak crkve i desetnička služba ne smije momčad u tome spriječiti i t. d."

Prema tim odredbama svakomu će katoliku vojniku biti moguće da izvrši svoje religijozne dužnosti u nedjelje i blagdane; u praksi je to dakako posve drugojačije.

Ovdje ne možemo ispitivati razloge! Ali svakako je često razlog nemarnost i neodlučnost samih vojnika.

Jedan gospodin, vojnički svećenik, kaže: „Lijenost, dulje spavanje i odgogjeni poslovi, obziri ljudski i zao primjer jamačno uzdržavaju više od službe Božje, nego nedjeljna služba".

Bez dvojbe ne ostaje vojnička služba, bilo s krivnjom ili bez krivnje, bez upliva na vjerski i crkveni život mlada čovjeka; veći ili manji nehaj uvijek će se pojaviti, ali ipak ne će biti životnim smjerom, ako od zavagjanja i ljudskog obzira srce ne opusti i obamre. Sigurno prije svega zli govori, što ih mladi vojnik megju svojim drugovima mora često slušati, a u koje ga povuku, utječe zlo na njegov neustaljeni značaj.

Uza to jošte zao primjer mnogih, sve to potiče, da tko krene zlim putem. Mnogi je pomislio: „na koncu, jedamput možeš to pogledati" — pošao je zajedno, pao i unesrećio se za cijeli život.

Ne smije se zaboraviti, da se u vojničku službu uzima sve, što je sposobno. U unutrašnjost čovjekovu ne može da zagleda izabrana komisija. Tako vojnik dogje megju dobre i zle. Tko nije čvrst, lako se iskvari, tako, da ga ne možeš prepoznati, kad se vrati. Drugi naprotiv, kako iskustvo uči, zreli tjelesno i duševno, vrate se kući bo-

gati novim stečenim iskustvom; osobito dobro poznaju ljude. A tako morate vi svi, dragi moji novaci, čemu se mi od srca nadamo i to želimo.

4. Ali zato je mnogo toga nužno; prava se sredstva moraju za to upotrebiti. Ovdje je ponajprije

priprava za vojništvo.

Tko se iskvari u dvije kratke godine vojništva, taj je već moralnu gnjiloću ponio sa sobom od kuće. General grof Häseler u svojem govoru god. 1.904. kaže: Najpogibeljnije i najodgovornije vrijeme u ljudskom životu onih je šest godina, što su izmegju odgoje u očinskoj kući i u školi s jedne strane i odgoje u vojsci s druge strane. Naša je mladež onda u velikoj pogibli, da propadne, a ako ona propadne, onda s njom i ufanje, blagostojanje i budućnost domovine. Tu treba pomoći; svatko mora i može svoje učiniti i primjerom i riječju i djelom utjecati na mladež odgojno i obrazovno.

Štovani slušatelji! Ako je dobra odgoja najbolje jamstvo za dobar vojnički život i najjača obrana naše domovine, to mi moramo o katoličkim omladinskim društvima s pravom reći, da su ona uistinu domoljubna, jer nastoje djelovati, da ćudoredno i vjerski oplemene. Sve uredbe služe tom visokom, idealnomu cilju.

No, ako nas u tome ne podupru moćno roditelji i svi, koji su na to pozvani, onda je naš posao ponajviše uzaludan.

Dobra su priprava i duhovne vježbe; ali, o tom smo već češće govorili, stoga ću to samo spomenuti. Velik se dio naših novaka već prijavio; ipak svi jošte nijesu. Neka i oni to tako važno sredstvo duhovnih vježbi upotrebe; ne će im biti žao. Nedavno mi pisao neki vojnik:

— Samo jedno mi se ovdje ne svigja; bezvjerstvo naime i nećudorednost kod vojništva. Ljude tako bez vjere i ćudoregja ja sebi nijesam pomišljao i ne mogu vam, gospodine kapelane, dosta zahvaliti, što ste mi svjetovali da obavim duhovne vježbe. Poglavito njima moram zahvaliti, što me ti ljudi nijesu jošte okužili, te mogu svakom novaku preporučiti, da ih obavi. Blagoslov će duhovnih vježbi sâm već okusiti, čim obuče vojničko odijelo.

Svakom bih novaku kao predsjednik usadio rado u srce riječi Sv. Pisma: „Čuvaj, što imaš, da ti nitko ne uzme tvoje krune“.

Kod kuće si bio pod okriljem svojih roditelja; moć običaja držala te na dobru putu; dobar primjer drugih pomagao te naprijed — a domalo ćeš ostati bez sviju čuvara svoje mladosti, bit ćeš tugjinac megju tugjincima, upućen na sama sebe. Pokaži sada, da potječeš iz kršćanske porodice, da si čvrsta značaja!

5. Prije svega

ostani vjeran svojoj vjeri,

kršćanski mladiću, vjeri svojih otaca, našoj svetoj katoličkoj vjeri!

Ne trebaš se upuštati s drugima u raspravljanje o vjerskim istinama — to u vojarni nema svrhe, to ne bi dovelo ni do čega — a nije ni nužno, da u vojarni obavljaš svoje molitve klečeći, to možeš u tišini, da ne izazoveš podrugivanje. Ali tvoja je najsvetija dužnost da u svim prilikama očituješ svoju vjeru, da ostaneš uvijek ozbiljan, kad drugi bezbožnici nečisto govore i da ni pod što njima ne pomažeš.

Ako te koji puta zli drugovi napanu i izvrgnu ruglu radi tvojega vjerskog osvjedočenja, onda ukratko, ali jezgrovito, a zatreba li, odgovori i oštro. Ne upuštaj se dalje, reci, da ti je tvoje osvjedočenje previsoko i sveto, da raspravljaš o tome sa svakim iskvarenim čeljadetom. Takav odgovor, snažan i muževan, većinom će te za budućnost osloboditi od takvih napadaja. Oni su jedino veliki samo u drskim ustima, zato je najbolje, odgovori im oštro, oporo. Zube im pokaži, na ljutu ranu ljutu travu!

Čvrsto dakle i odlučno, bez ljudskog obzira! A onda, dragi moji prijatelji, neka vam bude stalno načelo, da nikada ne zapustite svoje svakidašnje molitve. Ne mora ona biti duga; kratka, dobra i srdačna, to je glavno; ali uvijek, osobito u jutru i na večer. U tom imadete sjajnih primjera. Njemački je car kazao u jednom govoru god. 1.891.: „Nijedno veče niti nijedno jutro ne progje, da ne bih odaslao k nebu molitve za blagostojanje svojega naroda“.

Ako vladar ne propušta svoje molitve, onda se ni vojnik ne smije stidjeti molitve.

Upućujem vas nadalje na glasovitoga generala Tilly-a; on je svaki dan molio krunicu; Radeckoga; on je dnevice čitao jednu glavu iz knjige: „Nasljeduj Krista“. Takvih muževa imade još mnogo. U velike vam mora biti na srcu, da se kod zajedničkog polaska u

crkvu odlikujete besprikornim vladanjem i tako drugima dajete dobar primjer.

U nedjelje, kad ne idete zajednički u crkvu, nastojte da u vojarni svoje poslove s čišćenjem i uregjivanjem obavite tako rano, te uzimadete kada slušati sv. misu. Može se dogoditi, osobito prvu četvrt godine, da to ne će biti moguće; onda ste u savjesti ispričani. Ali, kako sam već spomenuo, dogodi se vrlo lako, da se mnogi, koga sprečava služba, doskoro ispričava i izvan službe. A tko započne jednoć time, da dužnost shvata na lako, onda sve dublje pada.

Nastojte takogjer, da bar četiri puta na godinu primate sv. sakramente. To možete izvesti; najprije na dopustu, onda u vojarni; gdje je volje – sve se može! Još bih imao mnogo reći, ali bi bilo odviše za danas.

Samo još jednu riječ: Usadite u svoja srca veliki prezir na prostote u mnogim plesaonama, osobito u velikim gradovima i kojekakovim zabavištima.

Morate držati, da biste ponizili i obeščastili sami sebe, kad biste samo unišli onamo.

Time smo doprli do točke, o kojoj u ovom zboru ne smijem da zborim. Znadete, što mislim: „O kako je lijep čisti naraštaj!“ Za Božju volju ne sklapajte poznanstva u vojništvu, da se na duši i tijelu uščuvate od neizrečene nesreće i bijede, što snagje gdjekojeg nesretna mlada čovjeka.

Zaključak:

Dragi moji novaci! Svršit ću s riječima, što ih je na katoličkom sastanku u Düsseldorfu 1.908. u velikoj skupštini katoličkih omladinskih društava doviknuo novacima pukovnik Hasse iz Aachena:

„Hoćete li vi biti dobri kršćani, a ujedno i dobri vojnici, to budite — junački, istiniti, ćudoredni i čisti!“

Junački: branite svoj dobar glas i svoju vjeru! Tko sam ne cijeni svoju vjeru i iz obzira ljudskoga ne priznaje ju, taj ne može tražiti, da inovjerci njega poštuju. Budite stoga strpljivi, ali u javnom ispovijedanju svoje vjere i za vojništva čvrsti! Budite istiniti! Istinoljublje prema roditeljima i poglavarima dokaz je odvažnosti i časti, a laž je oružje kukavice. Budite ćudoredni, čisti i u vojničkom staležu, da zdravi na tijelu i duši, kad se vratite, uzmognete vedra čela stupiti pred svoga oca i svoju majku. I kad vas u vojništvu stigne na-

past, pomislite na to, da će jednom poslije biti vaš ponos, vaša radost i sreća, što ćete moći pod svojim krovom zdravu djecu nazivati svojom. Takav opet zdrav i sretan obiteljski život osniva se samo na čistoj i od svake prostote očuvanoj mladenačkoj dobi. To je uvjet za to.

Učite se s toga kao vojnici svladavati same sebe i izvojštit ćete najljepšu pobjedu. Ćudoredne lozinke na zastavama omladinskih društava i vojske mogu se vrlo lako spojiti. Nepokolebljivo stojte uz obje zastave: za Boga i domovinu!“

Tim sjajnim riječima visokoga časnika nemam ništa dodati. Sačuvajte ih u srcima! Pogjite vesela srca, s pobožnim čuvstvom i muževnom vjernosti i čvrstim značajem. Molitve i želje sviju nas pratit će vas. Nepomično uz obje zastave: za Boga i domovinu!

